

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

ZWROT

**PERIODIKUM POLSKÉ NÁRODNOSTNÍ MENŠINY
V HISTORICKÉ PERSPEKTIVĚ (1949-2024)**

Bakalářská práce

Izabela WACLAWKOVÁ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Orság, Ph.D.

Olomouc 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a zdroje, které jsem použila. Diplomová práce obsahuje 256 132 znaků (včetně mezer).

V Olomouci, dne 24. 03. 2024.

Izabela Waclawková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala zejména vedoucímu své bakalářské práce doc. PhDr. Petru Orságovi, Ph.D. za poskytnutou příležitost a zájem věnovat se tématu periodika polské národnostní menšiny v České republice. Děkuji také všem komunikačním partnerům, kteří svými vzpomínkami a poznatky přispěli k obohacení této práce. V neposlední řadě mé díky patří rodině a přátelům, kteří mě po celou dobu mého studia podporovali a věřili v mé schopnosti.

Bibliografický záznam

Autor:	Izabela Waclawková Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky
Název práce:	<i>ZWROT</i> Periodikum polské národnostní menšiny v historické perspektivě (1949-2024)
Studijní program:	Žurnalistika
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Petr Orság, Ph. D
Akademický rok:	2024
Počet stran:	117
Klíčová slova:	měsíčník, polská národnostní menšina, periodikum, <i>Zwrot</i> , PZKO, hloubkové rozhovory, pamětníci, historie, Polsko, kultura, redakce

Bibliographic record

Author: Izabela Waclawková
Faculty of Arts, Palacký University in Olomouc
Department of Media and Cultural Studies and
Journalism

Title of the Thesis: Periodical of the Polish National Minority *Zwrot* in
Historical Perspective (1949-2024)

Degree Program: Journalism

Supervisor: doc. PhDr. Petr Orság, Ph. D

Academic Year: 2024

Number of Pages: 117

Keywords: monthly, polish national minority, periodical, *Zwrot*,
PZKO, in-depth interviews, memorials, history, Poland,
culture, redaction

Abstrakt

V této závěrečné bakalářské práci stručně zobrazím historický vývoj polské národnostní menšiny obývající komplikované území Těšínského Slezska, které si ve 20. století prošlo až sedmkrát změnou státní příslušnosti. Důležitou roli během hraničních posunů sehrávala polskojazyčná periodika, objevující se na tomto území již od poloviny 19. století, jejichž úkolem bylo šíření osvěty a utužování polského národního povědomí. Předmětem práce je zobrazení periodik této menšiny na území České republiky, která bezesporu vytvořila specifický kulturní obraz tohoto území. Z důvodu absence zdrojů zabývajících se problematikou periodik polské národnostní menšiny, a to především po roce 1945, jsem nabývala informace formou hloubkových rozhovorů s pamětníky měsíčníku *Zwrot*, jemuž se věnuji detailně v druhé části této práce.

Summary

In this final bachelor thesis, I will briefly describe the historical development of the Polish national minority inhabiting the complicated territory of Cieszyn Silesia, which underwent a change of nationality up to seven times in the 20th century. An important role during the border shifting was played by Polish-language periodicals, which had appeared in this area since the mid-19th century, whose task was to spread awareness and reassure the Polish national consciousness. The subject of the thesis is to depict the periodicals of this minority in the Czech Republic, which undoubtedly created a specific cultural image of this area. Due to the absence of all sources dealing with the topic of periodicals of the Polish national minority, especially after 1945, I was gaining information in the form of in-depth interviews with witnesses of the monthly magazine *Zwrot*, which I deal with in detail in the second part of this thesis.

Obsah

1. Úvod	1
1.1 Úvod do tématu	1
1.2 Cíl práce	2
1.3 Metodologie a prameny	2
1.4 Hlubkové rozhovory	3
1.5 Struktura práce	5
2. Polská národnostní menšina na Těšínsku	7
2.1 Vymezení termínu „národnostní menšina“	7
2.2 Historický vývoj polské národnostní menšiny na Těšínsku	8
2.3 Historický vývoj polských periodik na Těšínsku	13
2.3.1 Počátky	13
2.3.2 Periodika v období 1918-1920	14
2.3.3 Období Československé republiky 1920-1938	15
2.3.4 Období druhé světové války 1939-1945	17
2.3.5 Poválečné období a současnost	18
2.4 Pestrá nabídka periodik	19
2.5 Vydavatelská střediska	19
2.6 Literární tvorba	21
3. Dějiny měsíčníku Zwrot	23
3.1 Vznik periodika Zwrot	23
3.2 Období budování socialismu 1949-1967	25
3.3 Krize totalitního systému 1968-1970	28
3.4 Období normalizace 1971-1989	31
3.5 Obnovení demokracie	38
3.6 Současnost	45
4. Závěr	52
5. Seznam použitých zdrojů	56
6. Přílohy	58
6.1 Rozhovory na téma Zwrotu	58
6.2 Dějiny měsíčníku skrze jeho obálky	111
6.3 Seznam polských zkratk	116
6.4 Šéfredaktoři měsíčníku Zwrot	117

Motto:

"Národnostní menšiny jsou neocenitelnou součástí kulturní mozaiky každé země."

– Madeleine Albright¹

1. Úvod

1.1 Úvod do tématu

Periodikum polské národnostní menšiny *Zwrot (Návrat)* pravděpodobně představuje pro naprosto převažující část občanů České republiky nicneříkající polskojazyčný časopis, který nachází ve svých poštovních schránkách pár set obyvatel Těšínského Slezska. Většina Čechů o tomto periodiku nikdy neslyšela, avšak i ti, kteří by o *Zwrot* projeví větší zájem, nemají příliš možností dozvědět se o něm více.

Přesto se tento kulturní měsíčník objevuje na území Těšínska nepřetržitě od prosince roku 1949. Jedná se o jeden z hlavních zdrojů informací ohledně aktuálního dění polské národnostní menšiny hned vedle časopisu *Głos*, nebo *Wiadomości w języku polskim (Zpráva v polském jazyce)* zřizovaných Českou televizí či *Wydarzeń (Události)* Českého rozhlasu. Oproti jiným médiím je měsíčník *Zwrot* jedinečný v tom, že se zaměřuje především na kulturní a historická témata. Redakce byla od svého založení, zejména z důvodu nedostatku financí, omezena na nízký počet redaktorů, jejichž náplní práce bylo primárně opravovat články externích pisatelů, kterými byli historici a umělci. Skutečnost, že toto menšinové periodikum s tématicky ohraničeným množstvím obsahu přetrvalo až do dnešní doby, můžeme považovat téměř za zázrak.

Toto není jediný důvod, proč jsem se rozhodla v mé bakalářské práci věnovat měsíčníku *Zwrot* a s ním nerozlučně spjatým tématem historického vývoje polské národnostní menšiny na území České republiky. Mnoho českých občanů neví, proč jsou na Těšínsku školy s polským jazykem vyučovacím, dvojjazyčné cedule s názvy obcí či právě polskojazyčná média. Všechny tyto otázky jdou ruku v ruce s dějinami tohoto území, které je třeba hned na úvod čtenáři přiblížit. Následně můžeme dojít k pochopení dlouholeté existence polskojazyčných periodik v Těšínském Slezsku.

¹Tento citát byl pronesen Madeleine Albright, bývalou ministryní zahraničních věcí USA, během diskuse o lidských právech a multikulturalismu na mezinárodním summitu G8 v roce 1997 v Denveru (USA).

Považuji za důležité věnovat se činnosti periodika *Zwrot* už jen z hlediska absence odborné literatury pojednávající o této problematice. Pokud by se někdo chtěl tématu polskojazyčných médií na území Těšínského Slezska věnovat podrobně, byl by pravděpodobně nucen čerpat především z polské odborné literatury, která ovšem končí rokem 1945. O měsíčníku *Zwrot* doposud nevyšla žádná odborná literatura či diplomová práce. Jedná se tudíž o první práci vůbec, věnující se takto detailně tomuto časopisu.

Závěrem přiznávám, že mou motivací výběru tohoto tématu byla v neposlední řadě moje osobní sympatie vůči tomuto periodiku. Jsou to totiž první tištěné noviny, ve kterých jsem mohla a mohu i nadále přispívat svými články. V roce 2021 jsem zde měla vlastní rubriku o gastronomii psanou slezským dialektem *Po naszymu*. Nyní píšu pro *Zwrot* rozhovory s mladými lidmi. Jsem totiž také členkou polské národnostní menšiny žijící na území Těšínského Slezska.

1.2 Cíl práce

Prostřednictvím této práce se snažím z jistého úhlu přiblížit dějiny polské národnostní menšiny v České republice. S ohledem na téma práce chci poukázat na nespočet polských periodik vycházejících a kulturně formujících toto území již od roku 1848. Mým záměrem je prozkoumat jejich historický vývoj napříč politickými, kulturními a sociologickými proměnami, které ovlivňovaly nejen obsah periodik, ale také formovaly čtenáře k obrazu dané doby. O těchto polských periodikách vyskytujících se již za Rakousko-Uherska se v českých knihách nedočtete. Tyto skutečnosti byly podnětem ke vzniku měsíčníku *Zwrot*, proto považuji za důležité se také o nich v této práci zmínit. Mým hlavním cílem je také systematicky sepsat dějiny měsíčníku *Zwrot*, který pravidelně vychází na Těšínském Slezsku již od roku 1949 a doposud se nikdo tomuto periodiku dopodrobna nevěnoval. Bude se tak jednat o první práci vůbec, která se snaží zachytit komplexní vývoj periodika od jeho založení až do současnosti.

1.3 Metodologie a prameny

K problematice, kterou se zabývám, chybí pevná základna odborné literatury věnující se především tématu periodik polské národnostní menšiny vyskytujících se na území Československa (dnešní České republiky). Informace k této práci jsem čerpala primárně z polskojazyčných pramenů, z důvodu absence zdrojů v češtině. Nápomocná mi byla odborná literatura Stanisława Zahradnika, *Czasopiśmiennictwo w języku polskim na terenach*

Czechosłowacji (Polskojazyčná periodika v Československu) zabývající se polskými periodiky objevujícími se v Těšínském Slezsku od roku 1918 do roku 1938. Tuto odbornou literaturu jsem doplnila o poznatky Urszuly Kawala Kolberové, která se ve své disertační práci „*Głos Ludu*” – *gazeta mniejszości polskiej na Zaolziu. Zarys problematyki* ("Głos Ludu" - noviny polské menšiny na Záoľší. Nástin problematiky) taktéž věnuje, ačkoli méně dopodrobna, dějinám polského tisku na Těšínském Slezsku. Tato práce rozšiřuje informace o polských periodikách na tomto území do konce 90. let 20. století. K nástinu historického vývoje polské národnostní menšiny a taktéž k charakteristice Poláků a jejich činnosti na území České republiky mi byla nápomocna publikace Karola Daniela Kadłubca a kolektivu *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice*.

Největší problém představovalo dohledávání jakýchkoliv zdrojů na téma kulturního měsíčníku *Zwrot*. Ačkoli Urszula Kawala Kolberová ve svém článku *Polskojęzyczne media na Zaolziu* (Polskojazyčná média na Záoľší) se v jedné kapitole věnuje pouze obecně dějinám tohoto periodika, neodkazuje zde na žádné odborné prameny, nýbrž veškeré informace čerpá z archivních článků měsíčníku. Mimo přehledový článek Kolberové, kde uvádí v polštině stručný přehled periodik v oblasti polské národnostní menšiny od konce druhé světové války do roku 2012, nenajdeme žádnou literaturu věnující se dopodrobna měsíčníku *Zwrot*.

Z tohoto důvodu jsem zvolila čerpat informace z velké části z archivu periodika, kdy jsem dohledávala zásadní články věnující se proměnám tohoto periodika, či zkrátka rubrikám a autorům, kteří vytvářeli specifikum tohoto měsíčníku v daném období. Velmi nápomocné mi bylo jubilejní vydání z roku 1999 a především generování dat metodou hloubkových rozhovorů. Nejhlouběji do dějin měsíčníku jsem se dostala skrze vzpomínky zaměstnanců, kteří pracovali pro tento časopis v 70. letech, oproti tomu o nejnovější informace se podělila současná šéfredaktorka tohoto měsíčníku. Bohužel z prvních let existence *Zwrotu* jsem již nenašla pamětníka, který by svými zážitky tuto práci obohatil. Celá bakalářská práce je vedená chronologicky.

1.4 Hloubkové rozhovory

Hloubkové rozhovory spadají do techniky kvalitativních rozhovorů, jinými slovy kvalitativní formy dotazování. Od standardizovaných, strukturovaných a polostrukturovaných se různí svou otevřeností, výběrem témat a délkou diskuse. Během hloubkového neboli také neformálního rozhovoru jsem považovala za důležité maximálně se přizpůsobit informantovi. S tím také souvisí otázka lokace našeho místa setkání (Sedláková, 2014, s. 211).

Ve většině případů docházelo k setkávání dle přání komunikačního partnera. Z důvodu, že se z části jednalo o osoby staršího věku, preferovali místo diskuse ve svých domovech. Jednalo se o prostor, kde se informanti cítili bezpečně a byl zde naprostý klid. Často měli u sebe archivní materiály či vzpomínkové fotografie z let, kdy pracovali v měsíčníku *Zwrot*. Ještě během naší domluvy na termín setkání někteří pamětníci projevovali obavy a nervozitu z toho, že si nebudou schopni – často z důvodu jejich vyššího věku či delší doby od odchodu z měsíčníku – vzpomenout na dané období či mi nebudou schopni poskytnout dostatek adekvátních informací. Proto jsem se snažila již od začátku komunikace a v celém jejím průběhu působit sympatickým a povzbuzujícím dojmem. Ještě před zahájením rozhovoru jsem si neformálně popovídala s informantem, donesla jsem drobnost v podobě květin či zákusků, aby si byl pamětník vědom mé vděčnosti a zájmu dozvědět se o dané problematice více.

Během rozhovoru, jak také ve své publikaci *Výzkum médií – Nejužívanější metody a techniky* Renáta Sedláková zdůrazňuje, je zásadní, aby tazatel vnímal, o čem informátor hovoří a co mu sděluje. Naše zcela otevřené rozhovory trvaly okolo dvou hodin, samozřejmě délka diskuse se lišila podle typu informátora. Někteří vzpomínali dlouho, jiní sdíleli i témata, která pro diplomovou práci nebyla žádoucí, byla ale přínosná pro přiblížení mezilidských vztahů, které se v dané době odehrávaly v redakci.

Určitá část informátorů, se kterými jsem provedla rozhovory, nepůsobila v tomto periodiku příliš dlouho anebo si prostě nepamatovala některé souvislosti a z toho důvodu nebyla schopna předat tolik informací, jako jiní zasloužilí pamětníci. Ačkoli jsem měla předem připravené otázky, nechávala jsem pamětníky hovořit o tom, co oni sami považovali v daném období za zásadní. Mým cílem nebylo navodit pocit výslechu, často ovšem docházelo k odbočení komunikačního partnera od mnou položené otázky ke zcela jiné problematice. Proto jsem následně plynule a nenásilně pokládala podpůrné otázky, které mi pomohly ujasnit dané téma a navedly pamětníka zpět k tématu mého zájmu.

Během rozhovorů jsem se neostýchala používat otázku „proč“, která je sice ve standardizované formě dotazování nežádoucí, avšak u hloubkových rozhovorů je situace jiná a tento typ dotazování je velice nápomocný, protože tato otázka vyvolá v pamětníkovi pocit, že nás dané téma zajímá a chceme se o něm dozvědět více. Mým cílem bylo vést rozhovor co nejpřirozeněji tak, aby se podobal běžné komunikaci. Z tohoto důvodu jsem také vyhověla jazyku pamětníka, náš rozhovor probíhal nejčastěji v polštině nebo ve slezském nářečí *Po naszymu*, následně jsem vše tlumočila do češtiny. Byla jsem sama sebou a z vlastních zkušeností vím, že tento přístup funguje. Být druhému komunikačním partnerem, který se o

dané téma zajímá, který pečlivě naslouchá a případně požádá o dodatečné vysvětlení, považuji za klíč k vedení úspěšného volného rozhovoru.

Ačkoli hloubkové rozhovory jsou považovány za náročné na zpracování, považuji je v této práci za přínosné především díky zcela spontánním výpovědím pamětníků a pracovníků v měsíčníku *Zwrot* (Sedláková, 2014, s. 211–214).

1.5 Struktura práce

V úvodní kapitole jsem vyjasnila mou motivaci výběru tématu a taktéž jsem definovala jasný cíl, ke kterému směřuji. Rovněž jsem znázornila metodologii a prameny, které mi byly nápomocné k sepsání této práce.

Ve druhé kapitole, kterou zařazuji do teoretické části mé bakalářské práce, se zaměřím především na historický nástin Těšínského Slezska jakožto komplikovaného území, které si ve 20. století prošlo až sedmkrát změnou státní příslušnosti. Vyjasním mimo jiné často používané termíny spojené s polskou národnostní menšinou obývající toto území.

Tato kapitola tak nastíní kontext pro uvedení do tématu, v jejich podkapitolách se pokusím pojednat o následujících tématech. Na začátku stručně přiblížím, co obnáší termín "národnostní menšina", uvedu, jaké menšiny se vyskytují v České republice, a popíšu jejich zastoupení. Následně představím stručný historický vývoj polské národnostní menšiny v České republice, jejíž historie sahá do konce 13. století, kdy vznikla pod správou slezského piastovského knížectví. Poté znázorním specifika periodik národnostních menšin, kde představím tituly polských časopisů, které se objevovaly od roku 1848. V neposlední řadě se zaměřím na konkrétní přínos polského obyvatelstva žijícího na území Těšínska pro rozvoj tisku a všeobecný vývoj literární tvorby v tomto regionu. Tím plynule dojdou ke kapitole třetí, v níž se budu dopodrobna věnovat kulturnímu měsíčníku *Zwrot*.

Obohaceni o informace ohledně historických skutečností získaných v předchozí kapitole se dostáváme k praktické, hlavní části této práce, jež se detailně věnuje kulturnímu měsíčníku *Zwrot*. Tato část je rozšířena o vzpomínky pamětníků, se kterými jsem během hloubkových rozhovorů rozebírala určitá témata svázána s érou, během které přispívali svou činností tomuto periodiku. Tuto kapitolu jsem rozčlenila do podkapitol rozdělených na historická období, které proměňovaly obsah a charakter tohoto periodika. V první podkapitole se věnuji samotnému vzniku měsíčníku, kde vyjasním příčiny jeho vzniku, přiblížím význam názvu *Zwrot* a také představím konkrétní členy, kteří se podíleli na jeho založení. Ve druhé až páté podkapitole se

zaměřím na konkrétní historická období, která jsem nazvala: *Budování socialismu, Krize totalitního systému, Normalizace, Obnovení demokracie a Současnost*. Skrze rozdělení podle politicko-historických období se pokusím ukázat, na jaká témata měsíčník upozorňoval, jaký vliv na toto periodikum měla společensko-politická situace dané doby, kteří významní tvůrci zde přispívali svými články, a především jak vypadala a jak se proměňovala redakce s jejími čelními tvůrci.

Nedílnou částí práce jsou přílohy, ve kterých zobrazím hloubkové rozhovory s pamětníky a současnou šéfredaktorkou periodika, Halinou Szczotkou. Také v obrázkové příloze ukážu, jak se měnila grafická podoba obálek měsíčníků od jeho vzniku až do současnosti. A v poslední řadě přidám chronologický seznam všech šéfredaktorů *Zwrotu* a překlad polských zkratek, které se často budou v textu opakovat.

2. Polská národnostní menšina na Těšínsku

2.1 Vymezení termínu „národnostní menšina“

Pojem národnostní menšina a osoba patřící do této menšiny jsou definovány v právním předpisu číslo 273/2001 Sb., který upravuje práva příslušníků národnostních menšin a provádí změny některých dalších zákonů. Specificky, § 2 tohoto zákona stanoví:

- 1. Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.*
- 2. Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti (Vláda ČR, 2009, online)².*

Vnímání pojmu národnostní menšina je zapříčiněno promísením společnosti evropských států po historické zkušenosti ze dvou světových válek, které Evropu zničily a poté způsobily změny politických systémů, hranic a celkově transfery obyvatelstva. Tyto změny postupně vyústily v menšinové a národnostní konflikty, kterým muselo být předcházeno umístěním národnostních menšin pod ochranu Listiny základních práv a svobod. (Gabal a kol.,1999, s.13)

Polská národnostní menšina je po slovenské, ukrajinské a vietnamské čtvrtou nejpočetnější ve struktuře obyvatelstva České republiky. Podle posledních výsledků sčítání lidu, domů a bytů, které se uskutečnilo v roce 2021 má v Radě vlády pro menšiny své zastoupení čtrnáct oficiálně uznaných menšin, kterými jsou: Běloruská (5 129 obyvatel ČR), Bulharská (7 679 obyvatel ČR), Chorvatská (2 414 obyvatel ČR), Maďarská (11 253 obyvatel ČR), Německá (24 632 obyvatel ČR), Polská (38 218 obyvatel ČR), Romská (21 690 obyvatel

² /online/ Národnostní menšiny. Vláda České republiky. 2009. Dostupné z: www.vlada.gov.cz. [cit. 2024-04-06].

ČR), Rusínská (1 904 obyvatel ČR), Ruská (34 506 obyvatel ČR), Řecká (4 077 obyvatel ČR), Slovenská (162 578 obyvatel ČR), Srbská (4 101 obyvatel ČR), Ukrajinská (92 892 obyvatel ČR) a Vietnamská (38 723 obyvatel ČR) (Vláda ČR, 2022, online).

2.2 Historický vývoj polské národnostní menšiny na Těšínsku

Při zkoumání polské národnostní menšiny v České republice považují za klíčové přesně vymezit území, na kterém se tato skupina lidí vyskytovala. Hlavním teritoriem této koncentrace je Těšínsko, jehož historie sahá do konce 13. století, kdy vzniklo pod správou slezského piastovského knížectví.

V té době bylo Těšínsko periferní součástí Polska, kde byl patrný vliv českého a německého kulturního odkazu. Jazyk a kultura se postupně formovaly nezávisle na politických změnách a nadřazených autoritách. Vzhledem k tomuto faktoru je samotný výzkum historie tohoto knížectví náročný a komplikovaný (Kadłubiec a kol., 1997, s. 10).

Za vlády českého krále Václava IV. bylo Slezsko i přes úsilí dvou předchůdců Jana Lucemburského a Karla IV. připojeno k českým zemím v roce 1392. Změna nastala až v roce 1494, kdy Jan Zátorský prodal své knížectví Polsku (bylo již třetím – po osvětimském a seveřském) a odtrhlo se tak od České koruny. V roce 1620 vyvíjel vratislavský biskup Karel Habsburský nátlak a dočasně obsadil část Slezska. Po diskusích s Ferdinandem II. opustil okupované území výměnou za část Horního Slezska. Roku 1681 umírá v patnácti letech poslední piastovský slezský kníže Jiří Břežsko-Lehnický. Za doby vlády Josefa II. ke konci 18. století bylo rozhodnuto o spojení Slezska s Moravou. Ztrátu Slezska nahradilo Habsburské monarchii získání Haliče. (Žáček, 2004, s. 88-190)

Těžba černého uhlí, výroba desetiny objemu surového železa pro celou monarchii a výstavba košicko-bohumínské dráhy s jedním z hlavních železničních uzlů ve Střední Evropě, zlokalizovaném v Bohumíně, která spojovala karvinský uhelný revír a další průmyslové podniky Těšínska s Evropou, postavila Těšínské knížectví 19. století do pozice nejvýznamnějšího průmyslového regionu Rakousko-Uherska.

Na Těšínsku začal být nedostatek místní pracovní síly. V jižní části se vyskytovaly poptávky především po zemědělcích, v části severní zase chyběli horníci a dělníci. Těšínsko se tak stalo významně imigračním územím. Docházelo k nárůstu počtu obyvatel a jeho sociálně národnostního složení, který byl zapříčiněn příchodem nových pracovníků na volná pracovní

místa, nejčastěji se jednalo o obyvatele z Čech, Moravy ale i Haliče (Kadłubiec a kol., 1997, s. 11).

Zlomový okamžik v historii Těšínska nastal v roce 1920. Po rozpadu Rakousko-uherské monarchie bylo dosud celistvé území po dvouletém sporu na základně ustanovení vítězných mocností rozděleno mezi nově vytvořené středoevropské státy: Československo a Polsko. Rozloha části Těšínska přisouzená Československu činila 1280 km², žilo zde 295 tisíc obyvatel, z nichž 120 tisíc bylo Poláků.

Pole působnosti polské populace se vyskytovalo především ve dvou okresech: Český Těšín a Fryštát (dnešní východní část okresu Frýdek-Místek a Karviná) s celkovou rozlohou 802 km² a populací 180 tisíc obyvatel. Tyto územní jednotky, kde se soustředily tři čtvrtiny obyvatelstva polské národnostní menšiny, jsou dodnes v polské historiografii známy pod označením *Zaolší* (polsky *Zaolzie*), neboť se z pohledu Polska nachází za řekou Olší (polsky – *Olzou*), tj. na levém břehu řeky.

Nová situace po rozdělení Těšínska narušila životy mnoha občanů. Rozdělila rodiny, narušila dopravní spoje a hospodářské vazby. Ta společnost, která doufala v připojení k Polsku, se musela buď přizpůsobit novým pořádkům, nebo se odstěhovat. Trvalo mnoho let, než se tři původní etnické skupiny (Češi, Němci, Poláci) přizpůsobily nové situaci a vybudovaly životní podmínky odpovídající této změně. Nejlépe se to dařilo české entitě, která byla podporována souhrnnou vládou a místními spolky, německá menšina si taky nevedla špatně, měla dobře zorganizované školství a rozlehlý intelektuální kolektiv. Mimo jiné se jí dostávalo do jisté míry úcty mezi některými slovanskými obyvateli Těšínska. Polská menšina, ač nejpočetnější, stála v podřadném a ekonomicky nejslabším postavení.

Mimo jiné docházelo k problémům státního občanství způsobeného manipulací československých úřadů během odnárodňování. Původní obyvatelstvo automaticky po rozdělení Těšínska získalo československé občanství, bez ohledu na národnost, ke které se hlásilo. Také se změnil systém sčítání lidu. Za Rakousko-Uherska se připisovala národnost podle jazyka, kterým se občan vyjadřoval, nyní hrála roli národnost, ke které se občan hlásil.

Během období mezi lety 1910-1930 došlo k nárůstu počtu obyvatelstva inklinujícího k české národnosti na čtyřnásobek, počet Poláků poklesl zhruba o třetinu a Němců o čtvrtinu. Důvodem byla mimo jiné částečná emigrace Poláků a imigrace Čechů. Také obyvatelé hovořící místním polským nářečím, u nichž převládala osobní česká orientace již před první světovou válkou, ale byli automaticky řazeni k polské národnosti, se nyní přihlásili k národnosti české.

Nejčastější však byly případy, kdy se k české národnosti hlásily osoby s nadějí, že u nich dojde ke zlepšení životní úrovně. Postupná asimilace polského obyvatelstva vedla v následujících letech k proměně z národnostní většiny na menšinu (Kadłubiec a kol., 1997, s. 17).

Právní předpisy Československé republiky ze dne 19. 3. 1923 poskytovaly národnostním menšinám široká práva týkající se osvěty a kultury s myšlenkou ochrany před asimilací. Poláci vyskytující se v české části Těšínska toho po vytyčení kulturních hranic řádně využili rozvinutím bohaté činnosti v oblasti ekonomiky, sportu a kultury. Tímto vytyčením se navrátily možnosti, které navazovaly na ty, které fungovaly za dob habsburské říše. (Kadłubiec a kol., 1997, s. 19).

Během mnichovské krize došlo k okupaci bývalého sporného území Těšínska Polskem, se souhlasem československé vlády, která byla pod tlakem politických událostí. Obsazení tohoto území proběhlo v průběhu deseti dnů, od 1. do 10. října 1938. Polsko tím získalo 802 km² území a 227 tisíc obyvatel. Podle sčítání lidu v roce 1930 se 56 % obyvatel hlásilo k české národnosti, 35 % k polské a 8 % k německé. V roce 1910 zde žilo 69 % lidí, kteří mluvili polsky, zatímco 18 % byli Češi a 12 % Němci. Mezi polskými a českými historiky stále panuje debata o roce 1938 a připojení Těšínska k Polsku, které je interpretováno dvěma různými způsoby.

První interpretace naznačuje, že to byla jednoznačná polská okupace, která byla provedena ve spolupráci s nacistickým Německem a využila obtížné mezinárodní situace tehdejšího Československa. Druhá, interpretována spíše polskými historiky, praví, že obsazení Těšínska v roce 1938 je důsledkem nespravedlivého rozdělení země Spojeneckou radou po roce 1920 (Kadłubiec a kol., 1997, s. 24), která se sešla dne 28. července v belgických lázních Spa, kde stanovila rozdělení Těšínska mezi Československo a Polsko, přestože obě strany nebyly spokojené, neboť Čechoslováci nesouhlasili se změnou historické hranice českých zemí a Poláci nesouhlasili z národnostních důvodů (100 tisíc Poláků žilo na nově vzniklé Československé půdě) (Žáček, 2004, s. 314).

Polsko nyní ovládalo území Těšínska. Navzdory změně úředního jazyka na polštinu, omezení českých organizací a vyhoštění zhruba 30 tisíc Čechů a 5 tisíc Němců, kteří byli novými úřady považováni v minulosti za antipolských, došlo k celkovému zhoršení ekonomiky v regionu. Toto období se rozhodně nezapsalo do dějin Těšínska kladně. V průběhu roku polské vlády na tomto území došlo k nepřátelským sporům mezi místními etnickými skupinami. Počet stoupců Adolfa Hitlera se zvýšil, přičemž ti největší z nich, zejména mezi místními Němci, uprchli do Německa, aby se připravili na operace proti Polsku (Kadłubiec a kol., 1997, s. 25).

Dne 1. září 1939 započalo šestidenní obsazení Těšínska nacistickým Německem, které vidělo v tomto regionu zásadní hospodářský význam. Němečtí "nad-lidé" okamžitě uvedli v platnost svá vlastní pravidla. Německá okupační správa sjednotila původní okresy Fryštát a Těšín do jednoho těšínského okresu (*Kreis Teschen*) a připojila ho přímo k německé říši spolu s vládním obvodem Katowice. Všechny místní úřední aparát byl koncentrován v Těšíně.

Nastal čas přísných opatření. V roce 1940 byla zrušena veškerá vlastnická práva Poláků a jejich majetek byl Němci bez jakéhokoliv odškodnění zabaven. Nacisté tvrdili, že Těšínsko původně patřilo Němcům a bylo později částečně polonizováno a počeštěno. Jejich cílem bylo obnovit německý charakter tohoto území. Byly prováděny popravy, obyvatelé byli vězněni, posíláni na nucené práce a vyháněni, zejména Židé a polská inteligence, za účelem vyhlazení místního obyvatelstva, které bylo považováno za nižší rasovou kategorii. Největší masová vražda, ke které došlo 6. srpna 1944 v Životicích, zahrnovala smrt 36 místních obyvatel, z nichž 27 byli Poláci, 8 Češi a jeden *volkslistář*. I přes represivní opatření, která Hitler provedl během šesti let války, nedokázal dosáhnout poněmčení místního obyvatelstva (Kadłubiec a kol., 1997, s. 26).

Po provedení sčítání obyvatel, které se nazývalo *Fingerabdruck* (otisk prstu) dne 11. 12. 1939, bylo zjištěno, že pouze 18 % místního obyvatelstva se přihlásilo k německé národnosti. Toto sčítání obyvatel mělo na Těšínsku velkou důležitost v rámci snahy o německé převzetí, které bylo spojeno s procesem udělování německého občanství, známého jako *volkslista*. Tato praxe byla zahájena nařízením datovaným na 4. 3. 1941 a 31. 1. 1942 a přijetí *volkslisty* znamenalo, že se jedinec vzdává své původní národnosti. S ohledem na nedostatečnou ochotu místního obyvatelstva přijmout německé občanství docházelo k ekonomickému tlaku, který v situacích extrémní chudoby některé obyvatele donutil k registraci. Po skončení války v Těšínsku došlo ke znárodnění majetku přibližně 874 polských a 21 českých rodin. Do Třetí říše bylo deportováno 2808 místních Poláků a 298 Čechů. V koncentračních táborech, vězeních a na popravištích přišlo o život 2000 místních obyvatel, z nichž bylo 80% polské národnosti. Zemřelo také 2500 místních Židů a kolem 1000 mužů bylo odvedeno do německé armády. Dalších 250 obětí stalinismu padlo na území SSSR. V žádném jiném regionu českých zemí nebyly válečné ztráty tak vysoké. Na Těšínsku přišlo o život kolem 6000 lidí, což představovalo více než 3 % počtu obyvatel regionu před válkou (Kadłubiec a kol., 1997, s. 27).

Po skončení nacistické okupace na jaře 1945 se Těšínsko znovu připojilo k obnovené Československé republice, kde však čím dál větší část moci ovládali komunisté. K navrácení české části Těšínska Polsku nedošlo, což způsobilo obtížné období pro občany, kteří se hlásili

k polské národnosti. Česká společnost jim vyčítala nepřekonanou křivdu spojenou s událostmi rozpadu republiky v letech 1938-1939 (Žáček, 2004, s. 332).

I přes časté nepochopení ze strany českých úřadů začala polská komunita rychle aktivizovat obnovu různých polských organizací, které existovaly před válkou. V roce 1945 se podařilo obnovit pouze polské školství a několik sdružení zahájilo alespoň částečně legální činnost. Důležitou úlohu v životě místní polské populace sehrály komunistické noviny *Głos Ludu* (Hlas lidu), které začaly vycházet v Českém Těšíně těsně po osvobození.

Polsko-české vztahy se v průběhu dvou poválečných let pomalu uklidňovaly, verdiktem tak byla podepsaná smlouva z 10. března 1947 roku o přátelství a vzájemné pomoci mezi Československem a Polskem. Díky doplňujícímu protokolu bylo dovoleno polské společnosti zřídit na území českého Těšínska činnost dvou polských samostatně okresně rozdělených organizací a to: PZKO – *Polski Związek Kulturalno-Oświatowy* (Polský kulturně-osvětový svaz) a SMP – *Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej* (Sdružení polské mládeže). Obě polské organizace byly nezávislé na politických stranách a zaměřovaly se na apolitické činnosti. Jejich hlavní činností bylo zabezpečit národní a kulturní potřeby polského obyvatelstva. Mimo tyto dvě nově vzniklé organizace československé úřady definitivně zrušily všechny předválečné polské organizace a instituce a převedly jejich majetek ve výši přibližně 40 milionů předválečných korun pod svou kontrolu.

Nastal rok 1948 a veškerou vládu v Československu převzala KSČ. Tato politická moc sympatizovala s mnoha Poláky, řada z nich byla také ve straně. Ačkoli KSČ zaručovala polské národnostní menšině jistá práva, měla také své nároky, a to kompletní podřízení se její dominantní úloze. V roce 1952 došlo k připojení SMP k celostátnímu Československému svazu mládeže, a tak se PZKO stalo jedinou povolenou organizací polských obyvatel na Těšínsku.

S úmyslem získání co největšího počtu spojenců totalitního systému podporovalo KSČ kulturní rozvoj jiných kultur. Díky tomu se na Těšínsku prosadilo polské školství, ale také v rámci Těšínského divadla vznikl profesionální polský soubor *Scena Polska* a scéna loutkového divadla *Bajka*, fungoval polský tisk a pod křídly PZKO se rozvíjelo mnoho kulturních souborů, od těch, které inklinovaly k literatuře, až po hudební či výtvarná sdružení (Kadłubiec a kol., 1997, s. 29).

2.3 Historický vývoj polských periodik na Těšínsku

2.3.1 Počátky

Začátky polských periodik na Těšínsku se datují ke dni 6. května 1848 roku, kdy se v Těšíně objevilo první vydání *Tygodnika Cieszyńskiego*, které mělo za úkol zvýšit celkovou společenskou úroveň slezského lidu.

Toto periodikum vzniklé na základě vlny událostí Jara národů si nenastavilo snadný úkol, hlavním cílem bylo nepřetržitě informovat a vychovávat společnost a vést ji správným směrem. Časopis byl zpočátku proslovanský, později získal výrazně polský charakter.

V tomtéž roce, kdy začal pravidelně vycházet *Tygodnik Cieszyński*, se začaly objevovat opoziční *Nowiny dla ludu wiejskiego* (1848-1949) mající proněmecký podtext. Nicméně tyto „noviny“ se netěšily velké oblibě, a proto působily pouhý rok. *Tygodnik Cieszyński* se potýkal s různými obtížemi a v roce 1851 byl přejmenován na *Gwiazdkę Cieszyńską*. V 80. letech *Gwiazdka Cieszyńska* proměnila svůj charakter v klerikálně-katolický časopis. (Zahradnik, 1989, s. 20-21).

Po roce 1848 nebyly na Těšínsku mezi katolíky a evangelíky žádné náboženské nesrovnalosti ani spory. Tyto dvě náboženské skupiny naopak spolupracovaly na obraně polské identity proti germanizaci. Nicméně v průběhu 19. století došlo k rozkolu a vzájemným střetům.

V následujícím desetiletí vznikly dvě náboženské strany: Związek Śląskich Katolików (Slezský svaz katolíků) a Polityczne Towarzystwo Ludowe (Politické lidové sdružení). Evangelická strana na Těšínském Slezsku měla na rozdíl od ostatních polských zemí své kořeny již od dob reformace. Není proto divu, že se aktivněji podílela na vydávání různých periodik (Kolberová, 2009. s. 23).

Slezští evangelíci publikovali následující periodika: *Zwiastun Ewangeliczny* (1867-1875), po dobu jednoho roku proněmecký *Nowy czas* (1877), následně *Przyjacieł ludu* (1885-1909), na který navázal od roku 1910 *Posel Ewangelicki*. Současně vycházelo také evangelické písmo *Słowo żywota* (1910-1925), od roku 1885 *Rolnik Śląski* s doplněním *Przegląd Polityczny*. Od roku 1897 *Głos Ludu Śląskiego*, *Świt* (1898) a *Osa* (1905). Nejznámějším a nejdůležitějším periodikem evangelického uskupení však byl *Ewangelik* (1876-1877). Koncem října roku 1938, po vstupu polské armády na Záolší, se toto periodikum spojilo s *Posłem ewangelickim* a pokračovalo pod společným názvem *Ewangelicki Posel Cieszyński*.

V důsledku rostoucí vlny přistěhovalců z Haliče vychází v Ostravě od 90. let 20. století několik periodik, mj.: *Kresowiec* (1896-1903), *Kosc* (1904-1906) a *Kuryer Polski* (1914-1919) jejichž cílem bylo podporovat a upevňovat národní povědomí přistěhovalců.

V období 1897-1901 bylo publikováno v Těšínském Slezsku první socialistické periodikum *Równość*, které bojovalo proti šovinismu a ostře vystupovalo proti kapitalistickému a národnostnímu útlaku. V roce 1903 se o rovnosti zmínil *Robotnik Śląski*, zaslužitý socialistický časopis na Těšínském Slezsku a Ostravsku. Věrně na něj navázal odborný časopis *Górnik* (1905-1920) a *Głos Kobiet* (od roku 1907) (Zahradnik, 1989, s. 21).

S počátkem 20. století se začal klást větší důraz na národnostní otázky. V roce 1909 vyšel časopis *Ślązak Gazeta Ludowa*, který vydávala Slezská lidová strana. Byl to všeobecně informační časopis, a přestože vycházel v polštině, prezentoval zahraničního ducha, který byl jasně antipolský, nejprve germanofilský a od roku 1919 čechofilský. Není tedy překvapivé, že jazyk novin byl protkán nářečím s četnými germanismy a bohemismy (Kolberová, 2009, s. 26).

Na začátku roku 1906 začal vycházet *Dziennik Cieszyński*, první oficiální polský deník, jehož programem byla obrana národních práv polského obyvatelstva. V následujícím roce vyšlo první číslo literárně-vědeckého čtvrtletníku *Zaranie Śląskie*, a v roce 1911 první výtisk časopisu pro mládež *Jutrzenka*, který vychází dodnes (Zahradnik, 1989, s. 21).

2.3.2 Periodika v období 1918-1920

Během dvouletého období sporu o národnost v tehdejším Těšínském knížectví se novinový tisk stal klíčovým prostředkem pro poskytování informací v boji o podporu každého potencionálního voliče. Na jedné straně se v tomto období kladly nové nároky na místní tisk, zatímco na straně druhé se tisk stal klíčovým agitačním, propagandistickým a informativním prostředkem v boji o každou slezskou duši. Tato éra zároveň vytvořila příznivé podmínky pro vznik nových polských periodik (Zahradnik, 1989, s. 21).

V této době vzniklo několik polských novin, které následně, již v rámci Československa, sehrály významnou roli. Jednalo se hlavně o periodika: *Dziennik Cieszyński*, *Gwiazdka Cieszyńska*, *Głos Ludu Śląskiego*, *Posel Ewangelicki*, ale také časopisy socialistického zaměření, jako například *Górnik*, *Robotnik Śląski*, nově založený *Metalowiec* (1919) a *Związkowiec* (1920). Proněmeckou či pročeskou politiku prosazovala polskojazyčná periodika: *Ślązak* a *Nowy czas*.

Některá periodika v období intenzivních politických sporů a národnostních konfliktů kladla důraz na témata spojená s třídními otázkami, jako například levicový časopis, který začal vycházet od samých počátků roku 1920: *Głos Robotniczy*.

V tomto období vzniklo několik polských periodik, např. časopis pro socialistickou mládež: *Oświata* (1919-1938) a *Przegląd Współdzielczy* (1919-1938) určený pro členy polských potravinářských družstev.

Dziennik Urzędowy Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego (1919-1920) *Dziennik Urzędowy Prefekta przy Komisji Międzynarodowej w Cieszynie dla wschodniego Księstwa Cieszyńskiego* (1920) a jiná polská periodika tohoto charakteru vycházela pouze v průběhu sporu, nýbrž po jeho skončení ztratila smysl své existence.

Místní polský tisk sehrál důležitou roli v době, kdy se osud státní příslušnosti Těšínského Slezska měnil. Někdy byl využíván nesprávným směrem, ale již samotnou ironií osudu je fakt, že odpůrci Poláků psali polsky. Svědčilo to o tom, jakým jazykem místní obyvatelé v této oblasti mluvili (Zahradnik, 1989, s. 22).

2.3.3 Období Československé republiky 1920-1938

Po rozdělení Těšínska došlo k novému rozvoji polského tisku na Záolší, a to jak z hlediska množství, tak i kvality. Mezi noviny, které formálně působily nezávisle, ale ve skutečnosti byly podřízeny vlivům polských národních stran (*Związek Śląskich Katolików – ZŚK* a *Polskie Stronnictwo Ludowe – PSL*), patřily: *Dziennik Polski* (1934-1939) a *Gazeta Kresowa* (1921-1934). *Dziennik Polski* byl jediným polským deníkem působícím v meziválečném období v Československu.

Výrazným národnostním hybatelem polského obyvatelstva té doby byly dvě politické strany: *Związek Śląskich Katolików* (Svaz slezských katolíků) a *Stronnictwo Ludowe* (Polská lidová strana). Tyto politické strany vydávaly vlastní periodika. Svaz Slezských katolíků publikoval noviny *Nasz Kraj*, ve kterých se věnoval především politickým, ekonomickým, náboženským a vědeckým tématům. Polská lidová strana publikovala *Prawo Ludu* věnující se národnostním, politickým, kulturním a socioekonomickým záležitostem polského obyvatelstva.

V letech 1934-1935 vycházel jako příloha časopisu *Prawo Ludu* humoristický a satirický časopis *Szerszeń*. Oba tituly zanikly v polovině 30. let s příchodem *Dziennika Polskiego*.

Největší politický vliv na těšínské obyvatelstvo začali mít komunisté a socialisté. Rozvoj hutnictví (Třinec, Bohumín, Karviná) a hornictví (ostravsko-karvinský revír) s navyšujícím se počtem silného společenství dělníků a horníků byl příčinou myšlenky založení polských socialistických novin. Periodikem komunistů na Těšínském Slezsku byl *Głos Robotniczy*, zabývající se problematikou spjatou s každodenním životem polské dělnické masy. V roce 1930 se přejmenoval na *Głos Robotniczy i Włościański* a v roce 1936 na *Głos Robotniczy i Ludowy*. Periodikem polských socialistů byl *Robotnik Śląski* (1903-1939). V roce 1935 se na krátkou dobu objevil časopis *Naprzód*, orgán odštěpené Polské socialisticko-demokratické strany (Zahradnik, 1989, s. 22-23).

S cílem ovlivnit pracující masy vydávali komunisté a socialisté průmyslové časopisy, které důrazně poukazovaly na všechny formy sociálního a národnostního tlaku, zejména během ekonomické krize v období let 1929-1934. K těm komunistickým připisujeme: *Czerwony zawodowiec* (1922-1938), *Trzyńczan* (1930-1934), *Karwiniak* (1930-1935), a k socialistickým patřily: *Związkowiec* (1921-1931), *Metalowiec* (1930-1938) a *Gazeta Górnicza* (1920-1938) (Kadłubiec a kol., 1997, s. 125).

Polské socialistické odbory, které existovaly autonomně v rámci celostátních sociálně demokratických odborů, vydávaly vlastní odborná periodika a to: *Związkowiec* (1921-1931), orgánem Ústřední komise odborů v Československé republice, *Metalowiec* (1931-1938), orgánem Svazu kovodělníků v Československé republice a *Gazeta Górnicza* (1920-1938), orgánem Svazu horníků v Československé republice. Kromě těchto periodik vycházel *Robotnik* (1924-1935 a 1937-1938) určený příznivcům Odborového svazu křesťanských socialistů.

Mezi časopisy, jejichž obsah se týkal především šíření kultury a vzdělání, se řadí: *Przewodnik Oświatowy* (1921-1931), měsíčník Matice školské v Československu, *Oświata* (1919-1939), časopis Polského dělnického vzdělávacího a gymnastického svazu Siła: *Echo* (1934-1935), periodikum Svazu polských pěveckých sborů v Československu *Sztorce* (1938), které se věnovalo společenským otázkám, literatuře, umění a satíře (Zahradnik, 1989, s. 23).

Nezapomnělo se také na časopisy určené dětem a mládeži: *Nasze pisemko* (1922-1938), *Nasza Młodzież* (1921-1922), *Przyjaciół Dzieci* (1924-1939), následně vycházela komunistická *Trybuna* (1931-1935), skautská *Na Placówce* (1934-1935), *Ogniwo*, které se řadí mezi nejlépe redigovaný polský časopis (1935-1938) s přílohou *Ogniwo* (1937-1938). (Kadłubiec a kol., 1997, s. 125) Dále vychází časopis určený evangelické mládeži *Na Przełomie*

(1933-1935) a *Świt* (1934-1935), periodikum Sdružení katolických mládežnických spolků v Československu.

Důležitou roli odehrávala profesní periodika, která byla nástroji polských společenských, hospodářských a zejména družstevních organizací, jako například *Przegląd Spółdzielczy* (1919-1938), *Poradnik Gospodarczy* (1927-1939), *Poradnik Spółdzielczy* (1927-1937), *Przewodnik* (1937-1938), *Przewodnik Strażacki* (1930-1938), *Przewodnik Turystyczny* (1922-1923) a *Przewodnik Turystyczno-Sportowy* (1935-1938).

Mezi čtenými tiskovinami té doby byly i náboženské časopisy. Patřily k nim například: *Ewangelik* (1925-1938) a katolické periodikum *W obronie prawdy* (1926-1946), *Głos Prawdy* (1919-1939), *Wyzwolenie*, od roku 1932 *Teozofia* (1919-1931).

Existovaly také spisy v polštině, které však byly vůči polské věci nepřátelské. Mátly místní polskou společnost a otevíraly cestu germanizačním a českizačním pokusům. Patřil k nim např: *Ślązak* (1909-1923), *Nasz Ślązak* (1924-1936), *Ślązak w Czechosłowacyi* (1921-1922) a také *Nasz Lud* (1923-1938), který přinejmenším zastupoval polskou frakci ve Slezské lidové straně, a proto byl objektivnější.

Z úředních listů stojí za to uvést: *Wiadomości Rady Rewirowej* (1921-1932), *Dziennik Krajowy dla Morawy i Śląska* (1928-1935), *Listy Urzędów Powiatowych w Czeskim Cieszynie i Frysztaćie* (1928-1938) (Zahradnik, 1989, s. 24).

2.3.4 Období druhé světové války 1939-1945

Po vypuknutí druhé světové války se Těšínské Slezsko spolu se Záolším stalo součástí Třetí Říše. Berlín si kladl za cíl poněmčít celé území Slezska. V listopadu roku 1939 Národně-socialistická německá dělnická strana NSDAP zakázala v celé Gubernii, tím pádem taktéž na Těšínsku, publikovat noviny v polském jazyce. Tento zákaz trval pouhé tři měsíce, důvodem obnovení periodik v polském jazyce byla absence porozumění místních občanů periodikům psaným v německém jazyce, tudíž šíření germanizace skrze propagandistické texty se míjelo účinkem. Kromě oficiálních periodik šířících německou propagandu existoval také tak zvaný polský podzemní tisk. Urszula Kolberová ve své práci popisuje:

Ve Slezském vojvodství a v Dąbrowské pánvi vycházelo během války v různých letech až 52 podzemních periodik, z nichž 40 bylo spojeno s politickými a vojenskými skupinami londýnského tábora (Kolberová, 2009. s. 36).

2.3.5 Poválečné období a současnost

Prvním polským časopisem objevujícím se po válce byl *Głos Ludu*. Jeho první vydání připadlo na 9. června 1945 roku. Svaz polských učitelů v Československu opublikoval 1. října téhož roku periodikum určené dětem lidových škol *Nasza Szkoła*, jednalo se o pokračování předválečného periodika *Jutrzenka* a *Nasze piśemko*. V roce 1947 *Nasza Szkoła* změnila název na *Jutrzenka* a s tímto názvem se objevuje dodnes. V polovině 40. let bylo obnoveno katolické periodikum *W obronie prawdy* (1946-1949), koncem tohoto desetiletí začaly také vycházet dva skautské zpravodaje *Zryw* (1947-1948) a *Brzask* (1948).

Po únorovém převratu v Československu v roce 1948 se ukázalo, že nová československá vláda nemá zájem zachovat etnickou rozmanitost republiky, neboť národnostní problematiku považovala za buržoazní přežitek, a tudíž nepovolila Polákům na Záolší obnovit jejich předválečné organizace. Možnost zvrácení tohoto stavu přineslo Pražské jaro v roce 1968, kdy došlo k obnovení činnosti Polských skautů a Svazu polské mládeže. Invaze vojsk Varšavské smlouvy však tyto změny překazila.

V prosinci 1949 byla měsíční příloha *Głosu Ludu* s názvem *Szyndzioly* přejmenována na měsíčník *Zwrot* – kterému se hlouběji věnuji v druhé části práce – věnovaný společenským, vzdělávacím, kulturním a uměleckým otázkám. Obnovil se také evangelický časopis *Przyjacieł Ludu* (1949-1959), vzniklo periodikum *Gazetka Pioniera* (1952), které v období 1967-1969 vycházelo jako mutace Pražského týdeníku pro mládež *Pionýrské noviny*. Toto periodikum bylo v letech 1962-1968 redigováno v Praze. Na české Těšínsko se vrátilo v roce 1969 a proměnilo svůj název na *Nasza Gazetka*.

V padesátých letech se začala objevovat česko-polská periodika, jako například *Hlas rolníků – Głos Chłopów* (1951-1954), který později změnil název na *Karvinské noviny – Gazeta Karwińska*, *Vesnické noviny – Gazeta Wiejska* (1951-1960), *Vpřed – Naprzód* (1959), který byl přejmenován v roce 1969 na *Ozvěny – Echo* a v neposlední řadě *Hutnik – Trzyniecki Hutnik*, který se objevuje na Třinecku od roku 1949.

Až sametová revoluce umožnila návrat k bývalým organizacím. Následně byla dekomunizována periodika *Głos Ludu*, *Zwrot*, *Ogniwo*, *Jutrzenka* a *Nasza Gazetka*. Vznikly nové časopisy, které byly osvobozeny od komunistické cenzury, jako například *Wiarus*, čtvrtletník polských veteránů v České republice, jehož první vydání bylo v roce 1993 v Českém Těšíně, nebo *Macierz*, čtvrtletník Matice školské v České republice, který začal vycházet v roce 1992. Ve stejném roce byly založeny školní noviny pro děti s názvem *Kleks* a v letech 1993–

1994 vyšlo osm čísel časopisu *Nasze Sprawy*. Od roku 1994 vydává Evangelický děkanát svůj česko-polský čtvrtletník s názvem *Informátor slezské diakonie – Informator Dziekanatu Śląskiego*.

Po událostech sametové revoluce v Československu došlo ke změnám ve vlastnictví novin *Jutrzenka* a *Ogniwo*, které následně čelily finančním problémům a ztrátě spolupracovníků. Díky úsilí ředitelky Polského pedagogického centra v Českém Těšíně, Ireny Kufa, se v lednu roku 1996 oboje noviny staly součástí této instituce a vytvořily metodické fórum pro polské mateřské, základní a střední školy na českém Těšínsku.

V současné době se *Jutrzenka* zaměřuje na vzdělávání a rozvoj čtenářských zájmů prostřednictvím zábavy. Oproti tomu *Ogniwo* je určeno spíše o něco starší mládeži, kde velký prostor věnuje kreativitě mladých lidí a prezentuje ve svých rubrikách talentované studenty (Kolberová, 2009. s. 38–40).

2.4 Pestrá nabídka periodik

Pestrá nabídka titulů z období Rakousko-Uherska ponechala svůj otisk také v meziválečném období, kdy se počet polských časopisů na českém Těšínsku udržoval v rozmezí 30-33 titulů ročně. V té době stoupal podíl měsíčníků na úkor týdeníků. Po omezení počtu titulů v letech 1938-1939 a přerušení publikační činnosti během nacistické okupace se po osvobození naskytl opět možnost vydávat polské noviny, avšak s výrazně omezeným počtem.

Zhruba 30 % z přibližně 150 titulů polských časopisů z let 1920-1995 zaniklo v průběhu prvního roku své existence. Přibližně polovina z nich existovala od jednoho roku do 10 let, zhruba 1/5 přežila déle než 11 let. Několik málo periodik, jako například *Robotnik Śląski*, *Głos Ludu*, *Zwrot* a některé mládežnické časopisy, vycházelo nebo vychází po několik desetiletí.

V meziválečném období byly vydávány zejména polské měsíčníky, za nimiž následovaly dvoutýdenníky a (přechodně) dva deníky. Po válce zůstala situace podobná, s výjimkou, že chyběl deník (Kadłubiec a kol., 1997, s. 127).

2.5 Vydavatelská střediska

Hlavní část polského publikačního procesu v českém Těšínsku probíhala v tamních místních vydavatelských centrech. Mezi nejvýznamnější patřila města Těšín (po roce 1920 Český Těšín), dále Fryštát (po roce 1949 Karviná), Ostrava a Třinec. Po válce byly využívány také možnosti tisku v Polsku, zejména v Opolí, Katovicích nebo Varšavě.

Většina vědeckých či literárních děl z předválečného období byla publikována na vlastní náklady jejich autorů. Další typy publikací byly vydávány polskými organizacemi a institucemi, které se po válce staly exkluzivním vydavatelem v dané oblasti. Od roku 1948 to byly především Literárně umělecká sekce (SLA) PZKO, potom od roku 1960 vydavatelství Profil Ostrava, HV PZKO, Literární skupina (GL) '63 Třinec a další vydavatelství v Polsku. Po roce 1990 přibýlo Vydavatelství Olza Český Těšín a další soukromá nakladatelství.

Nejčastěji se tisklo v místních tiskárnách, které byly ekonomicky nejvýhodnější volbou. Mezi ně patřily zejména Lidová tiskárna Sembol a spol. ve Fryštátu, která se zaměřovala především na potřeby polské populace a dělnického hnutí. Od konce 19. století do konce 40. let 20. století se zde tisklo nejvíce polských publikací v regionu. Tiskárna Kutzer a spol. v Českém Těšíně, Tiskárna Karla Prochasky v Českém Těšíně a Drukarnia Towarzystwa Domu Narodowego (P. Mitreğa) v Cieszyně. Po válce se k nim připojily tiskárny v Ostravě a po roce 1989 také řada menších polygrafických podniků (Kadłubiec a kol., 1997, s. 128).

Polské vydavatelské podmínky byly velmi náročné zejména kvůli nedostatku financí. Hlavní motivací redaktorů a vydavatelů už nebyla touha po zisku, ale spíše národní a politická motivace. Nízké náklady na polské publikace určené především pro místní obyvatelstvo, často v řádu tisíců výtisků, neumožňovaly vydělat na této činnosti. České úřady polské vydavatelství místo podpory spíše utlačovalo skrze časté zásahy cenzury a zabavování jednotlivých "nedovolených" tiskovin.

Hlavní zdroj financování pro vydavatelskou činnost byl závislý na prodeji tisku a knižních publikací. Knihy vydávané v Polsku byly v české části Těšína dostupné v obchodech s polskými publikacemi, avšak většina těchto prodejen zanikla po roce 1989. Polské časopisy byly po válce k dostání v některých státních obchodech.

Vydavatelská činnost polské národnostní menšiny v Československu a později v České republice v období let 1920-1995 sloužila jako významný příklad vysoké národní angažovanosti, která měla za cíl udržovat polskou národní identitu. Její významný tvůrčí potenciál výrazně převýšil podobné činnosti místního obyvatelstva české, resp. německé národnosti z důvodu snahy o udržení si vlastní svébytnosti (Kadłubiec a kol., 1997, s. 129).

2.6 Literární tvorba

Kořeny polské literární tvorby na Těšínsku sahají přinejmenším do 19. století. Tradice místního tiskařského a nakladatelského provozu s místním tiskem vytvářely celek někdejší regionální kultury.

Po rozpadu Rakousko-Uherské monarchie bylo Těšínské Slezsko rozhodnutím Rady velvyslanců z 28. července 1920 rozděleno mezi Polsko a Československo. Poláci žijící v západní části regionu se tak stali národnostní menšinou v Československu.

V roce 1937, během literárního večera slezských spisovatelů v Karvině se její zástupci rozhodli k organizované spolupráci a založili *ŚZLA – Śląski Związek Literacko-Artystyczny* (ŚZLA – Slezský literární a umělecký svaz). V čele tohoto sdružení stál Karol Berger, který se zasadil o schválení spolkových stanov českými státními orgány. Po schválení veřejné činnosti bylo na valné hromadě uskutečněné 29. září roku 1937 ustaveno předsednictvo ŚZLA ve složení: Paweł Kubisz – předseda, Gustaw Fierla, Władysław Pasz, Karol Berger, Jerzy Trombik, Adolf Fierla a Karol Piegza.

Slezský literární a umělecký spolek identifikující se jako nezávislá instituce, potvrzující tvůrčí svobodu svým členům, měl za cíl podporovat vznik regionálně zaměřené slezsko-polské kultury. Představoval se jako prostředník mezi slovanskou literaturou v Československu a polskou společností. Jeho členy byli umělci, spisovatelé, novináři a hudebníci, kteří se hlásili k polskému národnímu původu. V rámci tohoto programu ŚZLA vyvíjel aktivní politiku popularizace domácí tvorby pořádáním malířských a sochařských výstav, autorských a literárních večerů, hudebních akcí a publikačních výstupů (Rosner, 1995, s. 33).

Druhá světová válka zastavila rozvoj literární tvorby na českém Těšínsku a potlačila veškeré oficiální projevy jak polského, tak i českého a slovenského kulturního života (Kadłubiec a kol., 1997, s. 263).

Po druhé světové válce se místní polští spisovatelé sdružovali kolem menšinových novin *Głos Ludu* (Hlas lidu), které nebyly nijak literárně zaměřené, pouze zveřejňovaly texty místních spisovatelů, kterými byli například Gustaw Przewzek či Henryk Jasiczek. Místní umělci pociťovali nedostatek vlastních literárních novin, v nichž by mohli publikovat svou tvorbu. Z toho důvodu se zrodila literární příloha ke *Głosu Ludu* s názvem *Szyndzioly* (Šindele), objevující se jednou měsíčně v období 2. března 1947–20. listopadu 1949. V redakci přílohy působili Paweł Kubisz s Gustawem Przewzkiem kteří specifikovali svůj program takto:

Bereme v úvahu témata z oblasti celkového kulturního a duchovního dědictví. V první řadě budeme přihlížet k bohatství domácí slezské lidové kultury. Budeme se snažit oprášíť dosavadní lidovou tvorbu, zejména lidové pohádky, které sice ještě žijí na našem venkově, ale vymírají spolu s nejstarší generací. Projevili bychom se jako marnotratní synové, kdybychom připustili, aby vymizely (Kadłubiec a kol., 1997, s. 263).

V rámci naplňování tohoto programu se redakce literární přílohy *Szyndzioly* soustředila na publikování článků s folklorní a historickou tematikou. Měly zde své místo přetisky starších autorů, kterými byli mimo jiné Adam Sikora, Jan Kubisz či Emanuel Grim, ale také publikace autorů domácích, mezi které se řadili Gustaw Przeczek, Henryk Jasiczek a Paweł Kubisz. Občas se také objevily články mimoregionální tematiky věnované významným polským umělcům.

Po ukončení publikace literární přílohy *Szyndzioly* se Paweł Kubisz rozhodl nadále rozvíjet svou programovou linii v nově vzniklém časopisu *Zwrot* (Návrat), který začal vycházet v prosinci roku 1949.

Když o dva roky dříve vznikl Polský kulturně-osvětový svaz (dále PZKO), těšínský autoři v této organizaci začali hledat podporu, s cílem vytvoření uměleckého spolku, kde by mohli rozvíjet svou vlastní tvorbu. Výsledkem byla dne 14. října roku 1947 zavedena literárně-umělecká sekce (dále SLA), která v podstatě přijala program a myšlenkové dědictví Svazu SZLA Pawła Kubisze z meziválečného období. Na jeho čele stanul Paweł Kubisz se zástupcem Gustawem Fierlou a sekretářem Gustawem Prieczkem.

Cílem SLA v letech 1947-1978 bylo: vytvářet podmínky pro výměnu tvůrčích zkušeností, vychovávat mladé talenty, organizovat akce, navazovat kontakty s literárními a uměleckými kruhy v Polsku a Československu a respektovat mezi členy umělecko-ideové uvědomění. Krátce po svém založení začala SLA plnit své úkoly odděleně prostřednictvím výtvarných a literárních umělců. Výsledkem bylo vytvoření čtyř oddělení: literárního, výtvarného, fotografického a hudebního. Tato oddělení se řadila mezi samostatné organizační jednotky s vlastními představenstvy a plány práce, přičemž bylo samozřejmostí, že veškerou činnost literární a umělecké sekce řídí šéfredaktor měsíčníku *Zwrot* (Rosner, 1995, s. 37).

3. Dějiny měsíčníku *Zwrot*

3.1 Vznik periodika *Zwrot*

V prvních letech po druhé světové válce vycházel na Záolší pouze jeden všeobecně informační časopis, *Głos Ludu*, ve kterém chyběl prostor pro podrobnější materiály z oblasti kultury a osvěty. Tato absence vlastních literárních novin, kde by mohla být publikována tvorba místních polských umělců a spisovatelů, vedla ke vzniku samostatné přílohy k tomuto časopisu s názvem *Szyndzioly* (Šindele). Samotný název přílohy je vysvětlen hned v prvním výtisku, který se čtenářům ukázal 2. března roku 1947 (Jubilejní vydání časopisu *Zwrot*, 1999, roč. 51, č. 13, s. 6).

Šindele jsou symbolem tvrdého dřevěného života lidu. Lidu, který tvrdě bojoval bok po boku za svá práva. Tak jako šindele chrání dům před nepřízní počasí, tak osvícený slezský lid chrání a střeží národní poklad, poklad naší kultury a jazyka (*Szyndzioly*, 1947, s. 1).

Tato kulturní příloha byla publikována jednou měsíčně až do 20. listopadu 1949. Celkem bylo vydáno dvacet tři čísel, včetně speciálů. V čele redakce přílohy stál Paweł Kubisz s Gustawem Przeczkem.

Díky této příloze se po deseti letech od vzniku SLA znovu oživil programový regionalismus. Nabyl výrazného folklorního charakteru, který byl předtím definován již v roce 1907 a později také Ernestem Farnikiem v časopise *Zaranie Śląskie* (1930). Během realizace tohoto programu redakce publikovala především historická a folklorní témata od místních autorů, mezi které se v první řadě umístili: Gustaw Przeczek, Henryk Jasiczek a Paweł Kubisz. Současné články byly doplněny o přetisky autorů starších, kupříkladu Adama Sikory, Jana Kubisze a Emanuela Grima. Občas se objevila i čísla s mimoregionálním zaměřením. Například celé sedmnácté číslo bylo věnované představiteli polského romantismu, Adamu Mickiewiczowi, nebo dvacáté vydání se neslo v rytmu Fryderyka Chopina. Po ukončení přílohy Paweł Kubisz nadále rozvíjel tuto programovou linii v časopise *Zwrot*. Tento kulturně zaměřený měsíčník začal vycházet v prosinci 1949 (Kadłubiec a kol., 1997, s. 263).

V prosinci 1949 se z přílohy časopisu *Głos Ludu* s názvem *Szyndzioly* stal společensko-kulturní měsíčník *Zwrot*, jehož vydavatelem byla Hlavní rada PZKO v Československu. Historicky prvním šéfredaktorem tohoto měsíčníku se stal polský básník a spisovatel, Paweł Kubisz, který stál mimo jiné v roce 1937 u založení Slezského literárního a uměleckého svazu v Československu a po válce (1947) Literárně-umělecké sekce při HV PZKO (dále jen SLA).

Tento člověk se zapsal do dějin Těšínska především skrze literární tvorbu. V roce 1938 byl také redaktorem měsíčníku *Sztorcem* (1938) (Svaz polských spisovatelů v Československu, 1992, s. 29), což bylo periodikum Svazu polských pěveckých sborů v Československu, které se věnovalo společenským otázkám, literatuře, umění a satíře (Zahradník, 1989, s. 23). Pověřeným redaktorem byl polský novinář, básník a spisovatel Henryk Jasiczek, přičemž měsíčník redigoval redakční tým (Kolberová, 2013, s. 514).

V úvodním článku prvního čísla časopisu *Zwrot* líčí Henryk Jasiczek s nadšením hlavní poslání tohoto periodika: rozšiřovat kulturně-tvůrčí poselství prostřednictvím regionální díla intelektuální, literární a umělecké komunity s aktivní účastí polského společenství na Těšínsku. *Polský život v Těšínském Slezsku se v současnosti rozvíjí bouřlivěji než kdy jindy. Máme přes 100 aktivních pěveckých sborů, několik desítek amatérských skupin, přes půl stovky komunitních center, 30 sportovních klubů a přibývá polských škol různého typu. (...) Nový kulturní měsíčník by se měl stát kovárnou, ve které budeme v zápalu diskuse kovat směrovky pro všechny naše kulturní aktivity v terénu* (*Zwrot*, 1949, roč. 1, č. 1, s. 1).

První vydání *Zwrotu* vycházelo ve formátu A4 v rozsahu 16 stran, někdy v rozšířeném vydání s 20 nebo 24 stranami. Během prvního roku vydávání dosahoval tento měsíčník nákladu 7 500 výtisků, brzy se však ukázalo, že toto číslo přesahuje jeho skutečnou prodejnost, a tak byl počet výtisků snížen na 4 500 kusů.

V době svého zrodu název časopisu, který vymyslel Paweł Kubisz, reflektoval politické a strukturální proměny v Československu po roce 1948. *Tento časopis měl být jakousi výhybkou, umožňující naší společnosti v oblasti kultury a vzdělání přejít na novou dráhu socialistického života.* V jiném článku se zase dočteme, že programem časopisu je *boj za úplný obrat v myšlení a jednání mas, boj za přeorientování světonázoru společnosti, za kulturu, jejímž smyslem a obsahem je výchova nového člověka* (Kolberová, 2013, s. 514). Nicméně při kritickém pohledu na politickou situaci té doby je zřejmé, že nově vzniklý měsíčník, který byl zřízen pod komunisty vedeným HV PZKO, musel zaujímat postoj příznivý k socialistickým ideálům, aby vůbec mohl fungovat. Avšak v lidové paměti se uchovává příběh, že hlavním impulzem pro zvolení názvu tohoto periodika nebyla snaha o propagaci časopisu velebícího socialistický způsob života, nýbrž že *Zwrot* čerpal inspiraci z polského avantgardního časopisu s názvem *Zwrotnica* (Přechod), který vycházel v Krakově v letech 1922 až 1923 a opět v letech 1926 až 1927.

3.2 Období budování socialismu 1949-1967

Prvních několik let měsíčníku *Zwrot* se řadí do období tzv. "budování socialismu". V prvním čísle měsíčníku stojí: „*žijeme v polské kultuře, spoluvytváříme polskou kulturu – polskou co se formy týče, novou, socialistickou co do obsahu*“ (*Zwrot*, 1949, roč. 1, č. 1, s. 1).

Na Těšínsku, podobně jako v celém tehdejší Československu, bylo toto období ovlivněno politikou Komunistické strany Československa, která se zaměřovala na budování socialismu podle sovětského vzoru. Česká část Těšínska, jako součást ostravsko-karvinského regionu, byla v souladu s komunistickou prioritou těžkého průmyslu začleněná do konceptu "ocelového srdce republiky". Komunisté podporovali rozšíření průmyslové výroby, což vyžadovalo neustálý nárůst nové pracovní síly. Kvůli trvalému nedostatku pracovníků z regionu sem přijížděli pracovat zejména obyvatelé ze Slovenska. Tento proces vedl k výraznému promíchání populace, která zde trvale sídlila (Kadłubiec a kol., 1997, s. 30).

Ani administrativní reforma z roku 1960 nepřispěla k udržování soudržnosti polské populace. Okres Český Těšín s doposud nejvyšším počtem polského obyvatelstva (33,3 % v roce 1950) byl zrušen a malá část tohoto území s městem Český Těšín byla připojena k okresu Karviná, přičemž většina jižní části byla začleněna do okresu Frýdek-Místek (Kadłubiec a kol., 1997, s. 30). Z těchto sociálních a politických důvodů, nepřispívajících k posílení jednoty polské komunity, hrála významnou roli pro polskou společnost právě polská periodika, která šířila polskou osvětu a dokumentovala aktivity místních Poláků.

Od roku 1954 byl HV PZKO pravidelně financován státní dotací na kulturní a osvětovou činnost, tudíž polský tisk a jiná polská sdružení získávala finanční podporu ze státního rozpočtu. Tato podpora usnadňovala kulturní aktivity polské menšiny, ale zároveň ji činila závislou na stranických a státních strukturách. Oblast kultury byla de facto jediným povoleným polem působnosti polské menšiny na Těšínsku, a tak byla cíleně rozvíjena těšínskými Poláky jako prostředek k zachování vlastní identity (Kadłubiec a kol., 1997, s. 31).

Ačkoli v tehdejší měsíčníku *Zwrot* musely vycházet podobné ideologické, politické, agitační a programové články, jako v časopise *Głos Ludu*, v kulturním měsíčníku měly své dominantní místo také články neideologické s neutřelým obsahem (Kolberová, 2013, s. 514).

Zwrot pravidelně publikoval články na téma divadla, folkloru, literatury, školství, ale také se často v tomto měsíčníku objevovaly básně, povídky, či životopisy významných osobností ze světa kultury a literatury na Záolší, v Polsku a Česku (Kolberová, 2013, s. 515).

V prvních letech se mezi pravidelné sekce zařazovaly: *Nasza kolumna* (Náš sloupek), obsahující krátké texty o aktivitách jednotlivých místních orgánů PZKO. Další pravidelnou rubrikou byly *Notatki i noty* (Poznámky a zápisky), které se věnovaly literárním a historickým osobnostem a různým společensko-historickým tématům (Literární večer v Českém Těšíně, Sjezd Svazu polských spisovatelů ve Varšavě, Ke stému výročí úmrtí Henrika Hainého). *Teatr i sztuka* (Divadlo a umění) přinášela aktuální informace z divadelního, hudebního a uměleckého světa, jak lokálního, tak polského a českého, a informovala o česko-polské spolupráci v oblasti umění. V části *Korespondencja* (Korespondence) čtenáři zasílali své připomínky a dotazy k dříve publikovaným článkům. Sekce *Książki nadesłane* (Zaslané knihy) sloužila k propagaci nově vydaných knih místních autorů a v rubrice *Żywe teksty* (Živé texty) se ukazyvaly povídky psané v těšínském nářečí *Po naszymu*. *Kronika* (Kronika) se věnovala každý měsíc jedné vesnici nebo městu na Záolší a popisovala její dějiny.

V té době, dle vzpomínek dlouholetého pracovníka 70., 80. let, ale i současnosti v měsíčníku *Zwrot* Kazimierza Kaszpera v začátcích vzniku tohoto periodika stála po boku Pawła Kubisze jedna žena – šedá eminence celé redakce. Jednalo se o sekretářku, Bronisławu Babilon. „*Pani Babilon pod vedením Pawła Kubisze, který byl jedinou osobou řídící toto periodikum a často nebyl v práci přítomen, vykonávala veškerou práci samostatně, ona tam byla přítomna neustále. „Já bych jí osobně nazval tvůrkyní Zwrotu. Necht’ mi pan Kubisz promine, ale obávám se, že bez ní by tento měsíčník nebyl schopen fungovat. Pan Kubisz měl četné kontakty s literárními kruhy na obou stranách řeky Olzy. A tento druhý břeh Olzy se pro něj neomezoval jen na Těšínské Slezsko. Vzhlížel spíše ke Katovicím a možná i k Lodži. Ostatně, než se stal šéfredaktorem Zwrotu, byl redaktorem regionální rubriky časopisu *Wieś*, který vycházel v Lodži. Působil tam jako redaktor po dobu dvou let. Zwrot se objevil již po únorovém převratu roku 1948 a byl na první linii ideologické fronty. Takže šéfredaktor také v roli ideologického cenzora musel občas přijít do redakce a přečíst si všechny články a zhodnotit, zdali nejsou tak zvaně závadné.*“ popisuje Kaszper (viz. příloha č. 2).

Tyto stálé rubriky byly prokládány různými básněmi nebo obrázky místních umělců ze SLA, kterými byli Franciszek Świder, Gustaw Fierla, Karol Piegza, Józef Berger, Władysław Pasz nebo Rudolf Żebrok a další. Také se objevovaly články regionálního charakteru, které psal především Gustaw Morcinek a občasné komentáře Henryka Jasiczka, týkající se postoje polské menšiny k dané politické události.

V měsíčníku se také objevovala vyhlášení výsledků literárních soutěží, které pořádal HV PZKO spolu se SLA, kde byli častými vítězi právě stálí autoři článků periodika *Zwrot*.

Mezi čelní místní autory se řadili Paweł Kubisz, Henryk Jasiczek, Adam Wawrosz, Karol Piegza a Józef Krzywoń. Vítězný text byl následně v originální podobě opublikován.

Po roce 1956 se objevují publikace na téma vědy, například o slovanských konferencích, či spolupráci polských a československých vědců. Na konci tohoto roku se také objevila rubrika *Rok Jubileuszowy PZKO* (Jubilejní rok PZKO), která svými články připravovala čtenáře na první desetileté výročí od založení HV PZKO, které se mělo konat roku 1957. Následně se začala objevovat rubrika *Śladami pracy naszych Kół* (Po stopách práce našich kruhů), kde se popisoval obraz místního orgánu PZKO v daném městě nebo vesnici, a také satirická rubrika *Powsinoga*, která se charakterizovala jako lidové divadlo z vesnice Nebory, v níž se publikovaly veršované frašky místních autorů.

Texty se neomezují pouze na region Záolší, ke spolupráci v měsíčníku jsou zapojeni i odborníci z Polska a Československa. Byla zavedena nová rubrika *Poetyckie wzloty* (Básnické vzlety) od Jana Kurzelowského, která se věnovala poezii Těšínského Slezska a Záolší, stejně jako historické články Františka Popiołka (Kolberová, 2013, s. 515).

V průběhu let se v časopise *Zwrot* pravidelně objevují minimálně dva články s ideologickým zaměřením, které se často věnovaly významným událostem v rámci komunistického režimu, jako jsou připomínky významných výročí. Na stránkách věnovaných kultuře, umění, literatuře a vědě se začaly objevovat povídky, básně, divadelní recenze a články o významných osobnostech z těchto oblastí. Regionální informace se zaměřovaly především na aktivity PZKO a jeho sjezdy, stejně jako na aktivity a směrnice KSČ (Kolberová, 2013, s. 515).

Mezi průlomové politicko-společenské události 50. a 60. let zobrazené v měsíčníku patřily Sjezd socialistické kultury v Praze (1959), série populárně-naučných článků k 40. výročí KSČ (1961) či Spartakiáda, která byla zobrazována v měsíčníku roku 1959 takto: *Naše taneční soubory PZKO Olza a Sibica se také podílejí na přípravách druhé celostátní Spartakiády. Oba soubory byly vybrány do úvodního tanečního vystoupení "Píseň vlasti", které zahájí druhou celostátní Spartakiádu v Praze* (*Zwrot*, 1959, roč. 11, č. 12, s. 19). V tomto období se mimo jiné na stránkách časopisu rozvíjela reportážní činnost, probíhaly diskuse se čtenáři o záolšské literatuře a tiskly se četné zprávy z terénu (Kolberová, 2013, s. 515).

Od roku 1958 převzal funkci šéfredaktora Tadeusz Śiwiek³, poté, co byl Paweł Kubisz z politických důvodů odvolán ze všech svých pozic, a dokonce vyloučen z řad PZKO. Počínaje

³ Tadeusz Śiwiek byl novinář a šéfredaktor časopisu *Głos Ludu* (1964–1969) a následně také měsíčníku *Zwrot* (1958–1964). Z jakého důvodu se právě on stal šéfredaktorem tohoto periodika, není nikde zdůvodněno.

prvním číslem v roce 1959 se podtitul časopisu mění na: *Miesięcznik Kulturalno-Spoleczny* (Kulturně-společenský měsíčník). Dochází k mírným změnám v grafické úpravě v podobě barevnosti některých titulků (viz. obrázková příloha č.3). Objevují se články k desátému výročí měsíčníku a také nové rubriky jako *Felieton miesiąca* (Fejeton měsíce), *Godki i pogwarki* (Tlácholení), *Rocznice i sylwetki* (Jubileá a profily), *Piórem i obiektywem* (S perem a objektivem) (Kolberová, 2013, s. 515).

V polovině roku 1964 dochází k další změně na postu šéfredaktora, od šestého čísla časopis vede kulturně-společenský činitel polské národnostní menšiny Jan Rusnok. S novým šéfredaktorem přichází návrat k více historickým, literárním a výtvarným tématům. Objevily se také divadelní recenze a literární reportáže či nová rubrika *Czy tak?* (Nebo ano?) která často s humorným nádechem komentovala společenské otázky (Kolberová, 2013, s. 515).

V roce 1966 dochází ke změně podtitulu měsíčníku na *Miesięcznik Społeczno-Kulturalny* (Sociálně-kulturní měsíčník), a rok nato byla cena *Zwrotu* navýšena z 1 Kčs na 2 Kčs, z důvodu nárůstu ceny papíru a tisku. Bohužel ani tímto krokem nebylo možné pokrýt celkové náklady na přípravu měsíčníku. Nedostatek byl pokryt ze státních dotací (Kolberová, 2013, s. 515).

3.3 Krize totalitního systému 1968-1970

Sociálně-politické události v Československu v šedesátých letech vyústily v krizi celého systému, která vyvrcholila během snahy vedení KSČ o reformu socialismu pomocí konceptu "socialismu s lidskou tváří". Tento reformní pokus byl ukončen armádou zemí Varšavské smlouvy dne 21. srpna 1968 a následující rok se situace vrátila k předchozí totalitní podobě. V té době došlo k intenzivnímu sociálnímu hnutí i v polské společnosti, kde obyvatelstvo podporovalo demokratické změny s velkým nadšením (Kadłubiec a kol., 1997, s. 31). Redakce *Zwrotu* nebyla jej výjimkou.

Když v srpnu 1968 vypukla invaze vojsk Varšavské smlouvy na území Československa, redakce *Zwrotu* tuto agresi odsoudila a zároveň podpořila již výše zmiňovaný Dubčekův "socialismus s lidskou tváří" s prosazením demokratických změn. Redaktor tohoto měsíčníku Henryk Jasiczek vystoupil v Československé televizi s projevem, v němž se velmi kriticky vyjádřil k tzv. internacionální pomoci našich spojenců (Kolberová, 2013, s. 515).

Od prvního čísla roku 1968 se objevují články, ve kterých se často objevuje pojem socialistická demokracie a postoj polského obyvatelstva k této politické ideologii. „*Jsme pro*

demokracii, protože nám to říká nejen pud sebezáchovy, ale i zdravý rozum, protože v socialistické demokracii vidíme nejen nepostradatelný proces humanizace mezilidských vztahů, ale i možnost revitalizace a morální znovuzrození naší společnosti, po mnoho let povzbuzované a demoralizované pocitem vlastní bezmoci“ (Zwrot, 1968, roč. 20, č. 1, s. 1).

Hlavním hlasem Poláků se stala jediná organizace PZKO, která okamžitě vznesla řadu požadavků, které byly doposud utlumeny. Sdružení polské mládeže (SMP) a polská interpretace skautingu – *Harcerstwo* znovu obnovily svou činnost. Poláci prostřednictvím PZKO požadovali možnost podílení se na politických rozhodnutích, hospodářskou nezávislost na základě družstevního principu, vytvoření vlastního výzkumného pracoviště zaměřeného na polskou kulturu, nové učebnice v polských školách (zejména v oblasti dějepisu) a přeměnu časopisu *Głos Ludu* na deník (Kadłubiec a kol., 1997, s. 32).

V tomto bouřlivém období se i ostatní národnosti v tehdejším Československu (kromě Poláků také Maďaři, Němci, Ukrajinci, Rusíni a Romové) hlásily k prosazování svých práv. Jejich požadavky měl uspokojit ústavní zákon o národnostních menšinách, který byl přijat za přítomnosti okupačních vojsk dne 27. října 1968, avšak tento zákon se prakticky neprojevil v životních podmínkách menšin, neboť mu chyběla doprovodná vládní nařízení (Kadłubiec a kol., 1997, s. 32).

Dopady neúspěchu snah o demokratickou reformu systému, na níž se aktivně podílela značná část Poláků, byly pro ni stejně závažné jako pro celé Československo. Polské organizace znovu ovládla komunistická strana a docházelo k represím vůči největším příznivcům reformního směru, především v mediální sféře a kulturních institucích (Kadłubiec a kol., 1997, s. 32).

Z redakce *Głos Ludu* musel odejít šéfredaktor Tadeusz Siwek a většina dalších redaktorů, včetně Władysławy Krumniklové, Stefana Mamoña, Wilhelma Przewczka a Władysława Sikory. Z redakce *Zwrotu* byli propuštěni Jan Rusnok a Henryk Jasiczek. Komunistická strana, která znovu zavedla svou dřívější nedemokratickou totalitní politiku, prováděla diskriminaci stoupenců reformy v polské komunitě rovněž prostřednictvím HV PZKO (Kadłubiec a kol., 1997, s. 32).

Z roku 1996 na rok 1967 dochází ke grafické proměně novinové obálky, k níž se přičinil grafik Tadeusz Berger. Doposud se na bílé obálce objevoval pouze název, ročník, logo vydavatele tohoto měsíčníku a text prvního článku. Od roku 1967 se na často barevné obálce

nachází pouze kresba či koláž, namísto toho se text prvního článku objevuje až na druhé stránce (viz. obrázková příloha).

Měsíčník *Zwrot* v roce 1969 pokračuje ve starých rubrikách a tématech. Objevují se názory na srpen 1968, nechybějí články týkající se aktuálního dění na politické scéně a úvahy o demokracii v historickém kontextu (např. demokracie v Aténách, Římě) (Kolberová, 2013, s. 515).

Od jedenáctého čísla dochází ke změně na postu šéfredaktora – měsíčník rediguje Redakční rada s týmem, v jehož čele stanul Tadeusz Chrzyszcz⁴, tajemník představenstva HV PZKO. *Pokud byl v té době někdo jmenován na pozici šéfredaktora, bylo to na základě toho, že k němu strana měla důvěru. Takže prakticky v té době cenzorem byl šéfredaktor periodika, což byla velká zodpovědnost. Předseda stranické jednotky hlavního výboru PZKO přesně věděl, co v dané fázi komunistická strana vyžaduje a tyto informace předával na zasedáních vedoucí skupiny HV PZKO, když jejím členem byl také šéfredaktor *Zwrotu* (viz. příloha č. 2).*

Od pátého čísla roku 1971 se součástí redakce stává redaktor Kazimierz Kaszper, který navrhoval rubriky, které by nějakým způsobem definovaly identitu regionu *Záolší*. *„Z literárního hlediska by jedním z takových vymezení identity byla otázka regionalismu, tedy toho, nakolik si daný spisovatel, literární kritik či literární vědec vymezuje tyto otázky regionalismu na Záolší sám pro sebe. Byl to takový seriál, v němž jsem zveřejňoval názory lidí na sebeidentifikaci. Tento cyklus se dočkal velmi pozitivního hodnocení v kritických a literárněhistorických pracích na obou stranách řeky Olzy. Kromě toho zde byly rubriky, které představovaly aktuální literární dění v Československu.“* popisuje Kaszper (viz. příloha č. 2).

V měsíčníku jsou zatím publikovány články o literatuře a stále se prezentují díla spisovatelů jako Henryk Jasiczek, Władysław Sikora nebo Wilhelm Przewczek, kteří byli později odsouzeni k mlčení. (Kolberová, 2013, s. 515). *„V té době představoval *Zwrot* jakousi platformu pro tvorbu záolšských spisovatelů. Byla to jakási tvůrčí kolébka SLA. Spisovatelé, výtvarní umělci a fotografové sdružení v SLA tvořili přirozenou autorskou základnu pro tuto literární a výtvarnou část měsíčníku.“* dodává Kaszper (viz. příloha č. 2).

V letech 1968-1971 si měsíčník prošel mnoha změnami. Postupně ubývá ideologických článků, převažují básně, profily literátů a osobností ze Záolší a polských spisovatelů, povídky,

⁴ Tadeusz Chrzyszcz, jak pamětníci v hloubkových rozhovorech popisovali (viz. příloha č.2,3,4), působil v 70. letech jako redaktor v časopise *Głos Ludu*. Byl také předsedou redakční rady měsíčníku *Zwrot*. Od února 1981 do 1983 neoficiálně zastával funkci šéfredaktora *Zwrotu*.

reportáže z kruhů PZKO, rozhovory, zajímavosti, přibližuje se regionální tisk před sto lety. Objevuje se také rubrika o jazykové kultuře, připomínají se významná výročí spojená s historií a kulturou. Hodně místa je věnováno článkům o polské mládeži, diskutují týkajícím se této věkové skupiny a Polského svazu mládeže (Kolberová, 2013, s. 515). Toto téma zdůraznil také Jan Rusnok ihned v prvním článku druhého čísla z roku 1970 těmito slovy: „*Jedním z hlavních úkolů odborové činnosti v tomto roce je rozvíjet práci s dětmi a mládeží ve větší míře než dosud. To se odráží v plánu činnosti na rok 1970, který byl vypracován pod heslem "PZKO s dětmi – pro děti"* (Zwrot, 1970, roč. 22, č. 2, s. 2).

Měsíčník je v té době tvořen 32 stranami formátu B5. S časopisem spolupracují spisovatelé, učitelé, literární vědci, novináři jako Karol Daniel Kadlubiec, Robert Danel, Kazimierz Jaworski, Władysław Josiek, Łada Krumnikłowa, Edmund Rosner, Józef Chlebowczyk, Bogusław Sławomir Kunda, Bogdan Kiszka a další (Kolberová, 2013, s. 515).

V roce 1970 se objevuje nespočet textů o Leninovi, které nejen představují jeho postoje k otázkám národnosti, ale také znázorňují jeho postavu v básních reflektujících jeho stanoviska k této problematice či lidových povídkách. Příkladem takové povídky může být text Gustawa Przeczka *Lenin w Beskidach* (Lenin v Beskydech). Kromě toho jsou k nalezení básně a články věnované jeho osobě u příležitosti stého výročí narození. Dochází k hodnocení politiky z let 1968-1969, kde jsou zahrnuty pasáže a citace z projevů aktivistů a politiků (Kolberová, 2013, s. 515).

3.4 Období normalizace 1971-1989

Pojem „Období normalizace“ platí zejména pro jeho počáteční etapu, která měla za cíl definitivně eliminovat prvky společenské aktivity spojené s reformním hnutím. Z hlediska polské menšiny představoval tento čas návrat k situaci před rokem 1968. Charakterizoval se poklesem počtů polských obyvatel, z důvodu asimilace urychlené častou beznadějí místních obyvatel. Komunistická strana nadále uplatňovala svou národnostní politiku v regionu podle svého uvážení, avšak byla si pevně vědoma síly polské menšiny, kterou vnímala jako občany Československa lišící se od ostatních pouze svým jazykem (Kadlubiec a kol., 1997, s. 32).

V tomto období se v *Zwrotu* opět zvyšuje počet ideologických a výročních článků stejně jako citací z projevů českých, regionálních a polských stranických aktivistů. Značný prostor je věnován mládeži, ženám a jejich společenské roli. V periodiku se objevuje také mnoho článků o polské literatuře (např. *Polská literatura po roce 1960* či *Dialogy o literatuře*), ale také o

literatuře české, na téma Josefa Lady nebo Jaroslava Haška. Na stránkách měsíčníku se pojednává o literatuře na Záolší, o časopisech, jazyce, regionalismu a folkloru. Četná je i publicistika na téma PZKO (Kolberová, 2013, s. 517).

Během následujícího období docházelo k častým změnám na pozici šéfredaktora. V roce 1972 byl s dvanáctým číslem jmenován nový šéfredaktor Eugeniusz Suchanek a od roku 1973 se noviny rozrostly na 40 stran (Kolberová, 2013, s. 517). V té době byla součástí stálé redakce pouze redaktorka Halina Kowalczyk a grafik Tadeusz Berger.

Další změna na této pozici přišla se čtvrtým číslem roku 1976, kdy byl šéfredaktorem ustanoven Bronisław Bielan a časopis se opět rozšířil na 48 stran. V roce 1977 došlo ke změně grafické úpravy na formát A5 včetně zvýšení počtu stran na 64.

Redakci také posílila Urszula Hudeczek na pozici pracovnice v administrativě. Tato pozice, byť mnohdy opomíjená, vyžadovala velké pracovní nasazení a mnoho píle. *„Vyřizovala jsem všechny příjemce novin, připravovala adresy, vyškrtávala lidi, kteří zemřeli, musela jsem posílat upomínky lidem, kteří si noviny nepředplatili a odebírali je. A potom bylo potřeba připravit celou expedici měsíčníku. To znamená, že jsem vše evidovala a následně všechny publikace odesílala. V té době to nedělala pošta, tudíž jsem musela mít seznam adres všech našich čtenářů, který jsem kontrolovala a měnila. Dělal to každý měsíc přes čtyři tisíce výtisků. A když vyšel Zwrot, tak jsem šla do Těšínské tiskárny, kde jsem na každý výtisk zvlášť lepila nálepky s adresami a následně je balila a odvážela na poštu.“* popisuje svou pracovní náplň paní Hudeczek (viz. příloha č. 1). K tomu všemu měla za úkol navíc přepisovat všechny již zeditované články na tiskacím stroji a následně v této podobě odnášet do tiskárny. V roce 1979 byla cena časopisu zvýšena ze 2 korun na 2,50, časopis měl 80 stran a vycházel v nákladu 4 250 kusů, pro redakci však klíčovým bylo předplatné (Kolberová, 2013, s. 517).

V té době, jak již tomu bylo od samotného vzniku měsíčníku známo, psali články především externisté. Samozřejmě redaktorka Halina Kowalczyk nebo Bronisław Bielan také psali několik textů, ale *Zwrot* byl postaven spíše na dopisovatelích mimo redakci. *„Šéfredaktor Bielan hodně spolupracoval s Polskem, pamatuji si, že jsme měli nespočet pracovních zájezdů právě do Polska. Například jsme jeli k Baltskému moři a tam jsme se setkávali s různými lidmi z přátelských redakcí. B. Bielan byl hodně aktivní co se týče přeshraničních vztahů. V té době mnoho polských spisovatelů a básníků posílalo články k nám do redakce, které jsme posléze publikovali. Organizoval různé akce, kdy se k nám sjížděli různí umělci a následně jsme s nimi*

také u nás v redakci udělali nějaké rozhovory, které jsme opublikovali ve Zwrotu.“ popisuje Hudeczek (viz. příloha č. 2).

Jedinou a také první ženou na pozici redaktora *Zwrotu* na přelomu 70. a 80. let byla Halina Kowalczyk, která své vzpomínky na některé z oblíbených rubrik té doby, popisuje v jubilejním vydání měsíčníku *Zwrot* z roku 1999.

ATA – neboli Amatérská astrologická asociace – připravovala dvanáct částí "svazového horoskopu" pro jeden z ročníků měsíčníku. „*Sešli jsme se v plném počtu, tedy ve čtyřčlenné sestavě: Bronisław Bielan, Tadeusz Berger a tygřice – tak se tehdy přezdívalo mě a Urszulu Hudeczek. Někdy se zastavil Broniek Liberda, Karol Raszyk a další spolupracovníci, vzali jsme plán centrálních a místních akcí, seznam jubilantů na daný měsíc a vytvořili "zábavný horoskop". Kromě této rubriky se také objevovala kulinářská sekce s názvem Obiady czwartkowe (Čtvrteční obědy). „Náš blízký spolupracovník Franciszek Balon, vynikající fotograf a kuchař, každý měsíc vymyslel a připravil zajímavý pokrm, krásně ho naservíroval a vyfotografoval pro Zwrot. Následně tyto lahůdky redaktori ochutnávali.*“ píše Halina Kowalczyk (Jubilejní vydání časopisu *Zwrot*, 1999, roč. 51, č. 13, s. 11).

V osmdesátých letech již docházelo k postupnému selhávání komunistického režimu. V reakci na protisocialistické hnutí *Solidarita* v Polsku bylo mnoho místních polských funkcionářů na Těšínsku sledováno Státní bezpečností (Kadłubiec a kol., 1997, s. 33). „*Veškeré kontakty s Polskem, výjezdy do Polska nebo návštěvy z Polska byly tím pádem už od prvopočátku podezřelé, a proto všemožně invigilovány. Všechny příchozí i odchozí telefonní hovory do a z HV PZKO i Zwrotu byly neustále (co někteří z nás tušili, ale průkazně se to potvrdilo až po Sametové revoluci v roce 1989) pověřeným příslušníkem tajných služeb docházejícím na poštu odposlouchávány, sítí agentů a tajných spolupracovníků StB byli sledováni i někteří (ne-li všichni) zaměstnanci PZKO a jeho funkcionáři, členové či spolupracovníci (hlavně ti z pracovních, služebních či rodinných důvodů překračující hranici s Polskem).*“ popisuje situaci Kazimierz Gajdzica (viz. příloha č. 3)

Kvůli omezenému kontaktu z Polskem docházelo mezi občany Těšínska k poklesu poptávky po znalosti polského jazyka, mimo jiné se šířily negativní stereotypy o Polsku a Polácích. Například stávky Poláků byly vysvětlovány jako projev jejich lenosti a neochoty pracovat, což mělo za následek snížení životní úrovně v celém sovětském bloku (Kadłubiec a kol., 1997, s. 32).

Mimo jiné docházelo v tomto období k poklesu počtu polských škol, což mělo také asimilační dopad. V období 1971-1989 se číslo základních škol s polským jazykem vyučovacím snížilo z 69 na 28 a počet tříd klesl z původních 260 na 150. Polských žáků ubylo z 5920 na 3472. PZKO zůstalo jedinou polskou organizací a počet jeho členů se dlouhodobě udržoval na stabilní úrovni. V roce 1988 bylo v 94 místních organizacích PZKO sdruženo 24 359 členů. V rámci této organizace působily i specifické skupiny polského obyvatelstva, které neměly vlastní organizaci, jednalo se například o polský tisk, školy a divadlo, které byly nadále závislé na státním rozpočtu (Kadłubiec a kol., 1997, s. 32).

V roce 1980 v *Zwrotu*, počínaje prvním číslem, dochází ke změně na pozici šéfredaktora, kterou dočasně přebírá Halina Kowalczyk a od pátého čísla přebírá tuto funkci Kazimierz Kaszper, který však na této pozici vydržel necelý rok. *„Byl jsem z redakce propuštěn, protože jsem opublikoval text krakovského divadelního kritika Tadeusza Nyczka na téma studentského divadelního hnutí v Polsku. On charakterizoval myšlenky tohoto hnutí tím, že zdůrazňoval jeho antiestablishmentovou orientaci, což se setkalo s velkou nespokojeností. Když se tento článek dostal do tiskárny, někdo ho musel nahlásit stranickému výboru v Ostravě. Odtamtud ještě před publikací přišla zpráva, abychom tento text nebo aspoň konkrétní část článku odstranili.“* vysvětluje Kaszper (viz. příloha č. 2), který následně ještě opublikoval článek o polském básníkovi Czesławu Miłoszovi, který obdržel Nobelovu cenu. *„Tohle byl můj definitivní konec. Po těchto nešťastných publikacích jsem dostal zákaz publikace v kterémkoliv periodiku a odešel jsem pracovat do Třineckých železáren.“* Kazimierz Kaszper nebyl jediným literátem, který kvůli útlaku politického systému odešel pracovat do těchto místních oceláren. Kromě něj se jednalo například i o Jana Rusnoka či Henryka Jasiczka a další.

Avšak i v tomto poněkud krátkém pracovním období se Kazimierz Kaszper snažil posunout měsíčník výš. *„Dříve byl Zwrot téměř celý rozdělen na jednotlivé publicistické rubriky, které psali spolupracovníci a autoři zvenčí. Pro píšící redaktory zbývalo pak obhospodařit několik stránek (statisticky jsem to nezkoumal, ale soudím cca 15 procent). Mimo to měli dost práce s redigováním oněch textů pro rubriky – dodávaných často autory v rukopise, nebo strojopise, a ne vždy úplně v bezchybné literární polštině, takže měli dost práce s úpravou těchto příspěvků.“* – vypráví technický redaktor Kazimierz Gajdzica (viz příloha č. 3). *„Kazimierz Kaszper usiloval právě o omezení počtu těchto rubrik a otevření se Zwrotu více směrem k dění v současnosti, nevyhýbaje se ani kontroverzním tématům. A jakožto předseda SLA (Sekcja Literacko-Artystyczna, tzn. Literárně-umělecká sekce) se snažil poskytnout více prostoru místním polským básníkům a prozaikům, ale též výtvarníkům pro prezentaci jejich děl.“*

Dále se snažil autorské redakční texty, zatím dost křečovitě lpící hlavně na formě zpravodajství, obohatit o další novinářské žánry, jako jsou reportáž, fejeton, recenze, interview nebo redakční diskuse (ten poslední jím zavedený žánr převzal i jeho následovník). Ukázalo se, že na to všechno měl bohužel dost málo času, neboť dřív, než stačil své záměry, byť jen z části, realizovat, byl z funkce šéfredaktora odvolán.“

V letech 1981-1982 není šéfredaktor jmenovitě určen. „Když K. Kaszpera odvolali z pozice šéfredaktora, na jeho místo byl dosazen Gustaw Sajdok, který byl samozřejmě členem KSČ a později se také ukázalo, že byl i spolupracovníkem STB, stejně jako jeden z jeho předchůdců, pan Bronisław Bielan. Ovšem pan Sajdok nebyl jmenován přímo na pozici šéfredaktora, ale plnil jeho zastoupení.“ vysvětluje redaktor z 80. let Marian Siedlaczek (viz. příloha č. 4).

„V té době šéfredaktor byl „nomenklaturní kádr“, o jehož jmenování, samozřejmě po důkladném a všestranném prověření, rozhodovala Komunistická strana Československa na krajské úrovni v Ostravě. V tomto mezidobí roli šéfredaktora nepřevzal redakční tým, nýbrž předseda redakční rady, což byla k tomuto účelu cíleně vytvořená funkce ve snaze nějak situaci vyřešit.“ vysvětluje Kazimierz Gajdzica (viz. příloha č. 3), technický redaktor měsíčníku. „V redakci panoval zmatek,“ vzpomíná Hudeczek (viz. příloha č. 1), „časté změny neprospívaly chodu redakce. Koneckonců, sice s větší námahou ale přeci jen, zvládli jsme to a nedošlo k likvidaci tohoto periodika.“ Tento stav trval až do čísla devátého roku 1983, kdy se šéfredaktorem stal Piotr Przeczek (Kolberová, 2013, s. 517).

Na přelomu roku 1980-1981 dochází k výměně grafika, v té době se však používal termín pro toto povolání technický redaktor, kdy z důvodu nemoci opouští tuto pozici Tadeusz Berger a předává funkci Kazimierzovi Gajdzicy. „Technická redakce dnes může znít jako pojem z jiné planety. Tehdy to znamenalo spočítat úhozy a řádky jednotlivých textů a převést výsledek na počet plánovaných stran Zwrotu (počítaje i místo na předpokládané fotky či ilustrace) tak, aby se to vměstnalo do rozložení stránky a podle toho určit pro tiskaře nejen druh písma, ale i stupeň řádkových rozestupů, mezer a podobně,“ popisuje Gajdzica (viz. příloha č. 3), „protože když tehdy bylo na linotypu něco vyskládané v rozsahu 1-3 řádku, v rámci korektur šlo upravit jejich sazbu, ale ne už v rámci celku (jako dneska na počítači), například ji zvětšit či zmenšit, změnit stupeň písma nebo řádkové rozestupy. Musel jsem mimo jiné pročíst text a následně na něm vyznačit, co kterým druhem písma mají tiskaři vysázet, co kurzivou, co polotučně, kde mají zřídit meziodstavcové mezery, či které odstavce případně opatřit menším stupněm písma. Po vysázení už sazbu nešlo změnit.“

V roce 1981 posiluje redakci redaktor Marian Siedlaczek. V těchto letech ve *Zwrotu* tradičně dominují ideologické články (např. Dějiny KSČ, Lidé KSČ, ...), ale i články o školství, folkloru, literatuře a divadle, poezii, úryvky z prózy, recenze, zprávy o činnosti PZKO (Kolberová, 2013, s. 517). „*Na Záolší působila velká skupina schopných a známých tvůrců, básníků a prozaiků, takže bylo z čeho vybírat. Největším problémem byla cenzura, která teoreticky neexistovala, to všechno spočívalo v autocenzuře. Lidi už věděli, co si můžou dovolit napsat a co zase ne. Zwrot se četl na vyšších místech a kdyby něco neprošlo, tak by z toho byl problém, což jsem sám zažil osobně, ale spousta článků byla opravdu kvalitních, stála za to.*“ doplňuje Siedlaczek (viz. příloha č. 4). „*Zwrot tehdy vycházel v černobílé verzi formátu A5, jen obálka byla barevná, počet stran si nepamatuji, myslím si, že to bylo mezi 60-80 stránkami. Byla tam spousta fotek, a to dobrých fotek, i když někdy docházelo k trošku komickým situacím. Tak například zrovna v únorovém čísle z roku 1982, byla na celou stránku fotografie takového poloshnilého stromu s uřezanou větví, byla to pěkná umělecká fotka, ale jeden z horlivých strážců komunistických principů z toho udělal malér, proč dáváme takovou suchou větev v čísle věnovanému vítěznému únoru, co to má znamenat?! Dneska se tomu smějeme.*“

Zwrot vzhledem ke své periodicitě nikdy průběžně nereagoval na aktuální politické dění. Články o ideologii a politice byly spíše obecné a jen zřídka se vztahovaly ke konkrétním aktuálním událostem. Nejinak tomu bylo v případě zavedení válečného stavu v Polsku, kterému byl věnován malý prostor v článku pojednávajícím o všeobecné politické situaci ve světě (Kolberová, 2013, s. 517).

Nicméně období normalizace nebylo pro žádnou z novinových redakcí a jejich pracovníků příjemným obdobím. „*Každý týden před budovou Hlavního výboru PZKO v Českém Těšíně zastavovalo černé auto a z něho vystupoval referent KV KSČ pověřený stykem s PZKO. Několik následujících hodin, někdy až do večera, pak trávil za zamčenými dveřmi s předsedou Základní organizace KSČ u HV PZKO. Tento následující den zasedal s tajemníkem HV PZKO a vedoucími odborů (kulturního, organizačního, technického a šéfredaktorem *Zwrotu*) a předával jim stranické pokyny. Tyto se pak např. členům redakce, tudíž i ke mně, dostávaly v podobě sdělení typu „strana si nepřeje, aby se fotky (určitého typu) objevovaly ve *Zwrotu*“, „strana si přeje, aby autor XY ve *Zwrotu* nepublikoval“. Ale to nebyla jediná stezka stranického ovlivňování, kromě toho zvláště nomenklaturní kádry KSČ byly pravidelně „očkovány“ na okresních (Karviná) či krajských (Ostrava) stranických „koberečcích“, schůzích a posezeních.“ vypráví Kazimierz Gajdzica (viz. příloha č. 3).*

Své vzpomínky z vlivů KSČ na periodikum doplňuje také Urszula Hudeczek (viz. příloha č. 1): „*My jakožto pracovníci jsme každý rok museli vyplňovat formulář, ve kterém se nás ptali na různé otázky. Na příklad, zdali jsme věřící nebo jestli jsme ve straně. Nebála jsem se tam napsat pravdu, do kostela jsem chodila a ve straně jsem nebyla, z toho důvodu si mě taky nezvali na různé komunistické akce. Dokonce si pamatují, ačkoli nejsem si jistá, ve kterém roce to bylo, že si každého pracovníka zvlášť zavolali do kanceláře HV PZKO na rozhovor. V té místnosti seděl sekretář, předseda PZKO, šéfredaktor Zwrotu a nějaký komunista z Ostravy. A teď tam člověk seděl sám na židli uprostřed místnosti a oni kladli otázky. Vždy jsem odpovídala upřímně a občas jsem z toho měla problémy.*“

I přes tyto potíže, zůstaly ve vzpomínkách pamětníků i ty odlehčenější historky. „*Za šéfování G. Sajdoka, který byl básníkem, nebo se za něho minimálně označoval, a měl přístup k tisku, si rád sám opublikoval vlastní verše. Byly typické tím, že na jednom řádku bylo jen jedno slovo. Moc jsem tomu nerozuměl, jenže potom mi prozradil kamarád, který dělal grafika, že se platí 2,50 koruny za verš, takže kdyby tam napsal větu v jednom řádku, tak by dostal 2,50 korun a když to napsal na čtyřech řádcích, tak dostal 10 korun, a ještě to vypadalo velmi poeticky. Takže takové věci se tam děly, já si z nich raději pamatuji a vybírám ty legrační než ty nepříjemné, kterých bylo asi více.*“ s úsměvem na tváři vzpomíná Marian Siedlaczek (viz. příloha č. 4).

Od roku 1984 se objevují i články na nová témata, např. aerobik, medicína (např. o AIDS), a rubrika *Mozaika* věnující se různým tématům. Ačkoli *Zwrot* v určité míře musel věnovat pár stran článkům ideologického charakteru, lidé toto periodikum četli rádi. „*Každá polská rodina měla předplatné Głosu Ludu a Zwrotu a třeba Polské scény Těšínského divadla. Zwrot se chtěl tvářit jako kulturní časopis, byly tam recenze her polské divadelní scény, nějaké úryvky z nových publikací polských autorů, psalo se o polských (PZKO) kulturních akcích. Takže to tam bylo a lidi to zajímalo. Mimo jiné tehdy nebyl takový výběr, nebyl internet, nevycházely stovky časopisů, jak tomu je dnes. Všechno byl stranický tisk, občas se objevil časopis o automobilismu, sportu nebo divadle, ale koho to zajímalo? Kupovalo se to, co bylo. Fungovalo to i jako podpora menšiny, že kupujeme to, co ona publikuje.*“ doplňuje Siedlaczek (viz. příloha č. 4).

Rok 1988 přináší první články o "přestavbě" a jednotlivá čísla se začínají soustředit na jedno téma, to znamená otiskuje se cca 3-5 článků věnujících se jedné problematice, na příklad rodičovství nebo životnímu prostředí. (Kolberová, 2013, s. 517).

3.5 Obnovení demokracie

17. listopadu 1989 došlo k ukončení dlouhé éry totalitarismu a celá československá společnost začala žít složitý proces přechodu k demokracii. *"Těšila jsem se, že bude konečně v naší zemi svoboda. Pamatuji si, že jsme všichni kráčeli po náměstí v Českém Těšíně, byla to velká událost. Jenže se Sametovou revolucí také přišly otázky financování Zwrotu. Bylo to pro nás velké riziko, protože nás dříve dotovala Praha a po 1989 jsme nevěděli, zdali budou nadále polské instituce na území Českého Těšína dotovány. Proto nám také z vedení doporučili, abychom pro jistotu podali výpověď. Já jsem jí podala, ale už jsem se do Zwrotu nevrátila."* vzpomíná na tuto dobu Urszula Hudeczek (viz. příloha č. 1).

V rámci polské menšiny rezignovali vůdčí činitelé spojení s komunistickým režimem a nahradili je především mladí lidé. Tato transformace, která probíhala, nebyla pouze v oblasti personální. Docházelo také k proměně celkové struktury a postavení polské komunity. V roce 1999 se uskutečnilo sčítání lidu, které ukázalo, že v celém Československu žilo 61,5 tisíce lidí polského původu, z nichž 59 tisíc žilo v České republice, přičemž 43 tisíc z nich žilo na Těšínsku, což představovalo 71 % všech Poláků v České republice. Poprvé od druhé světové války bylo možné uvést národnost moravskou a slezskou. Na Těšínsku se k moravské přihlásilo 16 992 obyvatel (4,6 %), zatímco k slezské 10 858 obyvatel (2,9 %) (Kadłubiec a kol., 1997, s. 33).

Po nástupu svobody došlo k obnovení činnosti některých dřívějších organizací a vzniku nových polských sdružení. V současnosti lze identifikovat tři hlavní polské organizace, které se často prolínají. První z nich je Kongres Poláků, který se schází jednou za dva roky a formuluje danou koncepci, kterou následně realizuje jeho výkonný orgán Rada Poláků, která prakticky zastupuje všechny menší organizace. Následně Polský kulturně-osvětový svaz (PZKO), který si udržuje nejsilnější členskou základnu a navazuje na kulturní dědictví minulých desetiletí, avšak s každým rokem bojuje s ubývajícím aktivitou svých členů. Třetím sdružením je politické hnutí *Wspólnota* (Soužití), které prosazuje politické zájmy menšin na politické scéně v České republice, avšak po rozpadu československé federace má význam spíše na místní úrovni (Kadłubiec a kol., 1997, s. 34).

Závažnou výzvou pro polskou národnostní menšinu jsou finanční prostředky. Ačkoli státní příspěvky na podporu činnosti polských organizací stále existují, jejich množství každým rokem postupně klesá. Po vzniku České republiky dne 1. ledna 1993 se Těšínsko stalo nejvýchodnějším regionem nového státu. Zavedení demokracie a občanských zásad, které

umožňují každému obyvatele ČR hájit své vlastní zájmy, je krokem vpřed ve srovnání s předchozím režimem (Kadłubiec a kol., 1997, s. 34).

Teprve v prvních číslech časopisu *Zwrot* z roku 1990 se živě reagovalo na politické změny a Sametovou revoluci (prosincové číslo bylo uzavřeno ještě před začátkem revoluce). V této nové době byla cena měsíčníku několikrát zvýšena, a to v roce 1990 na 4 Kčs a v roce 1991 na 5 Kčs (Kolberová, 2013, s. 518).

V roce 1990, počínaje dvanáctým číslem, dochází ke změně šéfredaktora. Stává se jím opět Jan Rusnok, který byl z této funkce odvolán v období normalizace. „*Jan Rusnok byl již v důchodovém věku, tuto pozici mu nabídli v rámci nějakého zadostiučinění.*“ vypráví Marian Siedlaczek (viz. příloha č. 4). „*Jan Rusnok byl v tomto měsíčníku prvním šéfredaktorem po roce 1989. Vrátil se tam po dlouhých letech v dělnické profesi v Třineckých železárnách. Přinesl s sebou své dávné zkušenosti, ale také svou značnou únavu jak věkem, tak mnohými strastiplnými zážitky z doby socialismu.*“ doplňuje Franciszek Bałon (viz. příloha č. 5). V tomto roce se redakce skládala z Marie Grzegorz, Renaty Jaracz Máj a Franciszka Bałona. „*Na počátku devadesátých let, když jsem do Zwrotu nastoupil, byla jeho grafika poměrně jednoduchá a dá se říct, že snad i fádni. Barevná obálka, ve vnitřku čísla byla používána na některých stránkách pro zpestření druhá barva, měněna pro každé následné číslo. Tento stav byl výsledkem jednak možnosti tiskárny, také ale finančních možností vydavatele.*“ popisuje Bałon (viz. příloha č. 5). „*Má představa o koncepci Zwrotu vycházela z jeho tradiční podoby. Chtěl jsem zachovat rozdělení do rubrik opatřených stálými logy. Chtěl jsem také, aby se Zwrot vrátil do svého původního, většího formátu. Také mi záleželo na tom, aby měsíčník vycházel pravidelně na počátku daného měsíce, a ne chaoticky, někdy dokonce i tak opožděně, že se dané číslo k odběratelům do konce měsíce nedostalo.*“

V letech 1990 a 1991 přicházela řada článků na téma důležitých historických skutečností, které byly dříve zamlčovány nebo falšovány, např. o Katyňském masakru. V měsíčníku se pojednávalo například o tom, jak byla tato skutečnost dokumentována zahraničními médii: *M. Borák se pokusil popsat československou reflexi katyňského zločinu. Podal stručnou charakteristiku zpravodajství o okupaci v českém a slovenském tisku a poukázal na zdrženlivý postoj českého a slovenského veřejného mínění k této zprávě (...)* (*Zwrot*, 1991, roč. 43, č. 8, s. 65). *Z britského tisku katyňská otázka velmi rychle zmizela, zřejmě po diskrétních náznacích britské vlády tomuto tisku (...)* (*Zwrot*, 1991, roč. 43, č. 8, s. 58).

Mimo tato témata se také psalo o literatuře, vzniku a činnosti nových organizací (Kongres Poláků), nových poměrech menšin a jejich perspektivách. V roce 1991 začal měsíčník postupně zaznamenávat stálý pokles nákladu, když celkový počet vydaných výtisků dosáhl 3 600 (Kolberová, 2013, s. 518).

V roce 1992, od sedmého čísla, vykonával funkci šéfredaktora předseda HV PZKO, významný činitel na poli kultury a básník, Władysław Młynek. *„Na toho člověka nikdy nezapomenu nejen pro jeho tvorbu a zásluhy, ale také pro jeho úžasný lidský přístup, pochopení a pomocnou ruku, jaké se mi od něj dostalo.“* vzpomíná Franciszek Bałon (viz. příloha č. 5). V tomto roce se redakce skládala z Franciszka Bałona, Renaty Máj, Martyny Radłowské Obrusník a Jana Szymika.

V měsíčníku se objevovaly vědecké, historické a obecné články, také vzpomínky, profily umělců, poezie, próza, kresby a reprodukce, fotografie, křížovky a stálé rubriky, kterými byly například: *Wędrówki nazewnicze* (Názvoslovné toulky), *Okiem recenzenta* (Pohledem recenzenta), *Trybuna czytelników* (Čtenářská tribuna), *Tak to było* (*Kartki z pamiętnika*) (Tak tomu bylo (Stránky z deníku)), *Mozaika – Opowiadania gwarowe* (Mozaika – příběhy v nářeční).

Po odchodu Władysława Młynka do důchodu HV PZKO vyhlásilo výběrové řízení na pozici šéfredaktora *Zwrotu* a od druhého čísla roku 1993 přebírá tuto funkci Dorota Havlík, jedná se tak o první ženu na této pozici v měsíčníku *Zwrot*. *„Mezi mnou a šéfredaktorem přede mnou byl obrovský generační rozdíl. Když jsem tam přicházela, tak Zwrot měl striktně kulturní charakter. To znamená, že se hodně psalo o básnících, literatuře a divadle. Říkala jsem si, že bylo by dobré dát tomu trochu svěží náboj a začali jsme psát i nějaké reportáže a tak podobně.“* vzpomíná Dorota Havlík (viz. příloha č. 6), *„Bojovala jsem trochu se starší generací básníků, kteří tvrdili, že stále mají nárok na publikaci jejich rozsáhlých textů, což jsem chtěla změnit. Ne všichni si chtějí kupovat časopis jen proto, že si rádi přečtou verše nebo stejné povídání o těchž autorech. Takže někdy jsem i narážela na nepříjemné střety s etablovanými tvůrci, kteří si nárokovali, že musí být skoro v každém čísle.“*

V tomto období byli stálými členy redakce redaktorka Martyna Radłowska Obrusník, grafik Franciszek Bałon a sekretářka Gabriela Żabka. Vizí nové šéfredaktorky bylo udělat tento měsíčník dostupnější mladé generaci. *„Mým cílem byla změna generační i obsahová. Chtěla jsem trochu zbořit hranice našeho regionu a začali jsme spolupracovat nejen s lidmi z našeho regionu, ale i Polska. Tehdy jsem začala spolupracovat s panem Krzysztofem Nowakem jako*

historikem. Začali jsme oslovovat autory, kteří nebyli přímo ze Záolší. Nebo jsme také psali o netypických historických událostech, sahali jsme do hloubky a často také do různých archivů.“ říká Dorota Havlík (viz. příloha č. 6). Před rokem 1993 byli na pozici šéfredaktora pouze starší zasloužilí muži, kteří neměli žurnalistické vzdělání, paní Havlík byla pravým opakem. *„Přišla jsem tehdy jako osoba s adekvátním vzděláním z Polska, tudíž jsem i dobře ovládala polský jazyk. Uměla jsem polsky psát a byl pro mě běžným jazykem, protože tady byl i problém, že ne pro všechny autory ten literární nebo novinářský jazyk byl přirozený, protože žijí tady v tom dvojitěm prostředí a třeba nepíšou denně v polštině.“*

Po Sametové revoluci došlo nejen ke změně životního stylu, ale také se otevřely nové informační kanály, které tady dříve nebyly. *„Před revolucí Zwrot podporovaly polské organizace, a to všechno skončilo. Například, stovky výtisků putovaly pro Důl Morcinek, kde tento měsíčník rozdávali svým zaměstnancům, kteří měli z důvodu pohyblivých hranic třeba rodiny na české straně a chtěli mít se Záolším nějaký kontakt.“* říká Dorota Havlík (viz. příloha č. 6). Z toho důvodu také dochází k navyšování ceny měsíčníku. V roce 1994 stojí jedno číslo časopisu 8 Kč, v následujícím roce 10 Kč, oproti tomu náklad klesá. V roce 1995 na 3 000 výtisků, následující rok na 2 500.

V roce 1995 od pátého čísla nastupuje na pozici šéfredaktora Elżbieta Strózczyk. Redakce se skládá z Franciszka Bałona, který již v tiráži měsíčníku nebyl uveden pouze jako fotograf, ale také jako publicista. Sekretářkou měsíčníku se stala Ewa Santarius. Od třetího čísla roku 1997 nastupuje na pozici redaktorky Czesława Rudnik.

Dle popisu Franciszka Bałona byla Elżbieta Strózczyk původně zástupkyní ředitele Stowarzyszenia Wspólnota Polska ve Varšavě (organizace podléhající polskému senátu, určena pro péči o polské menšiny na celém světě). Z titulu její funkce ji, kromě jiného, přináležela pomoc polským organizacím v České republice. Byla polskou menšinou ve Slezsku natolik fascinována, že se rozhodla přestěhovat do České republiky. *„Za jejího působení ve Zwrotu došlo ke změně celého osazenstva redakce. Udělala hodně pro podporu činnosti celého polského svazu z polské strany. Měla vysokoškolské polonistické vzdělání. Její zásluhou pro Zwrot je bezesporu také péče o vysokou jazykovou úroveň textů. Je třeba snad i poznamenat, že to byla v celé historii Zwrotu nejdéle působící šéfredaktorka.“* vypráví Bałon (viz. příloha č. 5). *„Elżbieta Strózczyk vnesla do redakce a měsíčníku pohled Poláka z Polska. Její náhled na naši “Zaolzianskou“ realitu byl objektivnější, vyváženější. Což ovšem neznamenal, že by se Zwrot vyhýbal složitým, diskutabilním tématům. Po praktické stránce, jako šéfredaktorka byla*

nápomocná, sama psala a upravovala část textů, dělala jazykové úpravy, opravovala chyby.“ doplňuje Czesława Rudnik (viz. příloha č. 7).

Měsíčník se především věnoval historickým tématům. *„Materiály publikované posléze v měsíčníku se do redakce posílaly poštou nebo je autoři přinášeli k nám osobně. Byly psané ručně nebo na psacím stroji. Následně strojem psané texty přepisovala naše sekretářka do počítače.*“ vypráví Czesława Rudnik (viz. příloha č. 7), která sice byla redaktorkou měsíčníku, ale obsah *Zwrotu* stál, jak tomu bylo vždy zvykem, na externích dopisovatelích. Autory článků publikovaných ve *Zwrotu* byli kromě členů redakce také historici, spisovatelé, umělečtí kritici, vědci, spolkoví aktivisté, a to nejen ze Záołší, ale i z Polska, stejně jako z řad českých autorů. Události v regionu často zaznamenávali tzv. terénní zpravodajové.

„Redakce pak byla často místem setkávání. Nejen s autory, ale také se čtenáři. Někteří předplatitelé si totiž vyzvedávali měsíčník přímo na místě v redakci a rádi se také podělili o své připomínky k článkům. Mohu tedy říct, že se jednalo o období, kdy redakce své čtenáře znala velmi dobře. Sama jsem si někdy musela "nosit práci domů" a dokončovat články na svém soukromém počítači, ale rozhodně to nebyl ztracený čas. Bylo dobré se čtenáři mluvit, znát jejich názory, často i kritické, na to, co četli a co od svého měsíčníku očekávali.“ vzpomíná Rudnik (viz. příloha č. 7).

Dále redaktorka popisuje témata článků, která v té době byla velmi různorodá. Týkala se problematiky Záołší, celého Těšínského Slezska, Polska, České republiky, života polské menšiny i Poláků v jiných zemích. V každém čísle měsíčníku měla své místo historie, folklor včetně materiálů v nářečí, literatura (v každém čísle próza a poezie, tj. povídky a básně, především autorů z regionu, ale nejen jich), divadlo, literární, hudební a výtvarné recenze, rozhovory, reportáže, zajímavosti, křížovky. Důležitou rubrikou byla kronika, stručně popisující nejdůležitější události ze života Poláků na Záołší.

V devadesátých letech bylo možné diskutovat i o tématech, která byla dříve mimo rámeček politické korektnosti, a interpretovat některá historická fakta jiným způsobem. Tato svoboda slova a jednání však také způsobila, že někteří lidé rezignovali na povinnost, jak ji dříve chápali, podporovat polskost, byť třeba aspoň předplatným tohoto měsíčníku. A náklad periodika z roku na rok klesal. V roce 2010 klesl počet výtisků dokonce dvakrát, nejdříve na 1 700 výtisků a následně na 1 600. Místo toho cena jednoho výtisku rostla. V roce 1996 stál jeden výtisk 12 Kč, v roce 1998 14 Kč, v roce 2002 15 Kč a v roce 2005 20 Kč.

Mezi materiály, které v té době ve *Zwrotu* zabíraly nejvíce místa, patřily historické práce, vzpomínky, deníky lidí, kteří se svěřovali se svými válečnými zážitky, popisovali události nedávné historie známé z autopsie. Výhrady k obsahu tohoto měsíčníku, které se v té době objevovaly, se týkaly zejména nedostatečného počtu publicistických článků, které by ukazovaly, hodnotily a shrnovaly současný stav polské národnostní menšiny na Záolší.

„V době mé práce ve Zwrotu jsem se zasadil o zvětšení počtu stran a zavedení barevných ilustrací i dovnitř čísla. Mnohá zlepšení byla možná díky přechodu do nově vzniklé, velmi moderně zařízené tiskárny FINIDR v Českém Těšíně. Tamní vedení nám nabídlo velmi příznivé podmínky, jak výrobní, tak cenové.“ říká Franciszek Bałon (viz. příloha č. 5), který dále vypráví, že jako výtvarník měl dlouhodobé kontakty s výtvarníky a grafiky v Polsku. Od sedmdesátých let se pravidelně účastnil Mezinárodních malířských plenérů v Polsku. Průběžně studoval dostupné knihy a časopisy o grafice. Měl velmi přátelské kontakty se studenty a absolventy uměleckých škol, jak v Československu, tak v Polsku. Po jedenáct let předtím pracoval jako profesionální fotograf a pracovník pro přípravu výstav a publikací v Muzeu Karvinska v Českém Těšíně. Měl za sebou několik cen v soutěžích na tematické plakáty, hodnocených komisí díla, a posléze realizovanými.

Avšak i skrze tyto životní zkušenosti Franciszka Bałona se našly výhrady na straně některých spolupracovníků měsíčníku *Zwrot*. Tak například Marian Siedlaczek vytýká v tomto období nízkou úroveň grafické úpravy měsíčníku. *„Za doby pani Strózczyk se psalo více historických článků, více se psalo o tom, co bylo než o aktuálním dění. V té době se mi měsíčník nelíbil jak obsahově, tak graficky.“* dodává (viz. příloha č. 4).

Elżbieta Strózczyk odešla do důchodu v roce 2006 a Kazimierz Kaszper byl jediným kandidátem ve výběrovém řízení na místo nového šéfredaktora *Zwrotu*. Na základně projektu, na kterém představil plán změn, které by rád v tomto měsíčníku zavedl, byl jmenován. Od prvního čísla roku 2007 se tak stal jeho šéfredaktorem. První myšlenkou Kaszpera dle projektu bylo změnit formát na A4 a zasadit v měsíčníku barvu. Redakce musela pro příjem textů začít používat jiné médium, protože dříve byl médiem papír, následně disketa. *„Byl to zkrátka obrovský proces, nad kterým jsem pracoval minimálně šest týdnů. Objevily se otázky registrace. Musel jsem jezdit po tiskových střediscích ve Frýdku a Karvině, kde mi dali IBBN nebo nějaký typ čísla, podle kterého by byl Zwrot v této databázi identifikován. Pak bylo otázkou, kde budeme sídlit, protože naše redakce se ocitla v místnůstce mezi schodištěm. Ale jinak se nám vedlo velmi dobře.“* doplňuje Kaszper (viz. příloha č. 2), *„Můj ideologický pohled na tento*

časopis byl takový, že to má být měsíčník, ve kterém nebudou dominovat regionální témata, jako tomu bylo dříve, ale bude nedílnou součástí polského národního života.“

A tak vznikaly nové rubriky, které naplňovaly svým obsahem vizi tehdejšího šéfredaktora. *„Kazimierz Kaszper přišel v roce 2007 se zcela novým konceptem časopisu, který měl zvýšit jeho atraktivitu. Poukazoval na to, že po listopadu 1989 došlo ke komercializaci tisku, a že čtenářská lenost nutí časopis k dravému zpravodajskému charakteru. Proto podle něj vědecké články neměly v publicistice převládat, Zwrot měl aktivizovat čtenáře, jenž se zajímá o dění ve svém okolí, avšak současnost měla být zasazena do pozadí historické reflexe“* vzpomíná Czesława Rudnik (viz. příloha č. 7). Zavedlo se více publicistiky, také historická témata se psala více publicistickým jazykem. *„Publikovaný text by měl vybízet čtenáře k přečtení článku nejen svým titulkem, jak tomu bývá u odborných textů, ale již barevnými obrázky či fotografiemi.“* zdůrazňuje Kaszper (viz. příloha č. 2).

V roce 2007 došlo mimo jiné ke změně grafika, protože Franciszek Bałon odešel do důchodu a na jeho místo přišel Marian Siedlaczek. Téhož roku se změnila grafická úprava měsíčníku a rozšířil se počet stran. *„Vymysleli jsme úplně novou formu Zwrotu. Ukázalo se, že se dají sehnat dodatečné peníze, a tak jsme změnil formát z A5 na A4 a dali jsme plnou barvu a lepší papír.“* vypráví Siedlaczek (viz. příloha č. 4). *Zwrot* nově vychází ve formátu A4, je kompletně barevný a obsahuje 48 stran. Počínaje čtvrtým vydáním v roce 2009 se počet stran rozšířil na 64, ale v následujícím roce, od desátého vydání se opět snížil na 48 stran (Kolberová, 2013, s. 518). *„Všechno šlo perfektně.“* popisuje Siedlaczek (viz. příloha č. 4). *„Redaktorkou byla paní Czesława Rudnik, velmi pracovitá kompetentní osoba, která nejen psala recenze divadelních představení, ale celkově dělala redakci textů, korektury a tak dále. A šéfredaktor K. Kaszper to celé hlídal a psal také spousty materiálů, přestože jsme měli také externisty.“* I přes novou grafiku, náklad měsíčníku z roku na rok klesá. V roce 2010 činí 1600 výtisků a o rok později již o tisíc méně. Mimo to cena periodika šla nahoru a v roce 2008 stál jeden výtisk čtenáře 30 korun.

Regionální témata zabývající se HV PZKO a jím pořádanými akcemi se objevovala v podobě fotografické kroniky, které byla věnována druhá a třetí část obálky. Tato ilustrovaná kronika měsíce se objevuje v měsíčníku *Zwrot* dodnes.

Mimo jiné došlo ke změně podtitulu časopisu, kde se podtitul *Miesięcznik Społeczno-Kulturalny Polaków w Czechosłowacji* (Společensko-kulturní měsíčník Poláků v Československu) změnil na *Miesięcznik regionalny* (Regionální měsíčník) a poté v roce 2009,

počínaje šestým číslem, na *Magazyn Regionalny, Miesięcznik Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego w RC* (Regionální časopis, měsíčník Polského kulturně-osvětového svazu v České republice).

S podtitulem regionálního měsíčníku zavedl šéfredaktor do časopisu i celou řadu nových rubrik. V každém čísle se objevila nějaká zpráva, nechyběl rozhovor, reportáž, osobnost měsíce, povídka, vzpomínkové příběhy, recenze, knižní sloupek, přílohy, rubrika *Wydziobane z łamów* (Vyzobané z archívu), události, ilustrovaná kronika měsíce a další. „*Redakční místnosti se zmenšily ze tří na jednu s pracovními stoly pro šéfredaktora a redaktora, kteří také pracovali z domova. Kontakt s autory článků a čtenáři se s časem více proměňoval do online podoby. Své názory na časopis mohli čtenáři vyjádřit také na Szyndzielni, setkáních pořádaných Zwrotem v různých částech regionu.*“ popisuje Czesława Rudnik (viz. příloha č. 7). „*K prvním pokusům o umístění článků na internet došlo na stránkách HV PZKO. Redakce tam přenášela své texty a fotografie, především s regionální tematikou, a také reportáže z akcí pořádaných PZKO. Trvalo několik let, než vznikly webové stránky Zwrotu, a to již za vedení současné šéfredaktorky.*“

Kazimierz Kaszper se snažil nacházet cesty propojení Polska s měsíčníkem všude, kde to jen šlo. Distributorem měsíčníku byla Poštovní novinová služba, malá část byla také distribuována do jednotlivých kruhů PZKO skrze Hlavní výbor. „*Chtěl jsem také po pravé straně břehu Olzy najít distributora pro náš měsíčník, ale nevěděl jsem jak. Tak jsem to vyřešil skrze známosti. Domluvil jsem se s kamarádem, který měl v polském Těšíně restauraci, že bych mu každý měsíc dával pár výtisků, které by v té jeho restauraci vystavoval a následně i prodával. On souhlasil s jednou podmínkou, že tyto výtisky se dříve ukážou v jeho restauraci než u čtenářů po české straně.*“ popisuje Kaszper (viz. příloha č. 2). „*Jakmile byla expedice, zajel jsem autem do tiskárny, odvezl ji na poštu, část nechal v HV PZKO a část odvážel do restaurace, kde se už po prvních dvou číslech tvořila fronta. Lidé se ptali, kdy už vyjde nové číslo Zwrotu? Takže to bylo jediné místo distribuce tohoto periodika.*“ Bohužel tato Kaszperova angažovanost se přestávala líbit předsedovi HV PZKO Janu Ryłce, který pocíťoval v měsíčníku nedostatek regionálních článků. Tento nedostatek odstranil až nový šéfredaktor měsíčníku, kterým se stala v roce 2012 Halina Szczotka.

3.6 Současnost

„*Když nastoupila na pozici šéfredaktora Halina Szczotka, proměnila Zwrot do více publicistické podoby. Dříve, tedy ve 20. století, byl tento měsíčník dle mého názoru spíše intelektuální se zaměřením na literaturu.*“ popisuje Izabela Żurová (viz. příloha č. 8). „*Nová*

šéfredaktorka pokračovala v programové linii svého předchůdce a ponechala většinu rubrik a předchozích autorů. Na obálku každého čísla umístila fotografii hlavního respondenta rozhovoru.“ doplňuje Czesława Rudnik (viz. příloha č. 4)

Jedním z cílů nové šéfredaktorky bylo propojit *Zwrot* do online podoby. *„Chtěla jsem rozjet zpravodajský web tohoto měsíčníku, protože v té době sice Zwrot již měl svůj web, ale spíše se tam objevovaly upoutávky na nejnovější čísla tohoto periodika. Mou vizí bylo, aby web Zwrotu měl hlavně informační funkci“* (viz. příloha č. 8). Dalším záměrem Haliny Szczotky bylo rozšířit toto periodikum i mezi čtenáře, kteří nejsou pouze zapálení pro literaturu a umění. *„Jelikož se polská menšina v České republice potýká s asimilací, Poláků ubývá, pomalu začalo také ubývat lidí, které tato témata zajímala. Mou vizí bylo, aby Zwrot byl pro všechny čtenáře, nejen pro ty, kteří se úzce zajímají o kulturu.“* popisuje (viz. příloha č. 9).

Když Halina Szczotka nastoupila na pozici šéfredaktora, redakce měsíčníku byla velice skromná, jak tomu ostatně bylo již od samotného vzniku měsíčníku, její součástí byla pouze redaktorka Czesława Rudnik a sekretářka na půl úvazku. Proto si Szczotka přizvala do své redakce fotografa Wiesława Przewczka, se kterým spolupracovala od prvního čísla roku 2012. *„A takto jsme fungovali celkem dlouho, protože časopis Zwrot je financován hlavně z dotací, tehdy pouze dotací z Ministerstva kultury České republiky, které podporuje periodika menšin dosti nízkou částkou. Příjmy z prodeje také nebyly vysoké, mj. proto, že jsme chtěli, aby tento měsíčník byl dostupný všem.“* vysvětluje (viz. příloha č. 9).

Co se týče vizuální stránky měsíčníku, Halina Szczotka se snažila dodat periodiku více lehkosti, už jen skrze navýšení počtu fotografií mezi články. *„Většinou se to setkalo s kladným přijetím, i když samozřejmě někteří starší čtenáři měli námitky, že dáváme příliš velký prostor fotkám, což znamená méně textů. Myslím si ale, že jsme udělali krok správným směrem.“* doplňuje (viz. příloha č. 9). Od 2012 roku se počet stran (tj. 48) měsíčníku neměnil. Pouze několik let, v době krize, když bylo třeba snížit výdaje na tisk, tak některé strany byly otisknuty pouze černobíle. Mimo to je měsíčník tisknutý barevně. Také cena 30 Kč za jeden výtisk a náklad 1500 kusů zůstal neměnný.

Již od svého založení periodikum *Zwrot* spolupracovalo především s externisty, kteří svými texty z většiny zaplňovali obsah měsíčníku. *„Jedná se o měsíčník nikoli deník, takže jsem nepotřebovala mít plnou redakci novinářů, ale záleželo mi spíše na tom, abych spolupracovala s lidmi, kteří se vyznají ve svých oborech.“* doplňuje Szczotka (viz. příloha č. 9). *„Také je nutno podotknout, že doba se mění, již není tolik básníků a umělců, kteří by nám zasílali své výtvo-*

k publikaci. Proto naše redakce již několik let pořádá různé literární soutěže. Chceme, aby se opět obnovila literární činnost na tomto území. Také například mí předchůdci jako Kazimierz Kaszper, byli především literáti a přispívali do měsíčníku svými texty. A když jsme začali s nástupem Zwrotu na sociální sítě, a začali jsme tvořit web Zwrot.cz, na psaní jsem již neměla tolik času.“

První experimenty s umístěním článků na internet proběhly již v roce 2004 a to na stránkách HV PZKO. Redakce zde sdílela své texty a fotografie, převážně s regionálním zaměřením, a také reportáže z akcí pořádaných PZKO (viz. příloha č. 7). Trvalo několik let, než vznikly webové stránky *Zwrotu*, a to za vedení současné šéfredaktorky. Aktuální informační portál byl zprovozněn devět let poté. Ještě před jeho spuštěním se *Zwrot* objevil na Facebooku a to roku 2012, protože bylo snazší a rychlejší založit si účet na této platformě než vybudovat funkční web, který funguje až od roku 2013.

Nově vytvořené webové stránky byly dostupné všem čtenářům, nikoli pouze jeho předplatitelům. Nacházely se tam zejména kratší články o činnosti polských organizací v regionu obohacené velkým množstvím fotografií. Tištěná verze měsíčníku se využila především k publikaci delších materiálů v podobě vzpomínek či rozhovorů (viz. příloha č. 7), nechyběly články a fotoreportáže z dění PZKO a polského školství. Objevovala se témata, rovněž naučná, spojená s folklorem, lidovými zvyky a literaturou, i když ve srovnání se *Zwrotem* před např. dvaceti lety, jich bylo mnohem méně (viz. příloha č. 7). „*To, co se objevuje v měsíčníku, nenajdete na webu a opačně. Soustředíme se na to, abychom měli vlastní informace. Kdysi jsme přemýšleli, že bychom psali polsky o tom, co se děje v Česku, ale zjistili jsme, že dublování stejných informací, jako mají mainstreamová média, nemá smysl. Většina našich čtenářů si stejně tyto informace přečte v češtině. Občas se stane, že napíšeme článek o polsko-české spolupráci nebo důležitých faktech, ale hlavně se zaměřujeme na polskou menšinu v České republice, kde máme své vlastní články a nejedná se o témata převzatá z jiných médií.“* vysvětluje Halina Szczotka (viz. příloha č. 9).

Od ledna roku 2018 se šéfredaktorkou *Zwrotu* stává Izabela Źurová, která již v minulosti od roku 2014 spolupracovala s tímto měsíčníkem jako externí pracovník na pozici korektorky článků pro tištěnou verzi *Zwrotu*, později rovněž překládala texty z polštiny do češtiny pro portál *Zwrotu*. V roce 2018 dostala od vydavatele nabídku na pozici šéfredaktora tohoto periodika, kterou přijala. Šéfredaktorkou *Zwrotu* se stala v lednu 2018 a na tomto postu působila přesně rok. „*Největší nejistotu jsem pocítovala u prvního čísla, neměla jsem odhad, kolik textu a fotek potřebuji, abych zaplnila všechny stránky Zwrotu smysluplnými texty. Pamatuji si, jak*

jsem tehdy volala Halině Szczotce a ptala se, kolik normostránek dělá jednu stranu Zwrotu. Řekla, že neví, že to nikdy nepočítala. Prostě se podívala na text, a nějak to odhadla. U druhého čísla jsem to byla schopna odhadnout také.“ přibližuje situaci dané doby Žurová (viz. příloha č. 8).

Izabela Žurová pracovala s redakčním týmem, který jí přenechala Halina Szczotka. Nicméně záměrem nové šéfredaktorky nebylo omezovat se pouze na témata spojená s místní oblastí, ale chtěla překročit hranice tohoto regionu. *„Dávala jsem do měsíčníku cestovatelské reportáže od regionálních polských autorů, o kterých jsem věděla, že umí psát dobře. Všichni jezdíme po světě, tak proč se od našinců nedozvědět, kde, co jak vypadá. Novum byly také fejetony, které jsem psala osobně s dalšími třemi lidmi. Dělal jsem zejména reportáže a rozhovory.“* doplňuje Žur (viz. příloha č. 8). *„Halina Szczotka nikdy moc nepublikovala vlastní články, v tom jsme se odlišovaly a odlišujeme. Celkově mi přišlo, že je dobře, když má šéfredaktor přímý kontakt s čtenářem. A hlavně mě psaní bavilo. Také jsme zavedla stálou rubriku Procházky se Zwrotem, přesněji řečeno jsem dala prostor externí redaktorce Beatě „Indi“ Tyrna, která s nápadem přišla. Tato rubrika pak byla mezi čtenáři velice populární. Provedla jsem rovněž lifting grafiky tištěné verze a zhruba po půl roce jsem změnila fotografa – Wiesława Przewczka jsem vyměnila za Marianą Siedlaczka“.* V té době pro redakci Zwrotu pracovaly pouze dvě redaktorky na plný úvazek, Czesława Rudnik a Katarzyna Czerná, zbytek stál na externích dopisovatelích.

Izabela Žurová se věnovala na rozdíl od Haliny Szczotky, spíše tištěné verzi měsíčníku. *„U webových stránek jsem se snažila udržet laťku nastavenou přechozí šéfredaktorkou, což se mi myslím povedlo, neměla jsem potřebu provést žádnou velkou revoluci online verze.“* vysvětluje (viz. příloha č. 8). De facto jedinou zásadní změnou, kterou zavedla nová šéfredaktorka pro online verzi Zwrotu, bylo doplnění české verze webu o překlady rozhovorů z tištěné verze měsíčníku. *„Nutno dodat, že web Zwrotu je skoro od samého začátku dvojjazyčný. Je to však o dotacích. Pokud se vydavateli podaří získat dotace na českou verzi, v zásadě jsou přeloženy a publikovány v češtině všechny články z polské verze. Pokud ne, článků v češtině je samozřejmě méně, což si myslím, je velká škoda.“* dodává (viz. příloha č. 8).

Vizi Žurové bylo přiblížit se české většině, jelikož neměla tolik redaktorů, aby Zwrot mohl být na všech místech, kde se odehrávalo zajímavě dění, pustila se do spolupráce s českými fotografy z regionu, kterým předložila vizi projektu: *Polská menšina očima české většiny. – „Chtěla jsem, aby některé akce pořádané polskou národnostní menšinou nafotili a popsali Češi. I proto, abych zjistila, co si Češi myslí o polských akcích, co je pro ně zajímavé a aby rovněž*

věděli, že takové akce vůbec jsou. Pravdou totiž je, že česká většina má jen mlhavé pojetí o tom, co polská menšina dělá a co umí.“ popisuje (viz. příloha č. 8).

Hlavní výbor PZKO, coby vydavatel měsíčníku, z tohoto plánu Žurové nadšen nebyl. „Trochu mě udivuje, že poměrně dost Poláků na Těšínském Slezsku si není vědomo jednoho zásadního faktu – smyslem novinářského řemesla a (nejenom) měsíčníku *Zwrot*, je informovat co největší počet čtenářů v regionu. Tedy nejenom čtenáře z polské národnostní menšiny, ale i Čechy. Proto web *Zwrotu* ve dvojjazyčné verzi, proto moje spolupráce s českými fotografy. Psát sami pro sebe nemá smysl, o úspěchu toho či onoho média mluví počet čtenářů či uživatelů.“ konstatuje Žurová (viz. příloha č. 8).

Projekt Polská menšina očima české většiny chtěla uzavřít putovní dvojjazyčnou výstavou těchto fotografií nejen po regionu, což se bohužel nepodařilo z důvodu nezískání dotací, o které bylo požádáno jak v ČR, tak v Polsku. Tímto ukončila roční spolupráci na postu šéfredaktora *Zwrotu* Izabela Žurová, její nástupkyní byla opět zvolena Halina Szczotka.

Od ledna roku 2019 je na pozici šéfredaktora měsíčníku Halina Szczotka a je tomu tak beze změny do dnešního dne. Za posledních pár let se redakce *Zwrotu* rozrostla, hlavně díky dotacím z Polska pro fungování webového portálu. V současné době pracují pro měsíčník dva redaktoři na plný úvazek, kterými jsou Beata Indi Tyrna a Magdalena Wałach a dva redaktoři na poloviční úvazek – Sylwia Grudzień a Renata Staszowska. Redaktory samozřejmě doplňuje velké množství spolupracovníků na různých postech.

Vydavatelem je nadále HV PZKO. Na vydávání měsíčníku a webu vydavatel získává peníze z každoročních dotací od českého ministerstva kultury a také z Polska. Něco málo také přidávají reklamy a samozřejmě předplatné. „S dotacemi je problém z toho hlediska, že jsou vždy pouze na rok, což nám znemožňuje nějaké dlouhodobé plánování dopředu a také nemáme 100% jistotu, že je v následujícím roce obdržíme. I když Polsko teď přistoupilo k tomu, že přiznává dotace na dvou – nebo i tříleté období, což nám hodně usnadňuje práci.“ popisuje Halina Szczotka (viz. příloha č. 9). Z úst současné šéfredaktorky se na chodu redakce nijak zvlášť negativně nepodepsala ani situace z období pandemie Covidu-19: „Spíš naopak, pokud se jedná o sledovanost, období pandemie jsme velmi pěkně zúročili, protože tehdy byl obrovský zájem o informace mj. ohledně otevírání a zavírání polsko-českých hranic. Tehdy nám narostla sledovanost webu zhruba o 400 %, potom to trošku samozřejmě spadlo, ale díky covidu jsme hodně vyrostli.“ (viz. příloha č. 9)

Počet stran i výtisků je neměnný. Zwrot vychází ve formátu A4, má 48 stran a je tištěn barevně. Tištěný náklad novin je od roku 2012 stejný a obnáší 1500 kusů výtisků měsíčně. „*Jednou dobou se nám podařilo zvětšit počet výtisků na 1600, protože jsme udělali rozhovor s Ewou Farnou, po kterém byla poměrně velká poptávka. Aktuálně jsme zase na počtu 1500 výtisků měsíčně. Toto považujeme za úspěch, protože za těch dvanáct let jsme nezaznamenali nějaký větší pokles zájmu o noviny. Většina výtisků jde v předplatném a něco málo máme také v trafikách, nebo rozdáváme jako propagační materiály.*“ doplňuje šéfredaktorka (viz. příloha č. 9).

Redakce Zwrotu se proměnila hlavně do online podoby: „*Naše redakce funguje hlavně online, protože redaktoři Zwrotu mají často i jiné zaměstnání. Kromě toho mi přijde zbytečné je v současné době nutit dojíždět každý den do redakce do Českého Těšína. Pro mě je důležitý výsledek práce, nemám potřebu kontrolovat a vidět redaktory, jak sedí v redakci u počítače. Mně stačí, když uvidím odevzdaný článek podle plánu. Vlastně díky internetu a různým aplikacím nosím celou redakci „v mobilu“. Myslím si, že takto to dobře funguje. Samozřejmě se také setkáváme i v redakci na větších poradách.*“ říká Szczotka (viz. příloha č. 9).

Pro tištěnou verzi Halina Szczotka většinou objednává témata od externích spolupracovníků. Krom toho redaktoři měsíčníku také mají své pravidelné rubriky. „*Problém je ten, že na to, co všechno děláme, je nás hodně málo. Vést měsíčník, online deník plus newsletter v pár lidech je opravdu náročné.*“ vysvětluje Szczotka (viz. příloha č. 9).

Periodikum se objevuje nejen v novinových schránkách předplatitelů, ale také na webu www.zwrot.cz a sociálních sítích, jako je Facebook (od roku 2012) nebo Instagram (od roku 2017). Značnou novinkou se stává Newsletter, který Zwrot zavedl roku 2022. „*Posíláme ho pravidelně dvakrát týdně. Jsou tam většinou odkazy na nejzajímavější články, které se objevily na našem webu, plus umísťujeme odkazy na zajímavé články, které vyšly v polských a českých médiích a zabývají se tematikou polsko-českých vztahů. V současné době máme kolem 250 odběratelů. Také máme hodně vysoký OpenRaid kolem 40 %, běžná je hodnota kolem 20 %.*“ uvádí současná šéfredaktorka (viz. příloha č. 9).

Pozitivem Newsletteru dle slov Haliny Szczotky je to, že čtenáři, kteří se do tohoto systému zapíší, jsou lidé, které to opravdu zajímá. Většinou se jedná o takzvané věrné čtenáře, se kterými je redakce v neustálém kontaktu, což je pro Zwrot velmi důležité. Také díky Newsletteru šéfredaktorka ví, jaká témata dle statistiky tuto skupinku čtenářů zajímají. Mimo jiné tito čtenáři mohou redakci poslat zpětnou vazbu skrze e-mail. „*Již se mi párkrát stalo, že*

čtenář mi na newsletter odepsal například s prosbou o dovysvětlení článku. Takže tímto způsobem si budujeme skupinu aktivních čtenářů, kteří se cítí být spjatí s naší redakcí. A také nejsme tolik vázáni na sociálních sítích. Kdyby selhal Facebook nebo Instagram, tak ztratíme kontakt se svými čtenáři. U newsletteru se nám to nestane.“ doplňuje Szczotka (viz. příloha č. 9).

V roce 2023 došlo ke zvýšení ceny z 30 Kč na 50 Kč. *„Byli jsme už nuceni zvýšit tuto částku, protože s dobou, kdy šla inflace nahoru, se nám zvedly náklady na tisk a distribuci, také zaměstnanci již nemohli vydělávat tolik, kolik před deseti lety, takže jsme byli nuceni zvýšit cenu měsíčníku o dvacet korun.“* vysvětluje šéfredaktorka (viz. příloha č. 9). *„S tím, že ještě před zvednutím ceny jsme udělali takzvané podporované předplatné, kde mohli naši čtenáři posílat vyšší částku, a tímto způsobem nás podpořit. To se nám osvědčilo. Aktuálně základní roční předplatné stojí 600 Kč a podporované předplatné 1000 Kč.“*

V současné době se *Zwrot* věnuje především dění v regionu, polské menšině, aktivitách záolšských organizací a jednotlivých kruhů PZKO, příležitostně uveřejňuje zprávy z Polska a představuje činnost pěveckých sborů, divadla a folklorních spolků. V měsíčníku převládají historické články. Oproti rokům minulým ubylo v periodiku poezie a úryvků z děl polských a zaolšských spisovatelů, článků o literatuře a polsko-českých literárních vztazích. Současný *Zwrot* přináší recenze, profily významných umělců ze Záoľší či Polska a podává informace o kulturních akcích. V každém čísle se také objevuje rozhovor s mladými lidmi, kteří formují polskou kulturu nejen v oblasti umění.

„Myslím si, že Zwrot v porovnání s Glosem má jednu výhodu, a tou je fakt, že se jedná o měsíčník. Dle mého názoru měsíčník jako takový má větší šanci na přežití než deníky, protože v tištěných novinách najdete to, co bylo již dříve na webu, nebo o čem už psal někdo jiný. Kdežto měsíčník, kde je spíše publicistika, má pořád dost vysokou přidanou hodnotu. Existuje také velká skupina lidí, která stále s oblibou čte tištěná periodika. Takže si myslím, že tady máme větší šanci, že přežije jak měsíčník, tak web. Naším úkolem je do budoucna udělat z nás takové noviny a redakci, která bude v kontaktu se svými čtenáři a která bude synonymem kvalitní žurnalistiky pro polskou národnostní menšinu v Česku.“ popisuje na závěr Halina Szczotka (viz. příloha č. 9).

4. Závěr

Předkládaná práce si kladla za cíl zobrazit dějiny kulturního měsíčníku polské národnostní menšiny *Zwrot* od jeho vzniku až do současnosti. Z důvodu, že se tomuto tématu ještě nikdo nevěnoval dopodrobna, jsem získávala informace o tomto periodiku metodou hloubkových rozhovorů s pamětníky a současnou šéfredaktorkou časopisu. Tímto jsem práci obohatila o živé vzpomínky, které díky této bakalářské práci nezůstanou zapomenuty a přetrvají v písemné podobě po mnoho let. Rozhovory se mi povedlo udělat s pamětníky, kteří pracovali v měsíčníku od 70. let. Dohromady jsem sepsala devět hloubkových rozhovorů, které se staly hlavním zdrojem informací o tomto periodiku. Jelikož se v současné redakci žádné archivní zápisky či materiály o měsíčníku z let minulých nedochovaly a starší spolupracovníci periodika jsou již zesnulí, mým jediným zdrojem pro období 50. a 60. let *Zwrotu* byly archivní výtisky tohoto měsíčníku a stručně popsané dějiny polských periodik na Záolší Urszulou Kawala Kolberovou.

Díky mé znalosti polského jazyka jsem čerpala ze všech archivních materiálů a z nich jsem přeložila do češtiny ty nejzásadnější momenty z historie *Zwrotu*. V první části jsem popsala vznik periodika *Zwrot*, vyjasnila jsem, proč se vůbec objevila potřeba vytvořit kulturní měsíčník publikující tvorbu umělců polské národnostní menšiny pro polskou společnost na Záolší. Poukázala jsem také na politickou situaci dané doby a její dopad na samotné periodikum.

Období socialismu jsem přiblížila skrze dějiny polské národnostní menšiny, které ve svých publikacích popisují Karol Daniel Kadłubiec a Rudolf Žáček. Následně jsem všechny informace na téma měsíčníku čerpala z archivních materiálů periodika, které se nacházely v Dokumentačním centru Kongresu Poláků v České republice anebo byly dostupné v online archivu Slezské digitální knihovny, tam ovšem pouze do roku 2017. Tento časový úsek existence *Zwrotu*, který jsem ve své práci pojmenovala *Období budování socialismu (1949-1967)* byl silně ovlivněn tehdejší politikou. Periodikum bylo stejně jako veškerá publicistická činnost pod dohledem komunistické strany Československa, což se podepsalo na publikovaných článcích, ze kterých byl cítit ideologický podtext podporující právě tento režim. *Zwrot* pravidelně publikoval články na téma divadla, folkloru, literatury, školství, ale také se často v tomto měsíčníku objevovaly básně, povídky, fotografie, ilustrace či životopisy významných osobností ze světa kultury a literatury na Záolší, v Polsku a v Česku (Kolberová, 2013, s. 515). Autory těchto článků byli primárně členové Literárně-umělecké sekce na

Těšínsku. V tomto období došlo k proměně tří šéfredaktorů periodika, kterými byli: Paweł Kubisz (1949-1958), Tadeusz Siwek (1958-1964) a Jan Rusnok (1964-1971). V roce 1959 došlo mimo jiné k mírným grafickým úpravám v podobě barevnosti některých titulků (dříve v měsíčníku dominoval pouze černo-bílý tisk). Tyto grafické proměny jsem znázornila v obrázkové příloze nazvané *Dějiny měsíčníku skrze jeho obálky*.

Když v srpnu 1968 vypukla invaze vojsk Varšavské smlouvy na území Československa, redakce *Zwrotu* tuto agresi odsoudila a zároveň podpořila Dubčekův "socialismus s lidskou tváří" s prosazením demokratických změn. V měsíčníku se objevovaly články podporující příchod demokracie. Dopady neúspěšných snah o demokratickou reformu systému se podepsaly na vyloučení z pracovních pozic měsíčníku *Zwrot* Henryka Jasiczka a Jana Rusnoka. Z roku 1966 na rok 1967 došlo ke grafické proměně novinové obálky, k níž se přičinil grafik Tadeusz Berger. Doposud se na bílé obálce objevoval pouze název, ročník, logo vydavatele tohoto měsíčníku a text prvního článku. Od roku 1967 se na často barevné obálce nacházela kresba či koláž a text prvního článku se objevoval až na stránce druhé. V roce 1967 se změnil formát měsíčníku z A4 na B5 (viz. obrázková příloha). V měsíčníku se vyskytovaly názory na srpen 1968, nechyběly články týkající se aktuálního dění na politické scéně a úvahy o demokracii v historickém kontextu (např. demokracie v Aténách, Římě). V roce 1971 došlo ke změně šéfredaktora, kterým se stal Tadeusz Chrzyszcz a s ním také přišel do redakce redaktor Kazimierz Kaszper (Kolberová, 2013, s. 515).

S příchodem normalizace nechyběly v měsíčníku ideologické a výroční články stejně jako citace z projevů českých, regionálních a polských stranických aktivistů. Značný prostor byl věnován mládeži, ženám a jejich společenské roli. Objevovalo se mnoho textů na téma polské, regionální ale i české literatury a folkloru (Kolberová, 2013, s. 517). V roce 1972 byl jmenován nový šéfredaktor Eugeniusz Suchanek a s ním přišla i redaktorka Halina Kowalczyk. Od roku 1973 se noviny rozrostly na 40 stran (Kolberová, 2013, s. 517). Další změna na této pozici přišla s rokem 1976, kdy byl šéfredaktorem ustanoven Bronisław Bielan a časopis se opět rozšířil na 48 stran. V roce 1977 došlo ke změně grafické úpravy z formátu B5 na formát A5 včetně zvýšení počtu stran na 64. Z tohoto období již mám první živé vzpomínky, které jsem získala skrze hloubkové rozhovory od Urszuly Hudeczek a Kazimierza Kaszpera. Následně jsem všechny rozhovory umístila v příloze práce.

V osmdesátých letech byla redakce *Zwrotu* poznamenána reakcí na protisocialistické hnutí Solidarita v Polsku. Během hloubkových rozhovorů pamětníci vzpomínali na tento čas jako na nepříjemné období, kdy byla redakce pod neustálou kontrolou tajných služeb StB.

V roce 1980 ve *Zwrotu*, počínaje prvním číslem, došlo ke změně na pozici šéfredaktora, kterou dočasně přebrala redaktorka Halina Kowalczyk a od pátého čísla plnil tuto funkci Kazimierz Kaszper, který však na této pozici z důvodu politických střetů vydržel necelý rok. V letech 1981-1982 nebyl šéfredaktor jmenovitě určen, jak popisovali pamětníci, měsíčník v té době řídil občasně předseda redakční rady Tadeusz Chrzyszcz spolu s redaktorem Gustawem Sajdokem. Tento stav trval až do čísla devátého roku 1983, kdy se šéfredaktorem stal Piotr Przeczek. Rok 1988 přinesl první články o "přestavbě". Došlo také k obsahovým změnám měsíčníku, kdy jednotlivá čísla se začala soustředit na jedno téma, to znamená, že v jednom vydání vycházelo cca 3-5 článků věnujících se pouze jedné problematice, například rodičovství nebo životnímu prostředí. (Kolberová, 2013, s. 517).

Po roce 1989 a pádu totalitního režimu nastaly v redakci *Zwrotu* stejně, jako ve zbytku republiky, velké změny. Vůdčí činitelé pojení s komunistickým režimem na území Těšínska rezignovali a na jejich pozice přicházelo nové mladé obsazení. Řešily se otázky financování, protože měsíčník byl za minulého režimu financován státem. V roce 1990 došlo ke změně šéfredaktora, kterým se opět stal Jan Rusnok, jenž byl z této funkce odvolán v období normalizace. V letech 1990 a 1991 vycházela řada článků na téma důležitých historických skutečností, které byly dříve zamlčovány nebo falšovány, např. o Katyňském masakru. Mimo tato témata se také psalo o literatuře, vzniku a činnosti nových organizací (Kongres Poláků), nových poměrech menšin a jejich perspektivách. V devadesátých letech docházelo k častým změnám šéfredaktorů, kterými byli básník Władysław Młynek (1992), novinářka Dorota Havlík (1993-1995), a zástupkyně ředitele organizace podléhající polskému senátu Elżbieta Strózczyk (1995-2007).

V novém tisíciletí docházelo k formování periodika *Zwrot* do takové podoby, jakou známe dnes. V roce 2007 se stal šéfredaktorem Kazimierz Kaszper, který spolu s grafikem Marianem Siedlaczkiem proměnil grafiku měsíčníku k celobarevnému tisku formátu A4. Kazimierz Kaszper se snažil všemi způsoby propojit tento měsíčník s Polskem, což se nelíbilo tehdejšímu předsedovi Hlavního výboru Polského kulturně-osvětového svazu, který pocíťoval absenci regionálních témat v tomto periodiku. V roce 2012 nastoupila do redakce nová šéfredaktorka Halina Szczotka, která stála u vzniku webových stránek periodika *Zwrot*. Ještě rok před jeho spuštěním, které se konalo v roce 2013 se *Zwrot* objevil na Facebooku a v roce 2017 na Instagramu. Díky webovým stránkám, které plní funkci deníku a objevují se zde nejnovější informace z regionu, redakce obdržela dotaci, díky které se rozrostla na čtyři redaktory. V roce 2018 plnila na jeden rok funkci šéfredaktora Izabela Żurová, která chtěla

tento měsíčník propojit s českou většinou skrze spolupráci s českými fotografy, kteří měli fotit akce pořádané polskou menšinou. Od roku 2019 se opět šéfredaktorku stala Halina Szczotka a setrvává na této pozici dodnes. Současný *Zwrot* se zaměřuje především na regionální témata. V tištěné verzi periodika se objevují historické články, rozhovory s mládeží, reportáže z lokálních akcí či recenze divadelních představení. Kulturní měsíčník *Zwrot* v prosinci tohoto roku oslaví sedmdesáté páté výročí své existence.

V této bakalářské práci kromě sepsání dějin periodika *Zwrot* jsem poprvé zobrazila v českém jazyce dějiny polských periodik na Těšínsku, která byla předchůdci právě tohoto měsíčníku. V této práci jsem stručně sepsala historii Těšínského Slezska, aby čtenáři pochopili, proč se v dnešní době na území České republiky vyskytují periodika v polském jazyce. Následně jsem představila politický kontext dané doby, který formuloval nejen samotné periodikum, ale také jeho čtenáře.

Jelikož se jedná o první práci zabývající se dopodrobna periodikem *Zwrot*, umožňuje druhým rozvíjet tuto problematiku a věnovat se jí hlouběji v následujících publikacích. Domnívám se, že cíl práce byl splněn a je zde k dispozici materiál, po jehož prostudování je čtenář obohacen o nové poznatky ohledně polského periodika, které v regionu Těšínska má po dobu půl století své pevné místo.

5. Seznam použitých zdrojů

Literatura

1. SEDLÁKOVÁ, Renáta. Výzkum médií – Nejužívanější metody a techniky. U Průhonu 22, 170 00 Praha 7: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9.
2. GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. 1. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-23-4.
3. KADŁUBIEC, Karol Daniel. *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995)*. [Ostrava]: Ostravská univerzita, 1997. ISBN 80-7042-479-6.
4. KASZPER, Kazimierz. *PZKO - 70 lat na straży dziedzictwa kulturowego Polaków w RC*. 1. Český Těšín: ZG PZKO, 2017. ISBN 978-80-87281-29-1.
5. KOLBEROVÁ, Urszula. „Głos Ludu“ – gazeta mniejszości polskiej na Zaolziu. Zarys problematyki. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava, 2009. ISBN 987-80-7368-685-7.
6. KOLBEROVÁ, Urszula. Polskojęzyczne media na Zaolziu. Zeszyty Prasoznawcze. 2013, roč. 56, č. 216. ISSN 0555-0025.
7. ROSNER, Edmund. *Literatura polska z czeskiego Śląska*. 1. Cieszyn: Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, 1995. ISBN 83-903357-6-X.
8. Svaz polských spisovatelů v Československu. W górę doliny: Zaolziańscy ludzie pióra. 1. Český Těšín: OLZA, 1992.
9. ZAHRADNIK, Stanisław. Czasopiśmiennictwo w języku polskim na terenach Czechosłowacji w latach 1848-1939. Opole: Wyższa szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich w Opolu, 1989. ISSN: 0239-6718.
10. ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. 1. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-172-8.

Elektronické zdroje

11. /online/ Národnostní menšiny. Vláda České republiky. 2009. Dostupné z: www.vlada.gov.cz. [cit. 2024-04-06].
12. /online/ Polská národnost na území ČR. www.czso.cz. B. r., 01.03.2024. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/polska_narodnost. [cit. 2024-04-06].
13. /online/ PZKO. www.pzko.cz. © 2024. Dostupné z: <https://www.pzko.cz/o-pzko/>. [cit. 2024-04-25].

Archivní fond

14. Dokumentační centrum Polského kongresu v České republice, Český Těšín

Periodika

15. *Szyndzioly: dodatek Głosu Ludu poświęcony kulturze i sztuce*. 1947, roč. 1, č. 1. 1947.

16. *Zwrot: Specjalny numer jubileuszowy*. 1999, roč. 51, č. 13. 1999.

17. *Zwrot*. 1949, roč. 1, č. 1. 1949.

18. *Zwrot*. 1959, roč. 11, č. 12. 1959.

19. *Zwrot*. 1968, roč. 20, č. 1. 1968.

20. *Zwrot*. 1970, roč. 22, č. 2. 1970.

21. *Zwrot*. 1991, roč. 43, č. 8. 1991.

22. *Zwrot*. 1991, roč. 43, č. 8. 1991.

23. *Zwrot*. 1949–2024, č. 1-12. 1949–2024.

6. Přílohy

6.1 Rozhovory na téma *Zwrotu*

1. Rozhovor s Urszulou Hudeczek, v Albrechticích dne 12. 2. 2024

Období politických výsledků a intenzivní spolupráce s Polskem

Jednu z velice náročných činností v periodiku *Zwrot* si zažila paní Urszula Hudeczek, která na pozici administrativní pracovnice působila od druhé poloviny 70. let. I přes nesympatii k bývalému režimu, který skrze nepříjemné výsledky zhoršoval pracovní prostředí zaměstnancům, chodila do práce s chutí. Vzpomíná na zahraniční výjezdy do Polska, na bývalé spolupracovníky či roli měsíčníku pro polskou národní menšinu na Záolší.

Ve kterých letech jste pracovala w periodiku *Zwrot*?

V Hlavním výboru PZKO jsem pracovala na různých pozicích zhruba dvacet pět let. Nejdříve jsem pracovala v administrativě na pozici sekretářky, potom jsem přešla do hudebního oddělení, kde jsem organizovala různé hudební koncerty a festivaly a řídila spolupráci s polskými umělci. Svou spolupráci s měsíčníkem *Zwrot* jsem zahájila, když na pozici šéfredaktora působil pan Bronisław Bielan, čili kolem roku 1977 a pracovala jsem tam v administrativě až do roku 1990. Po roce 1989 jsme dostali z Prahy oznámení, že není jisté, zda-li HV PZKO bude opět poskytnuta finanční podpora na zřizování těchto organizací. Proto nám bylo doporučeno podat výpověď s tím, že když se všechno vrátí k normálu, tak se opět na tyto pozice můžeme vrátit. Já jsem se již nevrátila, a ve svých třiceti letech jsem si založila vlastní firmu.

Co vaše práce obnášela?

Pracovala jsem v administrativě, kde bylo hodně práce, protože redaktorka Halina Kowalczyk se starala o články, Tadeusz Berger dělal grafiku a já měla pod sebou celou administrativu.

Vyřizovala jsem všechny příjemce novin, připravovala adresy, vyškrtávala lidi, kteří zemřeli, a tím pro ně končilo předplatné, musela jsem posílat upomínky lidem, kteří si noviny nepředplatili, a přesto je odebírali. A potom bylo potřeba připravit celou expedici měsíčníku.

To znamená, že jsem vše evidovala a následně všechny publikace odesílala. V té době to nedělala pošta, tudíž jsem musela mít seznam adres všech našich čtenářů, který jsem kontrolovala a měnila. Dělalo to každý měsíc přes čtyři tisíce výtisků. A když vyšel *Zwrot*, tak jsem šla do Těšínské tiskárny, kde jsem na každý výtisk zvlášť lepila nálepky s adresami a následně je balila a odvážela na poštu. A mimo tuto práci jsem všechny již zeditované články přepisovala na tiskacím stroji a následně v této podobě odnášela do tiskárny. Také jsem se snažila, aby si co nejvíce našich čtenářů zakoupilo předplatné.

Kdo v té době v redakci psal články?

V té době se redakce skládala pouze z jednoho redaktora, šéfredaktora, grafika a pracovníka v administrativě. Články především psali lidé mimo redakci. Samozřejmě redaktorka H. Kowalczyk nebo B. Bielan také psali, ale *Zwrot* byl postaven spíše na dopisovatelích mimo redakci.

Šéfredaktor Bielan hodně spolupracoval s Polskem, pamatuji si, že jsme měli nespočet pracovních zájezdů právě do Polska. Například jsme jeli k Baltskému moři a tam jsme se setkávali s různými lidmi z přátelských redakcí. B. Bielan byl hodně aktivní, co se týče mezinárodních vztahů.

Také za jeho redakce mnoho polských spisovatelů a básníků posílalo články k nám do redakce, které jsme posléze publikovali. Organizoval různé akce, kdy se k nám sjížděli různí umělci a následně jsme také u nás v redakci s nimi udělali nějaké rozhovory, které jsme publikovali ve *Zwrotu*. Mimo jiné k nám pravidelně dojížděl redaktor z Katovic, který u nás pobýval tři dny, a já jsem mu domlouvala různé pochůzky s našimi lidmi z uměleckých branží. Následně o tom napsal články a publikoval je v Katovicích, kde byl vždy zájem o informace, z dění na Záolší.

Takže na pana Bielana vzpomínám velmi dobře, ale už si nevzpomenu, z jakého důvodu opustil redakci *Zwrotu*. Potom se na krátko stala šéfredaktorkou H. Kowalczyk a následně Kazimierz Kaszper.

V roce 1979 došlo k navýšení ceny periodika z 2 korun na 2,50. Čím to bylo způsobeno?

Těžko říct, možná to bylo způsobeno zvětšením formátu na A5 a nárůstem obsahu v jednom výtisku. V roce 1976 na 48 stránek a následně o rok později na 64 stran. Po zvýšení ceny se

periodikum rozšířilo na 80 stran. Každopádně pro nás bylo zásadní předplatné, které lidi platili pravidelně každý rok.

Proč se na začátku osmdesátých let tak často měnili šéfredaktoři?

V roce 1981 v redakci docházelo k několika změnám z důvodu politické moci komunistů. Po odchodu K. Kaszpera jsme oficiálně neměli nikoho na pozici šéfredaktora, *Zwrot* redigovala redakce. Redakce se skládala ze dvou grafiků Tadeusza Bergera a Kazimierze Gajdzicy, redaktorky H. Kowalczyk a mě. Každopádně ačkoli jsme oficiálně neměli šéfredaktora, měsíčník od čtvrtého čísla vedla H. Kowalczyk. V osmém čísle nás opustil grafik T. Berger, a v devátém do naší redakce zavítal Gustaw Sajdok na pozici redaktora. Takže naše redakce se zúžila ze čtyř osob na tři. Teprve v roce 1983 se stal oficiálním šéfredaktorem Piotr Przeczek.

Měly tyto změny negativní vliv na kvalitu měsíčníku?

Nám, jakožto zaměstnancům tímto přibýlo práce. V redakci panoval zmatek a časté změny nepřispívaly chodu redakce. Koneckonců, sice s větší námahou ale přeci jen, zvládli jsme to a nedošlo k likvidaci tohoto periodika. Lidé *Zwrot* četli s chutí a pravidelně za něj posílali peníze.

Byla v 80. letech cenzura?

Nepamatuji si, že by k nám jezdil cenzor a pravidelně kontroloval všechny články. Redaktoři věděli, o čem smí psát a o čem zase nikoli. K tomu jezdili na školení do Ostravy, kde jim jasně nastolili témata, kterých by se měli vyvarovat. Takže si nepamatuji, že by k nám pravidelně jezdil někdo zvenčí. Za všechno odpovídal šéfredaktor. Z toho důvodu také musel opustit redakci K. Kaszper.

Jakou roli sehrával tento měsíčník pro polskou menšinu v období komunismu?

Myslím si, že se lidem líbil. Koneckonců *Głos Ludu* byl o něco více politicky zabarvený. Ve *Zwrotu* bylo hodně článků z dění jednotlivých sdružení PZKO. Bylo tam hodně kulturních článků a historie, což lidé četli s oblibou.

Jak si vzpomínáte na KSČ, zasahovala Vám výrazně do redakce?

Nebylo to příjemné období. Nad HV PZKO měla kontrolu Komunistická strana v Ostravě a my jakožto pracovníci jsme každý rok museli vyplňovat formulář, ve kterém se nás ptali na různé otázky. Například, zdali jsme věřící nebo jestli jsme ve straně. Nebála jsem se tam napsat

pravdu, do kostela jsem chodila a ve straně jsem nebyla, z toho důvodu si mě taky nezvali na různé komunistické akce.

Dokonce si pamatuji, ačkoli nejsem si jistá, ve kterém roce to bylo, že si každého pracovníka zvlášť zavolali do kanceláře HV PZKO na rozhovor. V té místnosti seděl sekretář, předseda PZKO, šéfredaktor *Zwrotu* a nějaký komunist z Ostravy. A teď tam člověk seděl sám na židli uprostřed místnosti a oni kladli otázky. Vždy jsem odpovídala upřímně a občas jsem z toho měla problémy.

Ulevilo se Vám v roce 1989?

Určitě, těšila jsem se, že konečně v naší zemi bude svoboda. Pamatuji si, že jsme všichni kráčeli po náměstí v Českém Těšíně, byla to velká událost. Jenže se Sametovou revolucí také přišly otázky financování *Zwrotu*. Bylo to pro nás velké riziko, protože nás dříve dotovala Praha a po roce 1989 jsme nevěděli, zdali nadále budou polské instituce na území Českého Těšína dotovány. Proto nám také z vedení doporučili, abychom pro jistotu podali výpověď. Já jsem ji podala, ale už jsem se do *Zwrotu* nevrátila.

2. Rozhovor s Kazimierzem Kaszperem, v Těšíně dne 3. 3. 2024

Méně regionalistiky – blíže k Polsku, měsíčník *Zwrot* očima

Kazimierza Kaszpera

I přes trnité cesty dané doby zůstal věrný jednomu modelu, kterým byla touha propojit menšinový měsíčník s Polskem. *Zwrot* má být měsíčníkem, ve kterém nebudou dominovat regionální témata, jako tomu bylo dříve, ale budou nedílnou součástí polského národního života. – stanovil jasně Kazimierz Kaszper, který spolupracoval s měsíčníkem *Zwrot* ve třech různých obdobích.

Objevil jste se na stránkách *Zwrotu* od 5. čísla roku 1971, co bylo náplní vaší práce?

Na počátku 70. let zde docházelo k postupným personálním změnám, které časopis kontinuálně ovlivňovaly. Souviselo to s normalizací, kdy se šéfredaktorem *Zwrotu* stal Jan Rusnok, zatímco Henryk Jasiczek byl odvolán a já jsem nastoupil na jeho pozici.

V té době byla redakce velmi malá, což je velmi podobné i dnes. Zhruba po roce nebo dvou došlo ke změně šéfredaktora a Jana Rusnoka nahradil Tadeusz Chrząszcz z *Głosu Ludu*. Předtím jsem byl zaměstnán jako novinář v redakci *Głosu Ludu* v Ostravě. A právě odtud jsem byl přesunut do *Zwrotu*. Tento měsíčník nebyl začátkem mé novinářské kariéry.

Po dvou, možná třech letech jsem se vrátil zpátky do *Głosu Ludu* a tehdy se pravděpodobně vrátil i Tadeusz Chrząszcz, který zastával funkci ideologického redaktora. V té době se na takové pozice zkrátka museli obsazovat politicky spolehliví novináři. A Chrząszcz byl jednoznačně ideologickým stoupencem režimu.

V 70. letech jste ve *Zwrotu* zastával pozici literárního redaktora, co obnášela tato práce?

Navrhoval jsem nové rubriky, které by nějakým způsobem definovaly identitu regionu *Zaolší*. Z literárního hlediska by jedním z takových vymezení identity byla otázka regionalismu, tedy toho, nakolik si daný spisovatel, literární kritik či literární vědec vymezuje tyto otázky regionalismu na *Zaolší* sám pro sebe. Byl to takový seriál, v němž jsem zveřejňoval názory lidí na sebeidentifikaci. Bylo to docela riskantní, protože kulturní identita nebyla v té době pojmem,

který by stranická linie zcela akceptovala. Tedy ta, která vyrůstala z normalizační ideologie dané doby.

V tomto cyklu však nedošlo k žádnému vnějšímu zásahu. Zmiňuji se o tom proto, že právě tento cyklus se dočkal velmi pozitivního hodnocení v kritických a literárněhistorických pracích na obou stranách řeky *Olzy*. Myslím si, že se i zapsal do této krátké historie mého prvního období v měsíčníku *Zwrot*. Kromě toho zde byly rubriky, které představovaly aktuální literární dění v Československu.

A musely mít nějakou spojitost s Polskem?

Ne, šlo o čistou prezentaci současného literárního a uměleckého stavu obou národů. Ale samozřejmě polská literatura pro nás vždy měla primární výchozí a inspirativní rozměr. V té době představoval *Zwrot* jakousi platformu pro tvorbu zaolšských spisovatelů. Byla to jakási tvůrčí kolébka SLA – Seksji *literacko-artystycznej* (Literární a umělecké sekce). Spisovatelé, výtvarní umělci a fotografové sdružení v SLA tvořili přirozenou autorskou základnu pro tuto literární a výtvarnou část měsíčníku.

Jak vzpomínáte na 70. léta ve *Zwrotu*?

To první období bylo pro mě jakousi intelektuální školou vědomí, protože abych mohl tuto sekci takřikajíc formovat, musel jsem se spojit s autoritami mimo redakci, hlavně v Polsku. Takže jsem si sám osvojoval jakýsi ten národní étos, který na polské straně, hlavně v Těšíně, představoval prvořadou vlasteneckou linii.

Zdroj regionalismu, literatury tvořené lidmi spojenými s těšínským národním obrozením, tj. druhou polovinou 19. století se tehdy nacházel v Těšínském muzeu. V prvním období existence *Zwrotu* byl hlavním autorem historických prací Ludwik Brożek, který dlouhá léta působil v tomto muzeu. V té době nebylo více autorů, kteří by se v těchto otázkách tak perfektně orientovali jako on.

Jeho historické články jsem objevil v prvních číslech měsíčníku a zaujaly mě natolik, že spíše ze zvědavosti jsem se za ním vydal do muzea. Chtěl jsem vidět, jak píše a z čeho čerpá informace. V té době byla v muzeu knihovna se Slezským oddělením, kde byly shromážděné publikace týkající se Těšínského Slezska. Brożek byl jediným vedoucím této knihovny a přesně věděl, kde se co nachází.

Získal jsem si jeho důvěru a následně velmi často jsem několik hodin denně trávil v tomto muzeu a seznamoval se s některými již zapomenutými publikacemi. Kupříkladu jsem tam našel první vydání tehdy ještě anonymní publikace Jana Kubisze *Niezapominajki* (Pomněnky), kde se nachází první výtisk básně *Płyniesz Olzo po dolinie* (Plyneš, Olzo, po dolině), která se následně stala neoficiální hymnou Poláků na Těšínsku.

Takže Brožek se stal mou pravou rukou, kdy mi posléze často osobně psal články pro měsíčník anebo mi doporučoval témata či autory, o kterých by se v měsíčníku bylo dobré zmínit.

O kterých tématech se v 70. letech nemohlo psát?

V Československu nikdy neexistovala cenzura, v Polsku ano. Byla zde pouze cenzura *post factum*. Pokud byl v té době někdo jmenován na pozici šéfredaktora, bylo to na základě toho, že k němu strana měla důvěru. Takže prakticky v té době cenzorem byl šéfredaktor periodika, což znamenalo velkou zodpovědnost.

Předseda stranické jednotky hlavního výboru PZKO přesně věděl, co v dané fázi komunistická strana vyžaduje a tyto informace předával na zasedáních vedoucí skupiny HV PZKO, jejímž členem byl také šéfredaktor *Zwrotu*.

A v té době byl šéfredaktorem Tadeusz Chrzaszcz, nebo redakční tým?

Šéfredaktorem byl Tadeusz Chrzaszcz. V té době byl redakční tým složen pouze z literárního redaktora, technického redaktora – jinými slovy grafika, šéfredaktora a sekretářky, šedé eminence celé redakce. Naší sekretářkou byla Bronisława Babilon, která začínala pracovat v tomto měsíčníku ještě na začátku jeho existence, kdy se redakce nacházela v budově *Piast*. Paní Babilon pod vedením Pawła Kubisze, který byl jedinou osobou zřizující toto periodikum a často nebyl v práci přítomen, vykonávala veškerou práci samostatně, ona tam byla přítomna neustále. Já bych jí osobně nazval tvůrkyní *Zwrotu*. Necht' mi pan Kubisz promine, ale obávám se, že bez ní by tento měsíčník nebyl schopen fungovat.

Pan Kubisz měl četné kontakty s literárními kruhy na obou stranách řeky Olzy. A tento druhý břeh Olzy se pro něj neomezoval jen na Těšínské Slezsko. Vzhlížel spíše ke Katovicím a možná i k Lodži. Ostatně, než se stal šéfredaktorem *Zwrotu*, byl redaktorem regionální rubriky časopisu *Wiés*, který vycházel v Lodži. Působil tam jako redaktor po dobu dvou let.

Zwrot se objevil již po únorovém převratu roku 1948 a byl na první linii ideologické fronty. Takže šéfredaktor také v roli ideologického cenzora musel občas přijít do redakce, přečíst si všechny články a zhodnotit, zdali nejsou tak zvaně závadné.

Z jakého důvodu jste v 70. letech opustil redakci *Zwrot*, když jste se tam opět vrátil v 80. letech?

V 70. letech to šlo přirozenou cestou. Zkrátka jsem se vrátil zpátky do redakce *Głosu Ludu*, a na moje místo přišla nová osoba. V tomto periodiku jsem pracoval rád, protože pro mě jakožto novináře bylo fajn vidět, že můj text byl publikován. W *Głosie Ludu* jsem napsal článek a druhý den jsem si ho mohl přečíst v novinách, ve *Zwrotu* jsem na tuto chvíli čekal měsíc. Nicméně v 80. letech se mi naskytla nabídka na pozici šéfredaktora *Zwrotu*, kterou jsem přijal.

Jak vzpomínáte na 80. léta šéfování měsíčníku *Zwrot*? Čím se odlišovala od těch 70. let?

Myslím si, že jsme měli větší volnost. Když jsem v 70. letech nastoupil do *Głosu Ludu*, tak ta normalizace byla cítit na každém kroku. Ke každému tématu jsme museli přistupovat buď absolutně apoliticky anebo politicky pozitivně. Pro mě to nebyl takový problém, protože jsem byl v 70. letech přeložen na ekonomické oddělení, kde ze mě chtěli udělat šéfa této redakce. Jenže já jsem v té době začal psát divadelní recenze a bylo všem jasné, že nejsem ekonom, ale humanista. Bohužel v kulturní sekci pro mě neměli místo, a tak mě přesunuli k ideologické sekci, v jejímž čele stál Tadeusz Chrząszcz. Ideologická sekce byla tehdy velice provázána právě s kulturním odvětvím. A z toho důvodu nejspíše ve *Zwrotu* shledali, že bych byl vhodným adeptem na pozici šéfredaktora tohoto měsíčníku.

Zastával jste mimo jiné funkci předsedy literární a umělecké sekce (SLA).

Jakou roli sehrála SLA v 80. letech ve *Zwrotu*?

Od 70. let byla SLA na vrcholu svého rozvoje. Tato sekce tradičně přispívala měsíčníku svými články. Mým cílem bylo převést krakovské ideje do programu činností SLA. V té době jsem celý program vytvářel sám. Bohužel mnoho předních členů bylo nuceno pozastavit svojí tvůrčí a publikační činnost a z politických důvodů odešlo pracovat do Třineckých železáren. V roce 1971 mezi politicky způsobilé jsem byl zařazen já, především díky komunistickým novinám *Głos Ludu* a fotograf Franciszek Bałon, který pracoval v propagandistickém oddělení Třineckých železáren. Tehdy železářny zaměstnávaly 20 tisíc lidí.

Které rubriky byste zařadil mezi oblíbené mezi čtenáři z 80. let?

Dle mého názoru ty literární. Naše literatura byla na vysoké úrovni, právě díky autorům jako: Wilhelm Przewoźnik, Władysław Sikora nebo Wiesław Adam Berger. V té době byla jejich literární tvorba v Polsku považována za vysoce kvalitní. Z mého pohledu jsem to byl já, kdo na přelomu let 1980-1981 umožnil pokračovat v pronikání umění, literatury a myšlenek ze Záolší do Polska. Jednalo se tehdy o přirozenou výměnu článků a témat.

Jak se o těchto autorech v Polsku dozvěděli?

Tradičně docházelo k výměnám našeho měsíčníku s kulturně zaměřenými časopisy z Polska. Například jsme spolupracovali s časopisem *Literatura* (Literatura), *Tygodnik kulturalny* (Kulturní týdeník), nebo s Katovickým časopisem *Poglady* (Pohledy) či Vratislavským periodikem *Odra*. Domnívám se, že v té době neměl Krakov vlastní literární časopis, ale publikoval se tam časopis všeobecné literatury *Życie literackie* (Literární život). Spolupracovali jsme mimo jiné s polskými kulturními institucemi, kde jsme taktéž pravidelně zasílali výtisky měsíčníku *Zwrot* a oni nám je propagovali.

Proč jste v 80. letech opustil časopis *Zwrot*?

Byl jsem z redakce propuštěn, protože jsem opublikoval text krakovského divadelního kritika Tadeusza Nyczka na téma studentského divadelního hnutí v Polsku.

On charakterizoval myšlenky tohoto hnutí tím, že zdůrazňoval jeho antiestablishmentovou orientaci, což se setkalo s velkou nespokojeností. Když se tento článek dostal do tiskárny, někdo ho musel nahlásit stranickému výboru v Ostravě. Odtamtud ještě před publikací přišla zpráva, abychom tento text nebo aspoň konkrétní část článku odstranili. A ještě jednou mě napomenuli za článek o tom, že Czesław Miłosz obdržel Nobelovu cenu, z čehož jsem byl překvapen, protože v Polsku se tento autor považoval za prokomunistického. Nicméně tohle byl můj definitivní konec. Po těchto nešťastných publikacích jsem dostal zákaz publikace v kterémkoliv periodiku. Odešel jsem pracovat do Třineckých železáren.

Uvědomoval jste si, že publikace těchto článků bude mít na vaší novinářskou kariéru takový dopad?

Jak jsem to měl vědět? Do dnešního dne jsem se zcela nezbavil takového krakovského studentského pohledu na svět. Témata, o kterých jsem psal, jsem považoval za samozřejmost a byly pro mě tak přirozené, že mě ani nenapadlo přemýšlet o tom, že by se někomu znelíbily.

Následně jste se do třetice vrátil k měsíčníku *Zwrot* a stal jste se v roce 2007 jeho šéfredaktorem. Jak k tomu došlo?

Pro mě to bylo velmi důležité, protože v té době jsem byl bez zaměstnání. V Třineckých železárnách jsem z důvodu pracovního úrazu musel odejít na nemocenskou. V tomto období jsem se potkal s mým dávným přítelem a novinářem Robert Danylem, který mi oznámil, že po pěti letech se bude obnovovat časopis *Głos Ziemi Cieszyńskiej* (Hlas Těšínské Země) a že by byl rád, kdybych se stal jeho součástí. Zkrátka mi nabídnul pozici sekretáře s pracovním plánem zástupce šéfredaktora. Bylo to pro mě neskutečné štěstí. Přestěhoval jsem se do polského Těšína, protože na Třinecku jsem neviděl žádný kulturní potenciál a začal jsem pracovat v časopise *Głos Ziemi Cieszyńskiej*.

V roce 1991 jsem se s tímto časopisem definitivně rozloučil, nelíbilo se mi, jakým ideologickým směrem se po roce 1989 vydal. Oni tomu říkali volnost, já bych to nazval anarchií. Lidé, kteří podporovali antiruský, antikomunistický a proamerický a kapitalistický názor, si mohli dovolit téměř vše. Bohužel, nebyl na ně spoleh a já jsem se již v tomto prostředí necítil dobře. Na druhou stranu se mi otevřely dvě nové příležitosti.

Głos Ziemi Cieszyńskiej již tehdy patřil tiskové společnosti Prasa Beskidzka v Bílsku-Bělé. Ve stejné době odcházel z funkce šéfredaktor Robert Danyl a navrhl mě na své místo. To znamená, že jsem se měl stát šéfredaktorem *Głosu Ziemi Cieszyńskiej*. A skutečně jsem se jim stal. Současně však na Ostravské univerzitě vznikla Katedra folkloristiky a polonistiky, kterou vedl profesor Daniel Kadłubiec. A ten mi nabídl místo asistenta na katedře dějin literatury. A teď nastalo dilema. Akademická práce mě hodně lákala, ale zase jsem si musel srovnat příjmy. Když jsem viděl, kolik peněz mi nabízí profesor Kadłubiec a kolik tisková společnost Prasa Beskidzka, volba byla jasná. Jako šéfredaktor jsem dostával třikrát větší plat, než jako asistent na katedře folkloristiky a polonistiky.

Bohužel i zde nastal problém, kdy jsem se potýkal s krajskou složkou NSZZ Solidarity, která mi pravidelně narušovala chod redakce a diktovala si témata, o kterých by se mělo psát. Ještě

jsem tam dělal určitou operaci s přechodem na počítačovou sazbu. Bylo to velmi obtížné vzhledem k tomu, že s tím nikdo neměl žádné zkušenosti. Také tiskárny často nebyly připravené. Zkrátka to bylo hrozné období. Po roce jsem zavolaal profesoru Kadłubcovi s tím, že bych jeho nabídky práce případně využil. Tam jsem působil do roku 2001, potom jsem odjel do mého rodného bydliště ve Vendryni, kde jsem pečoval o mou nemocnou maminku. V té době jsem byl defacto bez práce. Najednou se ukázalo, že HV PZKO ohlašuje výběrové řízení na pozici šéfredaktora *Zwrotu*. Jedinou osobou, která se v té době přihlásila do konkurzu, jsem byl já. Na základě projektu, ve kterém jsem představil plán změn, které bych rád v tomto měsíčníku zavedl, jsem byl jmenován.

Jak vypadal Váš návrh změn?

První mou myšlenkou dle projektu bylo, změnit formát na A4 a zasadit zde barvu. Redakce musela pro příjem textů začít používat jiné médium, protože dříve byl médiem papír, nyní disketa. Byl to zkrátka obrovský proces, nad kterým jsem pracoval minimálně šest týdnů. Objevily se otázky registrace. Musel jsem jezdit po tiskových střediscích ve Frýdku a Karviné, kde mi dali IBBN nebo nějaký typ čísla, podle kterého by byl *Zwrot* v této databázi identifikován. Pak bylo otázkou, kde budeme sídlit, protože naše redakce se ocitla v mezischodovém kamrlíku. Ale jinak se nám vedlo velmi dobře. Došlo ke změně grafika, protože Tadeusz Berger odešel do důchodu a na jeho místo přišel Marian Siedlaczek, který svou práci vykonával perfektně.

Můj ideologický pohled na tento časopis byl takový, že to má být měsíčník, ve kterém nebudou dominovat regionální témata, jako tomu bylo dříve, ale budou nedílnou součástí polského národního života. Zavedl jsem různé rubriky, které by této ideologii mohly odpovídat. Zavedl jsem více publicistiky, chtěl jsem, aby se také historická témata psala více publicistickým jazykem. Publikovaný text by měl vybízet čtenáře k přečtení článku nejen svým titulkem, jak tomu bývá u odborných textu, ale již barevnými obrázky či fotografiemi. Regionální témata točící se kolem HV PZKO a jím pořádanými akcemi se objevovaly v podobě fotografické kroniky, které jsme věnovali druhou a třetí část obálky. Takže se vymyslela ilustrovaná kronika měsíce a sklídila takovou popularitu, že se objevuje v měsíčníku *Zwrot* dodnes.

Jak se vám dařilo propojovat Polsko s tímto měsíčníkem?

Pokračoval jsem v myšlenkách otevřenosti vůči Polsku a sjednocení s polským národním duchem. Naším distributorem byla Poštovní novinová služba a malá část byla distribuována do

jednotlivých kruhů PZKO skrze hlavní výbor. Chtěl jsem také po pravé straně břehu Olzy najít distributora pro náš měsíčník, ale nevěděl jsem jak. Tak jsem to vyřešil skrze známosti. Domluvil jsem se s kamarádem, který měl v polském Těšíně restauraci, že bych mu každý měsíc dával pár výtisků, které by v té jeho restauraci vystavoval a následně i prodával. On souhlasil s jednou podmínkou, že tyto výtisky se dříve ukážou v jeho restauraci než u čtenářů na české straně. A bylo domluveno. Jakmile byla expedice, zajel jsem autem do tiskárny, odvezl časopis na poštu, část nechal v HV PZKO a část odvážel do restaurace, kde se už po prvních dvou číslech tvořila fronta. Lidé se ptali, kdy už vyjde nové číslo *Zwrotu*? Takže to bylo jediné místo distribuce tohoto periodika. Nicméně hledal jsem i další místa k distribuci.

Požádal jsem známého, který si koupil historickou budovu s výhledem na hlavní ulici, zdali by tam mohla viset reklama *Zwrotu*. Neměl s tím problém. Bohužel se to nepovedlo z důvodu nedostatku financí na tak velký propagační plakát. Ten stejný člověk mi také nabídl místo v této historické budově k realizaci kanceláře našeho měsíčníku. Zkrátka jsem se po celou dobu snažil jak SLA, tak *Zwrot* propojit s Polskem. Bohužel se mi to nepovedlo, protože tento model měsíčníku se přestával líbit HV PZKO.

V jakém směru?

Předsedovi HV PZKO Ryłkovi se tento koncept nezamlouval, chtěl, aby měsíčník *Zwrot* byl více regionální. Byl jsem zvolen na čtyřleté funkční období, předseda se však snažil toto období zkrátit, což se mu nepovedlo. Takže jsem celkově strávil na této pozici pět let.

3. Rozhovor s Kazimierzem Gajdzicou, v Českém Těšíně dne 19. 2. 2024

Měsíčník polské národnostní menšiny *Zwrot* pod křídly KSČ

Nově vznikající politické hnutí v Polsku také ovlivnilo měsíčník *Zwrot*, strach KSČ z šíření podobné myšlenky v Československu eliminoval obsah, přeshraniční spolupráce i důvěru mezi spolupracovníky. *Sedm let jsem vydržel ve Zwrotu, aniž bych byl členem KSČ, a to považuji za svého druhu úspěch.* – popisuje osmdesátá léta měsíčníku *Zwrot* technický grafik Kazimierz Gajdzica.

Ve kterých letech jste zahájil spolupráci s měsíčníkem *Zwrot* a do kdy jste tam působil?

Spolupráci s tímto měsíčníkem jsem zahájil v roce 1980 jako náhrada za grafika po dobu jeho léčby, po roce 1981 jsem se oficiálně stal zaměstnancem tohoto periodika na pozici odborného redaktora – grafika a působil jsem zde do konce roku 1987.

Co vaše práce obnášela?

Moje práce obnášela návrh celkové grafické úpravy ročníku i jednotlivých čísel, technickou redakci strojopisů, podle potřeby dohledání či objednání materiálů pro obrazovou přílohu, kontakt s tiskárnou, zlom sazby a obrázků (formou zhotovení papírové makety) a následná korektura.

Co si představit pod pojmem technická redakce strojopisů?

Technická redakce dnes může znít jako pojem z jiné planety. Tehdy to znamenalo spočítat úhozy a řádky jednotlivých textů a převést výsledek na počet plánovaných stran *Zwrotu* (počítaje i místo na předpokládané fotky či ilustrace) tak, aby se to vměstnalo do rozložení stránky a podle toho určit pro tiskaře nejen druh písma, ale i stupeň řádkových rozestupů, mezer a podobně. Když tehdy bylo na linotypu něco vyskládané v rozsahu 1-3 řádků, v rámci korektur šlo upravit jejich sazbu, ale ne už v rámci celku (jako dneska na počítači), například ji zvětšit či zmenšit, změnit stupeň písma nebo řádkové rozestupy.

Musel jsem mimo jiné pročíst text a následně na něm vyznačit, co kterým druhem písma mají tiskaři vysázet, co kurzivou, co polotučně, kde mají zřídít meziodstavcové mezery či které odstavce případně opatřit menším stupněm písma. Po vysázení už sazbu nešlo změnit.

Kdo byl v té době šéfredaktorem *Zwrotu*?

Do roku 1981 Kazimierz Kaszper, od roku 1983 Piotr Przeczek.

V roce 1980 prvních pět čísel šéfovala redakci Halina Kowalczyk, od pátého čísla roli šéfredaktora převzal Kazimierz Kaszper. V letech 1981-1982 se následně pozice šéfredaktora ruší, místo toho vede *Zwrot* redakční tým.

Proč došlo k této změně?

Pozice šéfredaktora nebyla zrušena, nýbrž neobsazena, jelikož dosavadní šéfredaktor (K. Kaszper) byl náhle sesazen a „vhodného“ nástupce bylo třeba najít. Šéfredaktor byl „nomenklaturní kádr“, o jehož jmenování, samozřejmě po důkladném a všestranném prověření, rozhodovala Komunistická strana Československa na krajské úrovni v Ostravě. V tomto mezidobí roli šéfredaktora nepřevzal redakční tým, nýbrž předseda redakční rady, což byla cíleně k tomuto účelu vytvořená funkce ve snaze nějak situaci vyřešit.

Měla na to vliv také politická situace v Polsku?

V srpnu 1980 v Polsku vzniklo a rychle se začalo úspěšně šířit politické hnutí Solidarita (*Solidarność*), nedlouho na to byl oficiálně registrován odborový svaz nezávislý na komunistické moci: Nezávislý samosprávný odborový svaz "Solidarita" (*Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność“*). To v řídicích orgánech československého komunistického režimu vzbuzovalo značnou nervozitu, že myšlenky Solidarity v neposlední řadě se svým vzdorem vůči komunistickému zřízení se – potenciálně nejspíše skrz polskou menšinu v ČSSR (coby translokační stanici) – začnou šířit přes hranici a infikují i československou společnost. Tím pádem jediná polská organizace v ČSSR: Polský kulturně-osvětový svaz, a zejména její Hlavní výbor PZKO (včetně měsíčníku *Zwrot*) se svým sídlem v Českém Těšíně i stálými zaměstnanci, se dostaly pod drobnohled komunistických orgánů a veškerých jejich tehdejších tajných (StB) i netajných služeb.

Veškeré kontakty s Polskem, výjezdy do Polska nebo návštěvy z Polska byly tím pádem už od prvopočátku podezřelé, a proto všemožně invigilovány. Všechny příchozí i odchozí telefonní hovory do a z HV PZKO i *Zwrotu* byly neustále (co někteří z nás tušili, ale průkazně se to potvrdilo až po Sametové revoluci v roce 1989) pověřeným příslušníkem tajných služeb docházejícím na poštu odposlouchávány, sítí agentů a tajných spolupracovníků StB byli sledováni i někteří (ne-li všichni) zaměstnanci PZKO a jeho funkcionáři, členové či

spolupracovníci (hlavně ti z pracovních, služebních či rodinných důvodů překračující hranici s Polskem).

A zde se dostáváme k tomu, proč došlo ke změně. V rámci většího bloku týkajícího se amatérského divadelního hnutí byl otištěn ve *Zwrotu* (11/1980) mj. i článek autora z Polska (T. Nyczek), který popisuje vývoj toho typu souborů v Polsku a v kontextu 50. let 20. století zmiňuje i období socialistického realismu v umění, které charakterizuje slovy: „*skostnienie problematyki i formy artystycznej charakterystyczne dla tego okresu (...)*”, což by se dalo do češtiny přeložit jako: zkostnatění problematiky a umělecké formy charakteristické pro toto období. Zde bych rád zdůraznil, autor mluví o 50. letech 20. století! Ovšem dovolit v Československu během 80. let něco takového, ne zrovna pozitivně znějícího (jako právě zkostnatění), bylo zcela nepřijatelné, z důvodu možného hanobení socialistického režimu.

Z důvodu opublikování politicky nevhodného článku byl Kazimierz Kaszper sesazen z postu šéfredaktora *Zwrotu*?

Ano, ale rád bych ještě podotknul, že článek byl objednan dříve, než rozvoj situace v Polsku přiměl vrcholné činitele československé komunistické strany považovat ji za “kontrarevoluci”, tudíž chápat za její emanaci i nejdrobnější zmínku zpochybňující skálopevnost socialistické ideologie – a tak tomu bylo i v tomto případě: za publikování výše uvedeného konstatování byl K. Kaszper z funkce šéfredaktora propuštěn. Stejně jako dřívější redaktoři tohoto periodika Pawek Kubisz a Jan Rusnok se stal dělníkem Třineckých železáren. V této soustavě dalo by se říct likvidaci elit polské národnostní menšiny někteří pozorovatelé (nejen z řad polské menšiny, ale i historikové) vidí více či méně cílený záměr československého státu (nezávisle na době) ochromit, omezit, asimilovat Poláky na Těšínsku. Pokud je tomu tak, tak se to i celkem povedlo. Ze 130 tis. osob čítající zde polské menšiny (v roce 1920) jich dneska zbylo necelých 30 tisíc.

Jakými tématy se Kazimierz Kaszper v tomto měsíčníku chtěl zabývat?

Dříve byl *Zwrot* téměř celý rozdělen na jednotlivé publicistické rubriky, které psali spolupracovníci a autoři zvenčí. Pro píšící redaktory zbývalo pak obhospodařit několik stránek (statisticky jsem to nezkoumal, ale soudím cca 15 procent). Mimo to měli dost práce s redigováním oněch textů pro rubriky – dodávaných často autory v rukopise nebo strojopise, a ne vždy úplně v bezchybné literární polštině, takže měli dost práce s úpravou těchto příspěvků.

Kazimierz Kaszper usiloval právě o omezení počtu těchto rubrik a otevření se *Zwrotu* více směrem k dění v současnosti, nevyhýbaje se i kontroverzním tématům. A jakožto předseda SLA (Sekcja Literacko-Artystyczna, tzn. Literárně-umělecká sekce) se snažil poskytnout více prostoru místním polským básníkům a prozaikům, ale též výtvarníkům pro prezentaci jejich děl. Dále se snažil autorské redakční texty, zatím bazírující dost křečovitě hlavně na formě zpravodajství, obohatit o další novinářské žánry, jako jsou reportáž, fejeton, recenze, interview nebo redakční diskuse (ten poslední jím zavedený žánr převzal i jeho následovník). Ukázalo se, že na to všechno měl bohužel dost málo času, neboť dříve, než stačil své záměry, byť jen z části realizovat, byl z funkce šéfredaktora odvolán.

Jak fungoval *Zwrot* bez šéfredaktora v době, kdy tuto pozici zastupovala redakční rada?

Redakce (redakční tým) sestávala ze stálých zaměstnanců, pro něž to byla jejich práce. Redakční rada to není nějaký dobový pojem, i dneska periodické publikace nezdávka mívají svoji redakční radu sestavenou z kapacit či odborníků v dané oblasti. Jak sám název říká – jejich úkolem je radit. I redakční rada ve *Zwrotu* se skládala z (neplacených) rádoby odborníků na různé oblasti. Scházeli se několikrát v roce a trochu si „zamudrovali“: co je ve *Zwrotu* dobře, co je špatně, a jak by se to dalo změnit. Nic víc. Byla to záležitost prospěšná pro obě strany, pro *Zwrot* tím, že se opírá o autority a pro ně: že jsou uváděni v tiráži *Zwrotu*, tudíž za autority jsou tímto považováni.

V období mezivládí nejprve stávající člen této rady (Henryk Szmeja) a potom účelově do ní dosazen Tadeusz Chrzaszcz získali status „předsedy“ a začali místo dočasně chybějícího šéfredaktora plnit jeho funkci: hlavně v tom, že přicházeli čas od času do redakce a četli + schvalovali k tisku veškeré texty (tím pádem ručili za to, že jsou stranicky nezávadné). Někdy dodávali též nějaké prokomunistické vlastní nebo objednané příspěvky na úvod jednotlivých čísel. Zbytek obsahu vyplňovaly dříve nasmlouvané rubriky různých autorů zvenčí. Běžný, a ne moc vnímavý čtenář ani nemusel zaznamenat či se dovtípit, že ve vedení *Zwrotu* došlo k podstatným změnám.

Kdo byl součástí redakčního týmu?

Po dobu mého působení tvořily redakci čtyři osoby, nebo, chcete-li, součásti: šéfredaktor (o těch jsme se už bavili), redaktor-publicista (což v „mém“ období byla Halina Kowalczyk, potom Gustaw Sajdok a posléze Maria Grzegorz), sekretářka (Urszula Hudeczek) a redaktor-

grafik (já). První dva („píšící redaktori“) nutně museli být členy KSČ, další dva byli k tomu urputně tlačeni, ale někdy (jako v mém případě) neúspěšně. V důsledku toho jsem byl časem shledán jako neperspektivní a bylo mi doporučeno hledat si práci někde jinde. Sedm let jsem vydržel ve *Zwrotu*, aniž bych byl členem KSČ, a to považuji za svého druhu úspěch.

Kdo v té době psal články? Vzpomenete si také na některá konkrétní jména?

Většina prostoru *Zwrotu* byla rozdělená na rubriky, které obvykle byly nasmlouvány na celý ročník (něco z historie – v tom samozřejmě i dějin proletářského hnutí, Komunistické strany Československa apod. – folkloru, divadelního hnutí, literatury, dějin školství, dění v PZKO, něco od kuchyně nebo třeba vyšívání pro ženy a kutily, křížovka atd.). Kdybych měl uvést několik autorů, kteří se podíleli na těchto rubrikách v několika ročnících, pak bych uvedl třeba jména: Władysław Sikora, Daniel Kadłubiec, Wilhelm Przewczek, Bronisław Firla. Ale toto snadno zjistíte v soupise obsahů jednotlivých ročníků.

Byla v té době cenzura článků?

Cenzura nebyla. Roli cenzury plnila autocenzura. Příspěvky četl šéfredaktor (některé méně závažné jeho zástupce, tj. „píšící redaktor“), a pokud něco vybočovalo z „linie KSČ“, tak to korigoval nebo vyškrtl. Tato autocenzura podle znalců této problematiky byla horší než „klasická“ cenzura (v podobě např. přímo pro tento účel zřízené instituce), kdy články četl někdo mimo redakci – potom za případné „chyby“ pykal cenzor, a ne šéfredaktor. Tehdy tudíž za „nezávadnost“ obsahu, samozřejmě ze stranického pohledu, ručil šéfredaktor. Stačilo jen málo, a mohl být své funkce zproštěn, příklad jsem uvedl před chvílí. Taktéž „píšící redaktor“ Halina Kowalczyk neskončila své působení ve *Zwrotu* jen tak, dobrovolně. V jednom rozhovoru s činitelem PZKO v terénu ji tento mj. sdělil, že PZKO u nich hájí zájmy místních Poláků. A to bylo naprosto špatně, protože od hájení zájmů příslušníků menšiny tu nebylo PZKO, ale jen a výlučně Komunistická strana Československa. Za otištění tohoto výroku svého respondenta se H. Kowalczyk musela s redakcí *Zwrotu* rozloučit.

O čem se psát mohlo a o čem zase ne?

Žádný oficiální index neboli seznam zakázaných témat neexistoval. Ale jak už jsem řekl, za něco, co nebylo v souladu se směrnicemi či linií KSČ, následovalo propuštění. Uvedu příklad. Akce *Twórcy zaolziańscy Krakowowi*, jejím *spiritus movens* byl předseda SLA (Literárně-umělecká sekce HV PZKO) a šéfredaktor *Zwrotu* K. Kaszper.

Podle zdejšího téměř mýtu (i když základajícího se na pravdě) se v roce 1842 dva studenti tehdejšího těšínského evangelického gymnázia Paweł Stalmach a Andrzej Cinciała odebrali do Krakova a v baťoahu přinesli odtamtud knížky. To byl, jak se traduje, počátek polského národního obrození v Těšínském Slezsku. Vznikly místní polské elity a za několik generací (ve zmiňovaném roce 1980) jejich tehdejší představitelé, umělci sdružení v SLA, se rozhodli svým způsobem „splatit dluh“. V rámci probíhající kampaně obnovy památek Krakova, spisovatelé přispěli částí svých honorářů obdržných za publikování v polském tisku a výtvarníci malbou, grafikou nebo sochou (věnovanými na aukci, ze které výtěžek měl být na tento účel použit). Dříve však na krakovském rynku v říjnu 1980 proběhla výstava těchto 20 děl (sám jsem tuto výstavu v Domu Polonie instaloval) se slavnostní vernisáží, a následující den honosné setkání spisovatelů s krakovskou veřejností s prezentací jejich (dovezených tentokrát do Krakova) knížek a s autorským čtením. Na tuto dalo by se říct apolitickou, a při tom vskutku šlechtnou, záslužnou či přímo charitativní akci odjel od nás do Krakova plný autobus lidí, hlavně zúčastněných umělců. Avšak na toto téma nenajdete ve *Zwrotu* ani nejmenší zmínku! Nejen ve *Zwrotu*, ale ani v *Glosu Ludu*! Nedožví se tak o ní ani žádný historik pátrající v místním (těšínském) tisku po dění týkajícím se polské menšiny ve zmíněném roce. Jako by neproběhla, neexistovala.

Proč?

Protože pyšnit se v oné době kontakty s Polskem (a psát o nich) bylo jakoby vložit si na krk oprátku. Podle KSČ bylo přece tehdy v Polsku všechno špatně, probíhala „kontrarevoluce“. A takto bylo komunistickou propagandou „zpracováno“ i veřejné mínění: Poláci – potížisté, neuvědomělí, lenoši, nechce se jim pracovat, tak stávkují a jen se hrnou vykupovat naše obchody, nakonec stejně skončí jako „my“ v roce 1968.

Jak moc zasahovala komunistická strana do redakce *Zwrotu*?

Naprosto. Vedoucí úloha KSČ byla přece zakotvena přímo v Ústavě Československé socialistické republiky. Mohu přiblížit jednu z „linek“ tohoto ovlivňování. Každý týden před budovou Hlavního výboru PZKO v Českém Těšíně zastavovalo černé auto, a z něho vystupoval referent KV KSČ pověřený stykem s PZKO. Několik následujících hodin, někdy až do večera, pak trávil za zamčenými dveřmi s předsedou Základní organizace KSČ u HV PZKO. Tento pak následující den zasedal s tajemníkem HV PZKO a vedoucími odborů (kulturního, organizačního, technického a šéfredaktorem *Zwrotu*) a předával jim stranické pokyny. Tyto se pak např. členům redakce, tudíž i ke mně, dostávaly v podobě sdělení typu „strana si nepřeje,

aby se fotky (určeného typu) objevovaly ve *Zwrotu*”, „strana si přeje, aby autor XY ve *Zwrotu* nepublikoval”. Ale to nebyla jediná stezka stranického ovlivňování, kromě toho zvláště nomenklaturní kádry KSČ byly pravidelně „očkovány” na okresních (Karviná) či krajských (Ostrava) stranických „koberečkách”, schůzích a posezeních.

Jako moc zasahovalo PZKO do redakce *Zwrotu*?

PZKO, a zejména jeho Hlavní výbor byla prodloužená ruka KSČ, všichni pracovníci na vedoucích místech byli členy KSČ. Tudíž řízené stranou PZKO žádnou vlastní, či svébytnou politiku nevedlo ani vést nemohlo. Na druhé straně bylo zřejmé, že jsme orgán HV PZKO, což samo sebou určovalo jeho náplň a zaměření. Zde však musím podotknout, oficiální postoj některých vrcholných funkcionářů PZKO byl jedno, avšak v zákulisí, mezi čtyřma očima, někteří z nich byli ochotni zmínit či přímo podtrhnout, že i když třeba mají srdce na levé straně, mají srdce polské a všechno dělají jen pro blaho, zachování a k prospěchu polské menšiny, a když ne oni, pak na jejích místě by se mohl třeba ocitnout někdo v tomto smyslu o moc horší.

Spolupracoval v 80. letech *Zwrot* s polskými redakcemi? Psalo se o tématech z dění v Polsku?

Po dobu válečného stavu nikoliv, hranice byly uzavřeny. Československo ani „nepočkalo” na válečný stav, vyhlásilo uzamčení hranic s Polskem už dříve, tuším 6. prosince. Po zrušení válečného stavu určitá spolupráce nastala, ovšem spíše formální, vzájemné zasílání svých periodik a jednou začas i zdvořilostní návštěvy. Tak např. s šéfredaktorem *Przeczkem* jsme navštívili redakci měsíčníku *Przemiany* (Kielce).

Psalo se také o válečném stavu v Polsku? Jak si na tuto událost vzpomínáte, mluvílo se o tom v redakci?

Zwrot je měsíčník. Jeho produkční cyklus tenkrát trval plus minus dva měsíce. Reagování na aktuální události jsme přenechávali novinám, tj. *Głosu Ludu*. Pokud se něco napsalo, což není problém dohledat, pak v souladu se stranickou linií. Já osobně vzpomínám na vyhlášení válečného stavu jako na smutné a hořké vyvrcholení období „Karnevalu Solidarity” a konec nadějí na brzké zhroucení totalitního režimu. Oproti tomu pro československé komunisty to bylo řešení žádané, vítané a očekávané potlačení „kontrarevoluce”. A jestli se o tom mluvílo? Za závažnější, než tento den považuji období před ním. I o něm se v redakci mluvílo, ale stylem, který se lišil podle přítomnosti či nepřítomnosti některých členů KSČ. Názory, ty vyslovené, a

obzvlášť ty nevyslovené, se různily, a i když jsme v redakci byli čtyři, duch myšlenky „jeden za všechny, všichni za jednoho” byl na míle vzdálen.

Jakou roli odehrával *Zwrot* pro své čtenáře?

Přinášel přece jenom nějaké, i když občas poněkud očesané informace o dění v polské komunitě.

V devátém čísle roku 1983 nastupuje na pozici šéfredaktora Piotr Przeczek, proč právě on a proč právě v té době?

Šéfredaktor byl „nomenklaturní kádr” jmenován KV KSČ v Ostravě. To byla totalita, žádné konkurzy či možnost navrhování kandidáta „zezdola” neexistovaly. Nevím, proč zrovna on. Myslím, že vhodných kandidátů s průkazem osvědčeného člena KSČ, kteří by se hrnuli na vratkou židli šéfredaktora *Zwrotu*, nebylo zrovna moc (pomineme-li ojedinělé výjimky, kterým ctižádostivost a vysoce postavené ego zastiňovaly úsudek, tudíž možnost posoudit vlastní kompetence), a tato židle byla neobsazena už přece víc než rok, tak konečně bylo třeba s tím něco udělat. Piotr Przeczek doposud pracoval jako vedoucí redakce polského vysílání Československého rozhlasu Ostrava, možná se tam osvědčil?

Změnila se redakce v době nástupu Piotra Przeczka? Jakým tématům se chtěl věnovat? Jak moc a v čem se proměnil *Zwrot* v době jeho šéfování?

Jestliže K. Kaszper byl tak trochu více romantik s představou, že i v tehdejší době bylo možné dělat zázraky, pak P. Przeczek byl pragmatik. Uvědomoval si existenci mantinelů, které určovala strana a doba, snažil se pohybovat uvnitř nich a nepřekračovat je. Což znamenalo ponoření do vnitřní tematiky PZKO, mapování činnosti skupin PZKO, jednotlivých druhů aktivit (pěvecké, taneční, divadelní, umělecké, folklórní, sportovní, turistické). Což nedělal špatně, pokud mi vůbec přísluší své bývalé šéfy hodnotit.

Co pro vás znamenal a znamená měsíčník *Zwrot*?

Jeden z dvou titulů periodického tisku (vedle *Głosu*, dříve *Głosu Ludu*) pro dospělé polské čtenáře na československé/české straně hraniční řeky *Olzy*. V meziválečném období jich bylo několik desítek.

4. Rozhovor s Marianem Siedlaczkiem, v Českém Těšíně dne 13. 2. 2024

Dějiny *Zwrotu* z perspektivy redaktora, grafika a fotografa v jedné osobě

Působí v tomto periodiku od roku 1981 a i skrze dvě pracovní přestávky jej formuje dodnes. Ačkoli mu politická situace KSČ neumožnila vytvořit mnoho článků pod vlastním jménem, zapsal se do historie *Zwrotu* především jako průlomový grafik a fotograf. O proměně měsíčníku polské národnostní menšiny a jeho šéfredaktorech vypráví Marian Siedlaczek.

Ve kterém roce jste zahájil svou pracovní činnost v měsíčníku *Zwrot*?

V roce 1981 jsem byl zaměstnán v Hlavním výboru PZKO jako referent pro mládež, a později pro amatérské divadlo. Po nějaké době jsem dostal nabídku z vedení na pozici redaktora v měsíčníku *Zwrot*. Bylo to období těsně před 13. prosincem, kdy komunisté stanovili stanné právo v Polsku. Politická situace mezi Československem a Polskem byla velmi napjatá, protože už druhý rok trvaly stávky a protesty Solidarity. Část z nás, která nebyla ve straně, sympatizovala s tímto hnutím, takže jsme byli v podstatě ve smyslu politiky KSČ – nepřáteli systému. Vedení PZKO bylo tehdy silně spojeno s komunistickou stranou a samozřejmě každý šéfredaktor, který byl pod vedením hlavního výboru PZKO, musel být ve straně.

Kdo byl v té době na pozici šéfredaktora?

Rok 1981 byl rokem, ve kterém nikdo nebyl jmenován na tuto pozici, protože v roce 1980, kdy byl šéfredaktorem Kazimierz Kaszper, zariskoval otisknout článek o krakovském divadle STU, který se nelíbil vyšším činitelům v Ostravě, tak zvané kontrole nad národnostním tiskem, kterou plnil ideologický odbor KV KSČ v Ostravě. Oni četli všechno, co se otisklo v polských novinách, včetně *Zwrotu*. Z toho důvodu K. Kaszpera odvolali z pozice šéfredaktora a na jeho místo byl dosazen Gustaw Sajdok, který byl samozřejmě členem KSČ a později se také ukázalo, že byl i spolupracovníkem STB, stejně jako jeden z jeho předchůdců, pan Bronisław Bielan. Ovšem pan Sajdok nebyl jmenován přímo na pozici šéfredaktora, ale plnil jeho zastoupení.

Jestli Vám do toho mohu vstoupit, tak před panem Kazimierzem Kaszperem byla ještě na této pozici Halina Kowalczyk a potom od roku 1982 místo šéfredaktora plnila *redakční rada*.

To máte pravdu, my jsme tehdy pracovali v takové sestavě. Ještě se tam objevoval Tadeusz Chrząszcz, který byl taky nějakým politickým pracovníkem KSČ v hlavním výboru PZKO, a my jsme pořádně nevěděli, kdo *Zwrotu* šéfuje, protože jednou řídil redakcí T. Chrząszcz jako šéf redakční rady a podruhé zase G. Sajdok.

Většina textů publikovaných ve *Zwrotu* pocházela od externích pracovníků, kteří měli vlastní tematické cykly článků nebo se tehdy hodně publikovala poezie a krátká próza. S články nebyl problém, protože spousta lidí chtěla ve *Zwrotu* publikovat.

I když jsem tam plnil také funkci redaktora, nikdy jsem nebyl uveden v tiráži, ovšem články, které jsem publikoval, byly podepsány mým jménem, až do chvíle, kdy se jeden z těch článků, spíše fejetonů znelíbil hlavnímu ideologu KV KSČ v Ostravě. Pozvali si mně na kobereček a bylo mi sděleno, že tyto články psát nesmím, ale funkci redaktora, který čte a opravuje články, mi neodebrali, protože to někdo dělat musí. Podařilo se mi potom publikovat několik článků, nikoliv pod mým jménem a pak jsem byl po určité době vyhozen z redakce a taky z hlavního výboru PZKO.

Ve kterých letech se to odehrávalo?

To bylo v roce 1982. Já jsem tehdy přímo ve *Zwrotu* v podstatě přepracoval tak půl roku.

Kdo rozhodoval o přidělení pozice šéfredaktora v tomto periodiku?

Vedení PZKO, ale já si myslím, že o tom rozhodovala spíše Ostrava. Oni měli všechno pod prsty, a pan Piotr Przewczek byl asi ideální kandidát na pozici šéfredaktora *Zwrotu*, protože pracoval tehdy v ostravském rozhlase, takže ho nějak stáhli, jmenovali šéfredaktorem a on jim byl až do roku 1989 nebo 1990, tam se to potom nějak měnilo.

Od roku 90 tuto pozici obsadil pan Jan Rusnok.

Ano, pan Rusnok byl šéfredaktorem *Zwrotu* do roku 1968 nebo 1969, pak byl vyhozen v rámci normalizace a šel pracovat jako dělník do Trineckých železáren, protože ho nikdo nemohl zaměstnat na nějaké vedoucí pozici. V roce 1990, kdy již byl v důchodu, mu v rámci nějakého

zadostiučinění nabídli opět funkci šéfredaktora *Zwrotu*. Nicméně za pár let ho opět vyhodili, protože jim zase jeho činnost nehrála do karet.

Jaké články se psaly ve *Zwrotu* na začátku 80. let?

Samozřejmě vždy musel být nějaký politický úvodník, když byl únor, tak muselo být něco o Vítězném únoru, když byl říjen nebo listopad, tak muselo být něco o říjnové revoluci, samozřejmě mimo těchto ideologických článků v každém čísle se objevovalo hodně prózy, nějaké krátké povídky, poezie, většinou asi v 90 % od místních autorů na Těšínsku.

Na Záolší působila velká skupina schopných a známých tvůrců, básníků a prozaiků, takže bylo z čeho vybírat. Největším problémem byla cenzura, která teoreticky neexistovala, to všechno spočívalo v autocenzuře. Lidi už věděli, co si můžou dovolit napsat a co zase ne, *Zwrot* se četl na vyšších místech a kdyby něco neprošlo, tak by z toho byl problém, což jsem sám zažil osobně.

Ale spousta článků byla opravdu kvalitních, stála za to. *Zwrot* tehdy vycházel v černobílé verzi formátu A5, jen obálka byla barevná, počet stran si nepamatuji, myslím si, že to bylo mezi 60-80 stránkami. Byla tam spousta fotek, a to dobrých fotek, i když někdy docházelo k trošku komickým situacím. Tak například zrovna v tom únorovém čísle z roku 1982, byla na celou stránku fotografie takového poloshnilého stromu s uřezanou větví, byla to pěkná umělecká fotka, ale jeden z horlivých strážců komunistických principů z toho udělal malér, proč dáváme takovou suchou větev v čísle věnovanému vítěznému únoru, co to má znamenat?! Dneska se tomu smějeme.

A byla tato fotografie jakýmsi pokusem o provokaci?

Ne, my jsme se dívali na uměleckou kvalitu té fotografie. Taky si vzpomínám ještě na jednu situaci, možná to dokonce bylo ve stejném čísle na předposlední straně obálky, kde jsme taky umisťovali umělecké fotografie. Tentokrát tam byla fotka takového starého vrásčitého pána s výraznými očima. Po nějaké době nám do redakce někdo telefonoval, že co to děláme za maléry, protože tento starý pán podepsal za války *Volkslistu*. Přitom se jednalo o anonymní osobu, kde nebylo uvedeno její jméno, byla to zkrátka jen pěkná umělecká fotka.

Vzpomenete si na více takových „komických“ situací z roku 1982?

Za šéfování G. Sajdoka, který byl básníkem, nebo se za něho minimálně označoval, měl přístup k tisku, zkrátka rozhodoval o tom, co bude vytištěno, takže on si tam rád publikoval vlastní

verše a ony byly typické tím, že na jednom řádku bylo jen jedno slovo. Já tomu moc nerozuměl. Jenže potom mi prozradil kamarád, který dělal grafika, že se platí 2,50 koruny za verš, takže kdyby tam napsal větu v jednom řádku, tak by dostal 2,50 korun a když to napsal na čtyřech řádcích, tak dostal 10 korun, a ještě to vypadalo velmi poeticky. Takže takové věci se tam děly, já si z nich raději pamatuji a vybírám ty legrační než ty nepříjemné, kterých bylo asi více.

Myslíte si, že ty úvodníky s komunistickým podtextem mysleli šéfredaktoři upřímně?

Já si myslím, že oni byli dost přesvědčení komunisté, takže věděli, o čem mají psát a jak to má znít. Byli také na školeních učeni, jak se má psát pro svaz. Takže oni by nebyli schopni v té době napsat nějaký kritický článek. A u externistů, to bylo různé. Moc se o tom nemluví, ale na Těšínsku bylo hodně přesvědčených komunistů, a často patřili mezi inteligenci, v podstatě většina těch lidí, co psalo pro *Zwrot* nebo *Głos Ludu* byli členy KSČ.

Vy jste tehdy po půl roce působení v tomto periodiku dostal výpověď?

Ano, už jsem tam v podstatě nechtěl pracovat, protože to bylo tak přeideologizované, k tomu ještě bylo v Polsku stanné právo, kdy vojáci stáli v ulicích s tanky, zavírali lidi do vězení atd. A tady najednou se Češi začali bát, že polská menšina je pod vlivem *Solidarity*, takže nás začali kontrolovat. Už se tam nedalo pracovat, v redakci byli udavači, psát jsem nemohl, a to bylo něco, co mě bavilo.

A o čem jste psal (když jste směl)?

Nejčastěji o kultuře. Nemohl jsem publikovat pod svým jménem, už jsem nebyl dobře viděn vedením. Mimo jiné jsem byl na černé listině StB, už od roku 1977, ještě z dob, kdy jsem studoval na Jagellonské univerzitě v Krakově. Myslím si, že to ve vedení věděli, takže v té divně době, kdy bylo v Polsku stanné právo, si nechtěli špinit ruce takovými osobami se škráloupem jako já. Proto jsem šel fyzicky pracovat do Třineckých železáren.

Četl jste nadále *Zwrot*?

Já myslím, že ano.

Jakou roli hrál *Zwrot* v té době? Byl vlivným periodikem?

Byl, protože tehdy měla každá polská rodina předplatné *Głosu Ludu* a *Zwrotu* a třeba Polské scény Těšínského divadla. Takže bez ohledu na to, kdy všichni věděli, že *Głos Ludu* je

komunistický časopis, bylo v polštině a psalo se tam o nás a nejčtenější rubrika byla samozřejmě nekrolog, což je koneckonců dodnes. Člověk se dozvěděl, jestli mu nezemřel nějaký známý, když bydlel v Jablunkově a on v Orlové, v té době ještě nebyly telefony. Můj první telefon v domácnosti byl asi koncem 80. let nebo začátkem 90. let. Když se chtěl člověk s někým telefonicky spojit, tak musel jít na poštu nebo do telefonní budky. Takže ty politické úvodníky málokdo četl, protože se z toho prakticky nic nedozvěděl, ale byl tam například sport s výsledky místních fotbalových klubů, a to lidi zajímalo.

Tato témata se objevovala pouze v *Głosie Ludu* nebo i *Zwrotu*?

To bylo jen v *Głosie Ludu*, *Zwrot* se chtěl tvářit jako kulturní časopis, ale je pravda, že se tam čtenář o světové kultuře nic nedozvěděl. Nanejvýš o ruské. Ale byly tam recenze her polské divadelní scény, nějaké úryvky z nových publikací polských autorů, psalo se o polských (PZKO) kulturních akcích – tehdy nebyly jiné spolky než PZKO. Takže to tam bylo a lidi to zajímalo. Mimo jiné tehdy nebyl takový výběr, nebyl internet, nevycházely stovky časopisů, jak tomu je dnes. Všechno byl stranický tisk, občas se objevil časopis o automobilismu, sportu nebo divadle, ale koho to zajímalo? Kupovalo se to, co bylo. Fungovalo to i jako podpora menšiny, že kupujeme to, co ona publikuje.

Kdy jste opět naskočil do redakce *Zwrotu*?

Do redakce jsem se přímo nevrátil, ale v roce 2006 odcházel z redakce manželský tým Elżbieta Strózczyk a Franciszek Bałon, kteří během třinácti let poslali *Zwrot* úplně ke dnu. Toto není objektivní názor, ale já si to tak myslím. Za doby paní Strózczyk se psalo více historických článků, více se psalo o tom, co bylo než o aktuálním dění.

V té době se mi měsíčník nelíbil jak obsahově, tak graficky. E. Strózczyk a F. Bałon tam působili 13 let. Zkrátka bylo to manželství, které *Zwrot* dostalo jako takový melouch, teda spíš paní Strózczyk, která tam přijala svého manžela na pozici grafika. Po 13 letech se tento pár rozvedl a tímto také skončilo jejich působení ve *Zwrotu*.

Vydavatel bez konkurzu nabídl místo šéfredaktora K. Kaszperowi, který byl původně z této pozice vyhozen. On měl tehdy 60 let a přijal to. Bylo to pro něj takové ambiciózní zadostiučinění. On byl šikovný, schopný, byl taky básník, měl mimo jiné obrovské zkušenosti se žurnalistikou, protože celý život dělal v novinách jak v Česku, tak v Polsku. Byl to samozřejmě taky agent STB, ale to už je tradice.

Přítom napsal něco, co neměl a za to ho vyhodili.

No právě, jenže oni ho zverbovali potom, co našel práci v Polsku, kde dělal sekretáře, to bylo ještě před 1989 rokem. Kroužily takové zvěsti, že ho tehdy zverbovala StB, když pracoval v Polsku, aby jim donášel, co se v Polsku píše. To byly pořád zavřené hranice. On nosil podklady a dokumenty k tisku nejdříve na celnici, kde si to nafotili a až poté do tiskárny. Každopádně potom, co tedy přijal nabídku v roce 2006 na pozici šéfredaktora, tak mi nabídl, abych dělal grafickou úpravu. Já už jsem se tím tehdy živil asi 10 let, tak jsem měl nějakou praxi, a on mě znal nejen jako člověka (byl mým sousedem v mé rodné vesnici Vendryni), ale už i jako grafika. Já jsem to přijal s velkou satisfakcí, bylo to něco jako triumfální návrat do instituce, která mě kdysi vyhodila, ale neměl jsem jim nikdy nic za zlé. Vždycky jsem měl *Zwrot* v srdci, ale PZKO spíše ne. Vymysleli jsme úplně novou formu *Zwrotu*. Ukázalo se, že se dají sehnat dodatečné peníze, a tak jsme změnil formát z A5 na A4 a dali jsme plnou barvu a lepší papír.

Jednalo se o přelomové – v pozitivním slova smyslu období *Zwrotu*?

Řekl bych, že ano. Všechno šlo perfektně. Redaktorkou byla paní Czesława Rudnik, velmi pracovitá kompetentní osoba, která nejen psala recenze divadelních představení, ale celkově dělala redakci textů, korektury a tak dále. A šéfredaktor K. Kaszper to celé hlídal a psal také spousty materiálů, přestože jsme měli také externisty. Psal různé recenze, interview atd. A takhle jsem tam pracoval dva roky a tři měsíce (do březnového čísla 2009), protože pak jsem znovu dostal výpověď. Nyní od roku 2018 jsem opět již potřetí začal spolupracovat se *Zwrotem*, ale tentokrát jako fotograf.

Kdybyste měl srovnat tato tři období, během kterých jste ve *Zwrotu* pracoval, ve kterém období byl měsíčník nejplodnější?

Tak největší posun nastal po roce 1989, protože skončila cenzura, takže se mohlo psát o všem – to byl takový pozitivní posun. Bohužel mezitím vymřela generace kvalitních autorů, kteří dávali svůj punc tomuto periodiku v 60., 70. a 80. letech. V současné době na Těšínsku už tolik umělců slova není. Nenajdeme zde tolik básníků a publicistů jako tomu bylo kdysi.

Dříve se spolupracovalo s polskými autory, proč už se tak neděje?

Vše se stalo komerčním, za bolševika nebylo těžké někoho ukecat, aby ti napsal článek i za pár korun, ale po roce 1989, když se vše dostalo do situace volného trhu, tak se vše začalo

přepočítávat na peníze. Takže přemluvit nějakého polského autora, který měl dobře placenou práci na volném trhu, aby napsal do nějakého nižšího časopisu, jako byl *Zwrot*, kde by dostal za článek například 500 korun, a za článek v Polsku by dostal 5000, bylo těžké. Takže to je asi ten hlavní důvod. A druhý důvod je ten, že dříve byly lepší kontakty mezi autory ze Záolší a polskými partnery, než tomu je dnes. Dneska to téměř neexistuje, už i literární sekce vyhasly.

Kdy to všechno skončilo?

Pádem komunismu a v průběhu 90. let, protože ještě před rokem 1989 všichni tvůrci polské národnosti byli seskupeni v tzv. SLA, které mělo různé odvětví (foto, grafici, malíři, básníci, ...). Po roce 1989 se to změnilo, protože nastala svoboda, takže většinou se renovovaly spolky, které existovaly před druhou světovou válkou, kterých bylo několik desítek. Vznikaly spolky přímo pro fotografy, malíře atd. Dnes už nic takového není. A ty kontakty s polskými autory jsou teď spíše soukromé.

Takže můžeme říct, že *Zwrot* se v dnešní podobě zaměřuje spíše na regionální dění?

Když se podíváte na dnešní *Zwrot*, tak je tam všechno, co je nějak spojené se Záolším. Především historie, vzpomínky, nějaké pseudoturistické články o vandrování po regionu. Reportáže se tam objevují sporadicky a publicistika tam téměř není – jen občas interview, ale jedině s nějakými společenskými činiteli ze Záolší.

5. Rozhovor s Franciszkem Bałonem, v Českém Těšíně a Znojmě (skrže online korespondence) dne 20. 3. 2024

Grafika byla mou vášní prakticky od dětských let, vzpomíná na pracovní léta ve Zwrotu pan Franciszek Bałon

Nedílnou součástí periodika *Zwrot* byla osoba grafika. *Přechod na přípravu časopisu v elektronické podobě, jaký se zavedl ve Zwrotu v druhé polovině devadesátých let, byl nebývalým usnadněním* – vypráví Franciszek Bałon, který pro periodikum připravoval ilustrace, komunikoval s tiskárnou, ale také psal povídky a básně.

Objevujete se v tiráži měsíčníku *Zwrot* od prvního čísla roku 1992. Jakou práci jste vykonával?

V pracovním poměru redakce měsíčníku *Zwrot* jsem začal být od prosince roku 1991. Pro tuto funkci jsem byl vybrán z pěti přihlášených v konkurzu vyhlášeném Hlavním výborem PZKO (Polského kulturně osvětového svazu). Lednové číslo měsíčníku jsem připravoval v prosinci 1991 a využil jsem k tomu podklady připravené pro konkurz už dříve. Na počátku jsem, jako moji předchůdci, vykonával práci grafika a technického redaktora.

Grafika byla mou vášní prakticky od dětských let. S redakcí *Zwrotu* jsem už spolupracoval od roku 1973, hlavně jako fotograf. Doporučil mě tam čelní představitel umělecké fotografie v Čechách, Jan Byrtus. Dobře jsem znal fungování redakce. V době nemoci tehdejšího grafika, kterým byl Tadeusz Berger, jsem ho po dva měsíce zastupoval. Dělat tuto práci profesionálně mi do roku 1989 nebylo umožněno pro „politickou nezpůsobilost“. Pracoval jsem v uhelném dole a od roku 1989 jsem už měl velmi dobrou pozici důlního technika, se splněním svého snu jsem tedy váhal.

Co obnášela v 90. letech pozice grafika?

Grafik *Zwrotu* vybíral a připravoval ilustrace pro obálku i dovnitř čísla. Řešil uspořádání a zlom měsíčníku. Spolupracoval s tiskárnou na pořizování podkladu pro tisk a korekturách. Účastnil se přímo expedice vytištěného čísla.

Jak vypadala grafika *Zwrotu* 90. let, čím se charakterizovala?

Na počátku devadesátých let, když jsem do *Zwrotu* nastoupil, byla jeho grafika poměrně jednoduchá a dá se říct, že snad i fádní. Barevná obálka, ve vnitřku čísla byla používána na

některých stránkách pro zpestření druhá barva, měněna pro každé následné číslo. Tento stav byl výsledkem jednak možností tiskárny, ale také finančních možností vydavatele.

Co nového jste z pozice grafika do tohoto periodika chtěl přinést/ přinesl?

Pamatuji si první číslo *Zwrotu*, které uchovával můj otec jako vzácnost. Pamatuji první redaktory a spolupracovníky redakce, jako třeba Henryka Jasiczka, nebo malíře Żebroka. Byl jsem, jako pokračovatel rodinné tradice, velmi angažovaný do působení Polského kulturně osvětového svazu. Od střední školy a také později jsem měl možnost přímého kontaktu s lidmi spojenými se *Zwrotem*. V těchto kontaktech jsem pokračoval i jako pracovník *Zwrotu*. Setkával jsem se třeba se sochařem Frantiszkiem Świdrem, také s tiskařem panem Sembolem, který od počátku *Zwrot* sázel, jak rovněž s Henrykem Jasiczkem, který tehdy v Těšínské tiskárně pracoval v dělnické profesi korektora.

Má představa o koncepci *Zwrotu* vycházela z jeho tradiční podoby. Chtěl jsem zachovat rozdělení do rubrik opatřených stálými logy. Chtěl jsem také, aby se *Zwrot* vrátil do svého původního, většího formátu. Z technického a výrobního hlediska mi velmi záleželo na tom, aby měsíčník vycházel pravidelně na počátku daného měsíce, a ne chaoticky, někdy dokonce i tak opožděně, že se dané číslo k odběratelům do konce měsíce nedostalo. Prosadit větší formát se mi nepovedlo. Výjimkou bylo jen dodatečné, jubilejní číslo u příležitosti padesátého výročí existence měsíčníku (1998). Díky pochopení redaktorů a jejich nasazení se nám povedlo, za vedení Elżbiety Strózczyk, expedovat *Zwrot* vždy do 10. dne daného měsíce.

V době mé práce ve *Zwrotu* jsem se zasadil o zvýšení počtu stran a zavedení barevných ilustrací i dovnitř čísla. Mnohá zlepšení byla možná díky přechodu do nově vzniklé, velmi moderně zařízené tiskárny FINIDR v Českém Těšíně. Tamní vedení nám nabídlo velmi příznivé podmínky, jak výrobní, tak cenové.

Odkud jste čerpal inspiraci?

Jako výtvarník jsem měl dlouhodobé kontakty s výtvarníky a grafiky v Polsku. Od sedmdesátých let jsem se pravidelně zúčastňoval Mezinárodních malířských plenérů v Polsku. Průběžně jsem studoval dostupné knihy a časopisy o grafice. Měl jsem velmi přátelské kontakty se studenty a absolventy uměleckých škol, jak v Československu, tak v Polsku (zde chci za všechny vyjmenovat, už bohužel nežijícího, Józefa Rozbroja). Po jedenáct let jsem předtím pracoval jako profesionální fotograf a pracovník pro přípravu výstav a publikací v Muzeu

Karvinska v Českém Těšíně. Měl jsem za sebou několik cen v soutěžích na tematické plakáty, hodnocených komisí díla, a posléze realizovanými.

S kým, jakožto grafik, jste v té době musel nejvíce spolupracovat?

Samozřejmě jsem spolupracoval s redaktorkami, redakční radou a také vydavatelem, HV PZKO. Snažil jsem se vyhovět občasným sugescím či požadavkům ze strany redaktorů. V podstatě ale mé návrhy a řešení byly přijímány bez výhrad a byl mi umožňován můj individuální přístup.

Změnila se náplň Vaší práce během let a častých změn šéfredaktorů?

Ve *Zwrotu* jsem pracoval po dobu 15 let, prakticky téměř do svého odchodu do důchodu. Za tuto dobu se dosti podstatně změnila hlavně finanční podmínky. Přes veškerou snahu se nám nepovedlo udržet náklad, ten neustále klesal, tak jak klesal počet členů PZKO. Starší generace odcházela a mladí, byť zapojení do práce v klubech a souborech PZKO, o abonování tohoto měsíčníku nejevili zájem. Mladá generace v té době vůbec nejevila větší čtenářské zájmy.

Redakce sestávala se čtyř zaměstnanců. V terénu bylo velmi mnoho akcí, vyžadujících zdokumentování. Bylo tedy nutností, aby všichni pracovníci, kromě vlastních povinností, plnili i dodatečné úkoly. Postupem času jsem kromě fotografické obsluhy začal ve spojení s touto dělat i psané reportáže z některých akcí. Byl jsem v redakci nejstarším a nejdéle působícím členem, a tak se stalo mou smutnou povinností také psaní nekrologů.

Později jsem začal plnit i funkci tajemníka redakce, příslušel mi, kromě jednání s tiskárnou, také kontakt s Ministerstvem kultury ve věcech dotací, plánování a vyhodnocování rozpočtu, obstarávání sponzorů v podobě reklamy.

Čím se lišili šéfredaktoři tohoto periodika, jako: J.Rusnok, W.Mlynek, D. Havlík a E.Strózczyk?

Čtyři šéfredaktoři, kterým jsem byl za mého působení ve *Zwrotu* podřízený, to byly čtyři zcela odlišné osobnosti. Jan Rusnok byl v tomto měsíčníku prvním šéfredaktorem po roce 1989. Vrátil se sem po dlouhých letech v dělnické profesi v Třineckých železárnách. Přinesl s sebou své dávné zkušenosti, ale také svou značnou únavu jak věkem, tak mnohými strastiplnými zážitky z doby socialismu.

Druhým šéfredaktorem určeným vydavatelem na určitou dobu byl předseda HV PZKO, významný činitel na poli kultury a básník, Władysław Mlynek. Na tohoto člověka nikdy

nezapomenu. Nejen pro jeho tvorbu a zásluhy, ale také pro jeho úžasný lidský přístup, pochopení a pomocnou ruku, které se mi od něj dostalo.

Dorota Havlík byla nejmladší šéfredaktorkou. Byla absolventkou novinářských studií na univerzitě v Polsku. Měla dobré profesionální znalosti, uměla být houževnatá a cílevědomá, netolerovala diletantismus. Bohužel, pro své malé zkušenosti si ne vždy vybrala vhodné poradce.

Elżbieta Strózczyk byla původně zástupkyní ředitele *Stowarzyszenia Wspólnota Polska* ve Varšavě (organizace podléhající polskému senátu, určena pro péči o polské menšiny na celém světě). Z titulu její funkce jí, kromě jiného, přináležela pomoc polským organizacím v České republice. Byla polskou menšinou ve Slezsku natolik fascinována, že se rozhodla přestěhovat do České republiky. Za jejího působení ve *Zwrotu* došlo ke změně celého osazenstva redakce. Udělala hodně pro podporu činnosti celého polského svazu z polské strany. Měla vysokoškolské polonistické vzdělání. Její zásluhou pro *Zwrot* je bezesporu také péče o vysokou jazykovou úroveň textů. Je třeba snad i poznamenat, že to byla v celé historii *Zwrotu* nejdéle působící šéfredaktorka.

Psal jste také články?

Ve *Zwrotu* jsem kromě reportáží publikoval několik svých povídek a také básní. Ze zvyku, že jsem za socialismu nemohl publikovat pod vlastním jménem, jsem své práce podepisoval pseudonymy. Jsem zastáncem tvrzení, že důležité je dílo, ne podpis. Ostatně do dnešního dne své obrazy podepisuji pseudonymem.

Jakým publicistickým/literárním žánrům a tématům jste se chtěl věnovat?

Můj zájem o psaní, vedle zájmu o výtvarnictví, trval už léta. Psal jsem povídky a také básně. Spolupracoval jsem s polskými periodiky vycházejícími v České republice – *Głos ludu*, *Nasza Gazetka*, *Ogniwo*, *Jutrzenka*. Psal jsem články o přírodě a také o vaření (jsem autorem dvou knih o vaření a o pečení ve Slezsku, pak knihy povídek o přírodě – *Setkání s přírodou*, která vyšla i v češtině). Účastnil jsem se mnohých literárních soutěží v Polsku a v polském prostředí. V České republice jen proto, abych zjistil, jakého mohu dosáhnout ocenění. Často jsem byl mezi prvními třemi. V roce 2005 jsem byl oceněn v pravidelné akci vyhlašované Radou Poláků v České republice, *Tacy jesteśmy*, za svou knižní publikaci *Spotkania z przyrodą*.

Které rubriky 90. let hodnotíte za jedny z nejoblíbenějších mezi čtenáři?

Myslím si, že nejcennější a také nejoblíbenější byla rubrika věnovaná aktuálnímu dění ve světě polské kultury v českém Slezsku – *Kronika*. Obrazem i textem v ní byly zaznamenávány veškeré slavnosti, setkání, vystoupení souborů, divadelní představení, soutěže.

Co vás na vaší práci nejvíce bavilo?

Nikdy mě nepřestala fascinovat grafika a její možnosti doplnění či obohacení textů. S nástupem počítačů jsme byli schopni připravit veškeré materiály pro tiskárnu v elektronické podobě na počítačích, kterými byla redakce vybavená. Přechod na přípravu časopisu v elektronické podobě, jaký se zavedl ve *Zwrotu* v druhé polovině devadesátých let, byl nebývalým usnadněním. Skončilo pracné připravování štočků, ruční sazba a korektury nátisků. Jednotlivá čísla odcházela do tiskárny v elektronické podobě připravená za mé přímé účasti ve smluvním grafickém studiu.

Jakou událost byste popsal za přelomovou v 90. letech v měsíčníku *Zwrot*?

Redakce se stala místem návštěv a setkání mnoha vzácných lidí. Velký význam byl přičítán redakční radě, v jejímž složení byli zastoupeni představitelé výtvarníků, literátů, folkloristů, hudebníků, divadla. Do redakce si pravidelně přicházeli popovídat takové osobnosti jako sochař Franciszek Świder, výtvarník Bronisław Liberda, básníci Władysław Sikora, Wilhelm Przewczek, režisér a ředitel Těšínského divadla Karol Suszka, významný představitel a zastánce lidové kultury prof. Daniel Kadłubiec a mnozí jiní.

Co pro vás měsíčník *Zwrot* znamená?

Zwrotu jsem plně věnoval velkou část svého snažení po dobu více než třicet let. Po odchodu do důchodu jsem se z mnoha důvodů rozhodl pro vystěhování do Švédska. I tam mě ale neopouštěla velká nostalgie spojená s léty minulými. Nikdy jsem nepřikládal velkou váhu oficiálním oceněním, i když se mi dostalo i pocty nejvyšší, ocenění PZKO v podobě zapsání do Zlaté knihy zasloužilých.

Za celý můj život ve službě kultuře největším oceněním byly pro mě dvě chvíle – když mi přišel upřímně pográtulovat k získání ceny v akci *Tacy jesteśmy* Kazimierz Gajdzica, jeden z mých předchůdců na postu grafika *Zwrotu*, který odtamtud odešel nedobrovolně a nepatřil mezi mé příznivce. Na dlouho po mém odchodu z redakce i z území Slezska, jsem ve Švédsku obdržel

mail od nestora mezi architektky a výtvarníky, Bronisława Firli, se kterým jsem nesdílel všechny jeho názory. Jeho krátký text mě velice dojal „Chybíš tu, nejen ve *Zwrotu*.“

Jsem o rok starší než první *Zwrot*. A stále více si uvědomuji, že já jsem ze Slezska, z Polského společenství, ze *Zwrotu* vlastně nikdy neodešel, nejsem schopen odejít, a tak pokud budu moci, budu se tam vracet.

6. Rozhovor s Dorotou Havlík, v Českém Těšíně dne 27. 2. 2024

První žena na pozici šéfredaktora *Zwrotu*

V roce 1993 do vyhrátého křesla šéfredaktora *Zwrotu* historicky poprvé zasedla žena. Měsíčník se více přiklonil k mladší generaci čtenářů, kladl se větší důraz na publicistiku a bojovalo se se zasloužilými básníky. *Někdy jsem i narážela na nepříjemné střety s etablovanými tvůrci, kteří si nárokovali, že musí být skoro v každém čísle* – popisuje Dorota Havlík.

Kdy jste v měsíčníku *Zwrot* začala pracovat?

Dokončila jsem vysokou školu žurnalistiky a politologie na Slezské univerzitě v Katovicích, následně jsem krátce pracovala v ostravské redakci *Głosu Ludu* a pak Hlavní výbor PZKO vyhlásil výběrové řízení na pozici šéfredaktora měsíčníku *Zwrot*. Já jsem se toho výběrového řízení zúčastnila a k mému překvapení jsem roku 1993 jako mladá dívka byla vybrána na tuto pozici.

Jak vzpomínáte na vaše začátky v nové redakci?

Pamatuji si, že mým předchůdcem byl pan Władysław Młynek, který právě odcházel do důchodu. Redakce tehdy sídlila v budově bývalé synagogy na Božkově ulici. Nějaké zkušenosti s denním tiskem jsem měla, protože dříve jsem také spolupracovala s polským tiskem *Gazeta Wyborcza*. Pro mě byl asi nejsložitější přechod na formu kulturního měsíčníku. Určitě jsem musela změnit styl práce, protože jsem se dříve věnovala kratším článkům informačního charakteru a tady to byl zcela jiný typ novin.

Jak v té době vypadala redakce?

Dneska redakce má zcela jinou strukturu, vychází to z finančních možností i toho, že se změnila práce novináře. Pamatuji si, jak nám na vysoké škole profesor Marek Szczepański říkal, že v budoucnu všichni novináři budou pracovat z domova a zaniknou společné prostory redakce. My jsme se na něho nechápavě dívali, jak to může být vůbec možné. Tehdy ve *Zwrotu* všichni pracovali na pevnou pracovní smlouvu a byla tam osoba šéfredaktora, redaktora, grafika, fotografa a sekretářky. Dneska funkce fotografa z médií celkem mizí, protože média musí šetřit. Také došlo k vývoji technických vymožeností. Dnes má skoro každý v mobilu výkonný fotoaparát a není třeba fotit na klasický film a vyvolávat fotografie, jako tomu bylo kdysi.

Co nového jste chtěla do tohoto periodika vnést?

Mezi mnou a mým předchůdcem byl obrovský generační rozdíl. Když jsem tam přicházela, tak *Zwrot* měl striktně kulturní charakter. To znamená, že se hodně psalo o básnících, literatuře a divadle. Říkala jsem si, že by bylo dobré dát tomu trochu svěží náboj a začali jsme psát i nějaké reportáže a tak podobně. Bojovala jsem trochu se starší generací básníků, kteří tvrdili, že stále mají nárok na publikaci jejich rozsáhlých textů, což jsem chtěla změnit. Ne všichni si chtějí kupovat časopis jen proto, že si rádi přečtou verše nebo stejné povídaní o týchž autorech. Takže někdy jsem i narážela na nepříjemné střety s etablovanými tvůrci, kteří si nárokovali, že musí být skoro v každém čísle.

Snažila jste se oslovit nové mladé externí novináře ke spolupráci s tímto měsíčníkem?

Je to již třicet let, tak si to přesně nevybavuji. Ale chtěla jsem trochu zbořit hranice našeho regionu a začali jsme spolupracovat nejen s lidmi z našeho regionu, ale i Polska. Tehdy jsem začala spolupracovat s panem Krzysztofem Nowakem jako historikem. Začali jsme oslovovat autory, kteří nebyli přímo ze Záolší. Nebo jsme také psali o netypických historických událostech, sahalí jsme do hloubky a často také do různých archivů.

Chtěla jste zavést nové rubriky?

Určitě, mým cílem byla změna generační i obsahová. Chtěla jsem se začít soustředit na mladší publikum.

V čem jste byla specifická jako šéfredaktorka *Zwrotu*?

Předtím na této funkci nikdy nebyla žena, ale pouze starší zasloužilí muži, kteří neměli formální vzdělání. Psali povídky, byli kulturními aktivisty. Takže tady ta cestička byla pro ně vyšlapaná jinými zásluhami. A já jsem tehdy přišla jako osoba s adekvátním vzděláním z Polska, tudíž jsem i dobře ovládala polský jazyk. Uměla jsem polsky psát a byl pro mě běžným jazykem, protože tady byl i problém, že ne pro všechny autory ten literární nebo novinářský jazyk byl přirozený, protože žijí tady v tom dvojím prostředí a třeba nepíšou denně v polštině. Takže měla jsem to formální vzdělání a zkušenosti z Polska, ale z deníku. A samozřejmě měla jsem i jiné starosti, jako financování a udržování celkového chodu redakce.

Jak v té době fungovalo financování *Zwrotu*?

Financování spadalo pod HV PZKO s tím, že se dařilo získávat finance z Polska a také nás podporoval Důl Morcinek v Kačicích. U tohoto typu periodika byl vždy problém s financováním, protože má úzké zaměření a jak čas postupuje, tak z dnešní perspektivy lidé přestávají číst. Takže dnešní šéfredaktorka *Zwrotu* Halina Szczotka má určitě mnohem větší problémy s financováním a získáváním čtenářů. Před těmi třiceti lety ještě byla nějaká kultura čtení, denně se kupovaly noviny, ráno stála fronta u PNS. Dneska se absolutně nekupují noviny, změnil se systém života a lidé čtou maximálně titulky a nejsou již schopní přečíst delší text a nějakým způsobem o něm přemýšlet. Takže se domnívám, že H. Szczotka je v mnohem horší situaci, než jsme byli my před těmi třiceti lety.

Musím velice kladně ohodnotit dnešní šéfredaktorku, že hledá cesty a zajímavé materiály pro tento měsíčník. Také se jí velice dobře vede na webových stránkách. Já považuji za zázrak, že tento měsíčník, který je zaměřen na určitou národnostní menšinu s kulturním charakterem, se stále dovede držet a najde si své čtenáře. Jsem také předplatitelem *Zwrotu* do dnešního dne, a moc ráda si pročítám některé články, které jsou dle mého názoru velmi zajímavé.

Řešili jste v redakci pokles tisku?

Určitě jsme to řešili, ale po Sametové revoluci se změnil životní styl. Otevřely se nové informační kanály, které tady kdysi nebyly. Před revolucí *Zwrot* podporovaly polské organizace, a to všechno skončilo. Například, jak jsem již dříve zmínila, stovky výtisků putovaly pro Důl Morcinek, kde tento měsíčník rozdávali svým zaměstnancům, kteří z důvodu pohyblivých hranic, měli třeba rodiny na české straně a chtěli mít se Záolším nějaký kontakt.

Čím vás pozice šéfredaktorky *Zwrotu* obohatila?

Bylo to pro mě zajímavé období, protože PZKO byla opravdu velká instituce, v té době tam bylo zaměstnáno plno lidí od animátorů kultury po archiváře. Bylo tam plno lidí, kteří pracovali pro menšinovou společnost. Hodně lidí jsem tehdy poznala. Zásadní pro mou budoucí kariéru toto období nebylo, ale z druhé strany byl to úplně jiný čas a úplně jiný způsob života, kdy ta společnost žila hodně pospolu. Byl velký tlak na kulturu a existoval nespočet amatérských divadel. Také bylo více kulturních akcí a ta jednotlivá sdružení PZKO byla silnější.

Jak byste ohodnotila dnešní *Zwrot*, jakožto věrná předplatitelka?

Dnešní *Zwrot* v rukou H. Szczotky jde dle mého názoru správnou cestou. Na webu najdeme zpravodajství, kterému lidé věnují své tři minuty času, aby si přečetli, co se v té jejich malé společnosti aktuálně děje. A opravdu najdeme tady jenom jedince, a to nejen v naší menšinové ale i většinové společnosti, kteří by si rádi sedli do křesla a dvě hodiny louskali sbírku nových básní. Ta společnost se velmi rychle mění, a mění se její zvyky. Také vztah k jazyku a kultuře se mění, já jsem občas překvapená, jak lidé ztrácí schopnost nejenom číst, ale i napsat správně větu. Takže není taková poptávka po vyšší kultuře, a H. Szczotka se tomu musí přizpůsobit, pokud chce, aby toto periodikum přežilo, a to je asi zásadní.

Ti lidé v menšinové společnosti, mají sice blízký kontakt díky internetu s informacemi z Polska. Polských televizních programů je asi čtyřicet: *TVP Polonia*, *TVP Kobieta*, *TVP Ogród*, ... takže lidé mají přístup k živému polskému jazyku, ale důležité je, aby jim *Zwrot* zajistil informace z lokálního dění. Co z toho, že budeme vědět, co dělají Poláci ve Varšavě, když nezjistíme, co se děje třeba v Mostech u Jablunkova nebo Třinci. Já si myslím, že je zásadní i pro většinové zpravodajství, přinášet více lokálních informací.

Já třeba nejsem zastáncem toho, co dnes dělá *Głos Ludu*, že tam má polovinu informací z celého Polska, nebo se v těchto novinách objevují dlouhé články, které podle mě těžko ten čtenář přelouská, a vztahují se k tématům, která určitě nejsou ani regionální.

Jak jste jako šéfredaktorka přistupovala k psaní článků v nářečí?

Myslím si, že jsme nějaké povídky v nářečí publikovali. Dnes musím přiznat, že čím jsme starší, tak tím větší dávám důraz na nářečí. Protože si myslím, že je to velký jednotící prvek našeho společenství a že je velmi důležité si ho uchovat. Já se i dneska věnuji sbírání nějakých slov nebo přísloví v nářečí a vidím, jak rychle nějaká zajímavá slova mizí z běžné mluvy. A někteří mladí lidé už jim vůbec nerozumí.

7. Rozhovor s Czesławou Rudnik, v Českém Těšíně dne 13. 2. 2024

Strmý přechod do nového tisíciletí měsíčníku *Zwrot* očima zasloužilé redaktorky

Od roku 1994 dodnes obohacuje toto periodikum o divadelní recenze. Během své cesty redaktora měsíčníku *Zwrot* prošla skrze proměnu témat, chodu redakce, čtenářů, a především novinářského řemesla jako takového. *Ve Zwrotu jsem začínala s papírem a tužkou v ruce, pak jsem si pořídila počítač, diktafon, následně jsem si musela koupit fotoaparát – vzpomíná jedna z nejdéle zaměstnaných osob v měsíčníku, redaktorka Czesława Rudnik.*

Kdy jste zahájila svou pracovní činnost pro měsíčník *Zwrot* a jakou funkci jste vykonávala?

Pro měsíčník *Zwrot* jsem začala pracovat na plný úvazek jakožto redaktorka v polovině února 1997 a ukončila jsem svou činnost v polovině roku 2020. Divadelní recenze jsem však pro toto periodikum psala již od roku 1994 a píšu je dodnes.

Co bylo vaší náplní práce?

Psala jsem vlastní texty, editovala cizí a dělala celkové korektury celého čísla. Z důvodu, že na akcích, které *Zwrot* reportoval, nebyl vždy fotograf, musela jsem také fotit. Kromě toho jsem překládala články z češtiny do polštiny.

Proč se na začátku devadesátých let tak často měnili lidé na pozici šéfredaktora?

To je spíš otázka pro vydavatele, možná to souviselo s politickými a ekonomickými změnami po roce 1989. Když jsem začala pracovat pro *Zwrot*, šéfredaktorka Elżbieta Strózczyk už byla dobře etablovaná.

Jak vzpomínáte na šéfredaktorku Elżbietu Strózczyk?

Elżbieta Strózczyk vnesla do redakce měsíčníku pohled Poláka z Polska. Její náhled na naši “Zaolzianskou“ realitu byl objektivnější, vyváženější. Což ovšem neznamenalo, že by se *Zwrot* vyhýbal složitým, diskutabilním tématům. Po praktické stránce, jako šéfredaktorka byla nápomocná, sama psala a upravovala část textů, dělala jazykové úpravy, opravovala chyby.

Jaká byla její vize tohoto měsíčníku?

Myslím si, že vizí Elżbiety Strózczyk bylo pokračovat v programové linii svých předchůdců. Věnovala svou pozornost poslání měsíčníku, kterým vždy bylo kultivovat historii, tradici, kulturu a polský jazyk mezi polskou národnostní menšinou v Záolší.

Jak vypadal v té době chod redakce?

Když jsem začala pracovat pro *Zwrot*, sídlo redakce bylo v budově PZKO na ulici Božka v Českém Těšíně. (Kolem roku 2000 se přestěhovala, respektive po dvaceti letech se vrátila na ulici Střelníční, do sídla Ústředního výboru PZKO.)

Materiály publikované posléze v měsíčníku se do redakce posílaly poštou nebo je autoři přinášeli k nám osobně. Byly psané ručně nebo na psacím stroji. Následně strojem psané texty přepisovala naše sekretářka do počítače.

Redakce pak byla často místem setkávání. Nejen s autory, ale také se čtenáři. Někteří předplatitelé si totiž vyzvedávali měsíčník přímo na místě v redakci a rádi se také podělili o své připomínky k článkům. Mohu tedy říct, že se jednalo o období, kdy redakce své čtenáře znala velmi dobře. Sama jsem si někdy musela "nosit práci domů" a dokončovat články na svém soukromém počítači, ale rozhodně to nebyl ztracený čas. Bylo dobré se čtenáři mluvit, znát jejich názory, často i kritické, na to, co četli a co od svého měsíčníku očekávali.

Kdo v té době byl součástí redakčního týmu?

V redakci byli tři zaměstnanci na plný úvazek: šéfredaktor, redaktor a sekretářka. Grafik pracoval na zakázku. Redakční rada, která dohlížela na chod redakce, byla složena z předsedy HV PZKO, spolkových činitelů a autorů článků.

Kdo psal články pro *Zwrot*?

Autory článků publikovaných ve *Zwrotu* byli kromě členů redakce také historici, spisovatelé, umělečtí kritici, vědci, spolkoví aktivisté nejen ze Záolší, ale i z Polska, stejně jako z řad českých autorů. Události v regionu často zaznamenávali tzv. terénní zpravodajové.

O jakých tématech se v té době psalo?

Témata článků byla velmi různorodá, týkala se problematiky Záolší, celého Těšínského Slezska, Polska, České republiky, života polské menšiny i Poláků v jiných zemích. V každém čísle měsíčníku měla své místo historie, folklor, včetně materiálů v nářečí, literatura (v každém

čísle próza a poezie, tj. povídky a básně, především autorů z regionu, ale nejen jich), divadlo, literární, hudební a výtvarné recenze, rozhovory, reportáže, zajímavosti, křížovky. Důležitou rubrikou byla kronika, stručně popisující nejdůležitější události ze života Poláků na Záolší.

Jaké žurnalistické žánry v tomto periodiku dominovaly?

Mezi materiály, které v té době ve *Zwrotu* zabíraly nejvíce stránek, patřily historické práce, vzpomínky, deníky lidí, kteří se svěřovali se svými válečnými zážitky, popisovali události nedávné historie známé z autopsie. Výhrady k obsahu tohoto měsíčníku, které se v té době objevovaly, se týkaly zejména nedostatečného počtu publicistických článků, které by ukazovaly, hodnotily a shrnovaly současný stav polské národnostní menšiny na Záolší.

Jakou funkci odehrával *Zwrot* pro své čtenáře po Sametové revoluci?

V devadesátých letech bylo možné diskutovat i o tématech, která byla dříve mimo rámec politické korektnosti, a interpretovat některá historická fakta jiným způsobem. Tato svoboda slova a jednání však také způsobila, že někteří lidé rezignovali na povinnost, jak ji dříve chápali, podporovat polskost, byť třeba aspoň předplatným tohoto měsíčníku.

Jak si *Zwrot* radil s financemi po roce 1989? Podepsal se tento politický zvrát na výplatě zaměstnanců?

Financemi *Zwrotu* se zabýval vydavatel, kterým byl od počátku PZKO, takže se necítím být v této věci kompetentní osobou, ale vzpomínám si, že problémy se sháněním peněz na vydávání měsíčníku se dotkly i kapes redakce. Než se v nové realitě upravily právní poměry společenských organizací, státní finanční pomoc a dotační politika, platy redakce, které byly vždy velmi nízké, stály leckdy na pováženou.

Pan Kazimierz Kaszper již na začátku 80. let byl na pozici šéfredaktora *Zwrotu*, proč se právě on v roce 2007 stal opět šéfredaktorem tohoto měsíčníku?

Protože Elżbieta Strózczyk odešla do důchodu v roce 2006 a Kazimierz Kaszper byl jediným kandidátem ve výběrovém řízení na místo nového šéfredaktora *Zwrotu*.

Jak vzpomínáte na Kazimierza Kaszpera?

Pan Kaszper je zkušený novinář, který stál v čele měsíčníku již v 80. letech, ale z politických důvodů musel odejít. Je také vynikající básník, autor knih a kulturní animátor. Byl tedy garantem vysoké jazykové a kulturní úrovně časopisu *Zwrot*. Ostatně i mně samotné se pod jeho vedením podařilo rozvinout svou tvůrčí činnost.

Čím se lišilo jeho vedení tohoto periodika od Elżbiety Strózczyk?

Kazimierz Kaszper přišel v roce 2007 se zcela novým konceptem časopisu, který měl zvýšit jeho atraktivitu. Poukazoval na to, že po listopadu 1989 došlo ke komercializaci tisku a že čtenářská lenost nutí časopis k dravému zpravodajskému charakteru. Proto podle něj vědecké články neměly v publicistice převládat, *Zwrot* měl aktivizovat čtenáře, jenž se zajímá o dění ve svém okolí, avšak současnost měla být zasazena do pozadí historické reflexe.

Jakým tématům se chtěl pan Kaszper věnovat v tomto periodiku?

S podtitulem regionálního měsíčníku zavedl šéfredaktor do časopisu i celou řadu nových rubrik. V každém čísle se objevila nějaká zpráva, nechyběl rozhovor, reportáž, osobnost měsíce, povídka, vzpomínkové příběhy, recenze, knižní sloupek, přílohy, rubrika *Wydzibane z lamów* (Vyzobané z archívu), události, ilustrovaná kronika měsíce a další.

Redakční místnosti se zmenšily ze tří na jednu s pracovními stoly pro šéfredaktora a redaktora, kteří také pracovali z domova. Kontakt s autory článků a čtenáři se s časem více proměňoval do online podoby. Své názory na časopis mohli čtenáři vyjádřit také na *Szyndzielni*, setkáních pořádaných *Zwrotem* v různých částech regionu.

Pozměnili se také autoři článků za jeho vedení?

Každý šéfredaktor má kolem sebe okruh novinářů, které si vybere a s nimiž rád spolupracuje, a nejinak tomu bylo i v tomto případě. Zůstala také řada autorů, kteří pro *Zwrot* psali již léta, ale jejich příspěvky bylo třeba přizpůsobit novému charakteru časopisu, a to nejen obsahem, ale i svou formou.

Proč od roku 1995 distribuce časopisu klesá?

Teprve v druhé polovině devadesátých let se počet tištěných výtisků měsíčníku začal vyrovnávat nebo převyšovat počet předplatitelů. Předtím bylo vytištěno mnohem více výtisků. Počet předplatitelů, stejně jako počet Poláků v Záolší, však již léta neustále klesá. Nárůst byl

zaznamenán poté, co se redakce ujal Kazimierz Kaszper, ale ani to nepomohlo. Starší čtenáři umírali, mladší lidé měli jiné zájmy a počet předplatitelů ubýval.

Jak se proměnila grafika časopisu za redakce Kazimierza Kaszpera? Čím tyto změny byly způsobené?

Změna v uspořádání *Zwrotu* oproti předchozímu období byla obrovská. Už na první pohled byl patrný odlišný formát – A4, objevilo se mnohem více fotografií, texty byly kratší, rubriky se staly přehlednějšími.

Kdy se poprvé *Zwrot* dostal do online podoby?

K prvním pokusům o umístění článků na internet došlo na stránkách HV PZKO. Redakce tam přenášela své texty a fotografie, především s regionální tematikou, a také reportáže z akcí pořádaných PZKO. Trvalo několik let, než vznikly webové stránky *Zwrotu*, a to již za vedení současné šéfredaktorky.

Proměnil se *Zwrot* s novou šéfredaktorkou Halinou Szczotkou?

Nová šéfredaktorka pokračovala v programové linii svého předchůdce a ponechala většinu rubrik a předchozích autorů. Na obálku každého čísla umístila fotografii hlavního respondenta rozhovoru. Nově vytvořené webové stránky byly dostupné pro všechny čtenáře, nikoli pouze pro předplatitele. Nacházely se tam zejména kratší články o činnosti polských organizací v regionu obohacené velkým množstvím fotografií. Tištěný měsíčník se využil především k publikaci delších materiálů v podobě vzpomínek či rozhovorů.

Když se podíváte retrospektivně na celé období tohoto periodika v letech, kdy jste tam pracovala, které období byste označila za zásadní a proč?

Každé období měsíčníku *Zwrot* mělo své specifické čtenáře. Témata, o kterých se v něm hovořilo, musela být přizpůsobena danému příjemci. Starším lidem, kteří rádi četli, delší články nevadily, zvláště když se v nich hovořilo o problémech z jejich okolí, o událostech jim blízkých, o lidech, které znali. V průběhu let se vkus čtenářů měnil, mladší generace dávaly přednost kratším, více ilustrovaným materiálům. Až to dospělo k tomu, že si čtenář přečte úvod článků a prohlédl si obrázky. Ostatně takto fungují webové stránky.

Já sama jsem ve *Zwrotu* začínala s papírem a tužkou v ruce, pak jsem si pořídila počítač, diktafon, následně jsem si musela koupit fotoaparát. Než jsem odešla do důchodu, pracovala

jsem z domova na firemním notebooku, měla jsem firemní diktafon, fotoaparát a mobilní telefon. V měsíčníku *Zwrot* jsem zažila nejrevolučnější proměny v jeho historii, nejprve to byla kompletní změna koncepce, následně přechod na nový formát a nový způsob psaní, pak tvorba materiálů pro webové stránky.

8. Rozhovor s Izabelou Žurovou, v Českém Těšíně dne 23. 2. 2024

Polská menšina očima české většiny, rok změn ve vedení měsíčníku *Zwrot*

V roce 2018 si měsíčník *Zwrot* prošel malou výměnou šéfredaktorek, Halinu Szczotku vystřídala na pouhých 365 dní novinářka Izabela Žurová, která se zaměřila zejména na tištěnou verzi periodika. Objevily se reportáže ze zahraničních cest, fejetony či rubrika *Procházky se Zwrotem*. Cílem nové šéfredaktorky bylo, mimo jiné, propojit českou většinu s polskou menšinou.

Kdy a na jaké pozici jste zahájila spolupráci s měsíčníkem *Zwrot*?

Spolupráci s tímto periodikem jsem zahájila zřejmě kolem 2014 roku, kdy jsem externě dělala korekturu článků pro tištěnou verzi *Zwrotu*, později jsem rovněž překládala texty z polštiny do češtiny pro portál *Zwrotu*. O jinou formu spolupráce jsem neměla zájem – v té době jsem byla redaktorkou týdeníku *Třinecký hutník*, jehož vydavatelem jsou Třinecké železárny, a zároveň jsem pracovala i jako soudní překladatelka.

Pamatujete si, když jste dělala korektury pro tištěnou verzi *Zwrotu*, jaké rubriky se tam objevovaly?

Pokud si dobře pamatuji, nechyběly články a fotoreportáže z dění PZKO a polského školství. Objevovala se témata, rovněž naučná, spojená s folklorem a lidovými zvyky. Nechyběla literatura, i když ve srovnání se *Zwrotem* před např. dvaceti lety, jí bylo poskromnu. Když nastoupila na pozici šéfredaktora Halina Szczotka, tak proměnila *Zwrot* více do publicistické podoby. Dříve, tedy ve 20. století, byl tento měsíčník dle mého názoru spíše intelektuální se zaměřením na literaturu.

Jak vzpomínáte na začátky, kdy se *Zwrot* proměňoval do online podoby?

Neřekla bych, že se proměňoval. Prostě vznikala jeho druhá, online verze. Popravdě řečeno o tom, že *Zwrot* je online jsem se dozvěděla, když už byl.

Jak jste se dostala na pozici šéfredaktora tohoto měsíčníku?

Dostala jsem nabídku od vydavatele, kterou jsem přijala. Šéfredaktorkou *Zwrotu* jsem se stala v lednu 2018, na tomto postu jsem působila rok.

Byla to velká změna, přejít z redaktorky *Hutníku* na pozici šéfredaktorky *Zwrotu*?

Ano i ne. Tak či onak šlo o novinářinu, kterou dělám po celý svůj život. Z druhé strany zodpovědnost byla větší – nejenom za své články, ale i za celek, a to jak v tištěné, tak online formě. Přidalo se psaní projektů, dodržování rozpočtu apod. – prostě typická úskalí této pozice.

Vyskytl se na začátku nějaký zádrhel?

Největší nejistotu jsem pocítovala u prvního čísla, neměla jsem odhad, kolik textu a fotek potřebuji, abych zaplnila všechny stránky *Zwrotu* smysluplnými texty. Pamatuji si, jak jsem tehdy volala Halině Szczotce a ptala se, kolik normostránek dělá jednu stranu *Zwrotu*. Řekla, že neví, že to nikdy nepočítala. Prostě se podívala na text, a nějak to odhadla. U druhého čísla jsem to byla schopná odhadnout také.

Pracovala jste se stejnými externisty, nebo jste si přivedla do *Zwrotu* svůj vlastní tým?

Pracovala jsem s lidmi, které mi přenechala Halina Szczotka, ale samozřejmě začala jsem spolupracovat s „vlastními“ lidmi a nastavila jsem si v redakci své pořádky.

Jakým směrem jste chtěla vést tento měsíčník?

Především jsem chtěla zbořit hranice našeho regionu. Dávala jsem do měsíčníku cestovatelské reportáže od regionálních polských autorů, o kterých jsem věděla, že umí psát dobře. Všichni jezdíme po světě, tak proč se od našinců nedozvědět, kde, co jak vypadá. Novum byly také fejetony, které jsem psala osobně s dalšími třemi lidmi. Dělala jsem zejména reportáže a rozhovory. Halina Szczotka nikdy moc nepublikovala vlastní články – v tom jsme se odlišovaly a odlišujeme.

Celkově mi přišlo, že je dobře, když má šéfredaktor přímý kontakt s čtenářem. A hlavně mě psaní bavilo. Také jsme zavedla stálou rubriku *Procházky se Zwrotem*, přesněji řečeno jsem dala prostor a formu externí redaktorce Beatě „Indi“ Tyrna, která s nápadem přišla. Tato rubrika pak byla mezi čtenáři velice populární. Provedla jsem rovněž lifting grafiky tištěné verze a zhruba po půl roce jsem změnila fotografa – Wiesława Przewczka jsem vyměnila za Mariana Siedlaczka.

Pozměnila jste také redaktory?

Ne, v té době pro redakci *Zwrotu* pracovaly pouze dvě redaktorky na plný úvazek, Czesława Rudnik a Katarzyna Czerná, a obě svou práci odváděly velice dobře, takže jsem neviděla sebemenší důvod pro změnu. Stejně tak jako v případě Beaty Tyrna, úzce spolupracující s redakcí.

Halina Szczotka během našeho rozhovoru řekla, že se spíše zaměřuje na online web *Zwrotu*. Vy jste to měla stejně, nebo jste se více věnovala tištěné verzi měsíčníku?

Já jsem se spíše věnovala té tištěné formě, protože mě to více bavilo. U webových stránek jsem se snažila udržet laťku nastavenou přechozí šéfredaktorkou, což se mi myslím povedlo, tudíž jsem neměla potřebu provést žádnou velkou revoluci online verze. De facto jedinou zásadní změnou bylo doplnění české verze webu o překlady rozhovorů z tištěné verze měsíčníku. Nutno dodat, že web *Zwrotu* je skoro od samého začátku dvojjazyčný. Je to však o dotacích. Pokud se vydavateli podaří získat dotace na českou verzi, v zásadě jsou přeloženy a publikovány v češtině všechny články z polské verze. Pokud ne, článků v češtině je samozřejmě méně, což si myslím, že je velká škoda.

Co zásadního se ještě v tomto roce stalo?

Mou vizí bylo dostat se blíže k české většině. Jelikož jsem neměla tolik redaktorů, aby *Zwrot* mohl být na všech místech, kde se odehrávalo zajímavé dění, pustila jsem se do spolupráce s českými fotografy z regionu, kterým jsem předložila vizi projektu: *Polská menšina očima české většiny*. Chtěla jsem, aby některé akce pořádané polskou národnostní menšinou nafotili a popsali Češi. I proto, abych zjistila, co si Češi myslí o polských akcích, co je pro ně zajímavé a aby rovněž věděli, že takové akce vůbec jsou. Pravda je totiž taková, že česká většina má jen mlhavé pojetí o tom, co polská menšina dělá a co umí.

Samozřejmě ne všichni v Hlavním výboru PZKO, coby vydavatele, byli z této vize nadšení. Trochu mě udivuje, že poměrně dost Poláků na Těšínském Slezsku si není vědomo jednoho zásadního faktu – smyslem novinářského řemesla a (nejenom) měsíčníku *Zwrot* je informovat co největší počet čtenářů v regionu. Tedy nejenom čtenáře z polské národnostní menšiny, ale i Čechy. Proto web *Zwrotu* ve dvojjazyčné verzi, proto moje spolupráce s českými fotografy. Psát sami pro sebe nemá smysl, o úspěchu toho či onoho média mluví počet čtenářů či uživatelů.

Projekt *Polská menšina očima české většiny* jsem chtěla uzavřít putovní dvojjazyčnou výstavou těchto fotografií nejen po regionu, což se bohužel nepodařilo z důvodu nezískání dotací, o které bylo požádáno jak v ČR, tak v Polsku.

Nebyla škoda takto rozjetou redakci po roce opustit?

Ne, dostala jsem zajímavou nabídku trochu jiné práce, než jsem dělala doposud. Pravda byla taková, že jsem z *Hutníku* odešla, protože jsem tam nebyla spokojená. A ve *Zwrotu* jsem si po půl roce uvědomila, že to není místem, kde pracuji, ale že jsem byla unavená tou profesí. Zkrátka mě ta novinářina trochu převálcovala.

9. Rozhovor s Halinou Szczotka, v Českém Těšíně dne 19. 2. 2024

O menšině pro menšinu, periodikum *Zwrot* ve 21. století

Měsíčník *Zwrot*, zaměřující se primárně na literaturu, historii a umění, se s odchodem bývalého šéfredaktora Kazimierza Kacpera rozšiřuje do virtuální podoby. Tištěnou verzi doprovází online deník, ve kterém se nachází zpravodajské relace z aktivního dění polské národní menšiny v České republice. Rozrůstá se počet redaktorů, obměňují se témata, odlehčuje se grafika. *Mým úkolem do budoucna je udělat z nás takové periodikum, které bude značkou kvalitní novinářiny v úzkém kontaktu se svými čtenáři*, vypráví v rozhovoru současná šéfredaktorka Halina Szczotka.

Když jste nastoupila v roce 2012 na pozici šéfredaktorky *Zwrotu*, měla jste nějakou vizi nebo potřebu toto periodikum pozměnit?

Určitě ano. Za prvé, chtěla jsem rozjet zpravodajský web tohoto měsíčníku, protože v té době sice *Zwrot* již měl svůj web, ale spíše se tam objevovaly upoutávky na nejnovější čísla tohoto periodika. Mou vizí bylo, aby web *Zwrotu* měl hlavně informační funkci. A za druhé, dříve tento měsíčník směřoval k lidem, kteří se zajímali o literaturu a umění. Jelikož se polská menšina v České republice potýká s asimilací, Poláků ubývá, pomalu začalo také ubývat lidí, které tato témata zajímala. Mou vizí bylo, aby *Zwrot* byl pro všechny čtenáře, nejen pro ty, kteří se úzce zajímají o kulturu. Také jsem si ještě u svého příchodu přizvala fotografa Wiesława Przewczka, se kterým jsem spolupracovala od prvního čísla roku 2012. Vizuální stránka měsíčníku byla také hodně důležitá.

Jak vypadala redakce, kterou jste převzala?

Poněkud skromně. V redakci jsem byla já, redaktorka Czesława Rudnik a sekretářka na půl úvazku. A takto jsme fungovali celkem dlouho, protože časopis *Zwrot* je financován hlavně z dotací, tehdy pouze dotací z Ministerstva kultury České republiky, které podporuje periodika menšin dosti nízkou částkou. Příjmy z prodeje také nebyly vysoké, mj. proto, že jsme chtěli, aby tento měsíčník byl dostupný všem.

Kdo psal v té době články?

Od začátku jsem spolupracovala především s externisty. Jedná se o měsíčník, nikoli deník, takže jsem nepotřebovala mít plnou redakci novinářů, ale záleželo mi spíše na tom, abych

spolupracovala s lidmi, kteří se vyznají ve svých oborech. Také je nutno podotknout, že doba se mění, již není tolik básníků a umělců, kteří by nám zasílali své výtvořky k publikaci. Proto naše redakce již několik let pořádá různé literární soutěže. Chceme, aby se opět obnovila literární činnost na tomto území. Také například mí předchůdci jako Kazimierz Kaszper, byli především literáti a přispívali do měsíčníku svými texty. A když jsme začali s nástupem *Zwrotu* na sociální síte, a začali jsme tvořit web *Zwrot.cz*, na psaní jsem již neměla tolik času.

Přibýlo s nástupem webových stránek redaktorů, pracujících v tomto měsíčníku?

Ano, redakce se nám za posledních pár let rozrostla, hlavně díky dotacím z Polska na online web. V současné době máme dva redaktory na plný úvazek, kterými jsou Beata Indi Tyrna a Magdalena Wałach a dva redaktory na poloviční úvazek, Sylwii Grudzień a Renatu Staszowskou. Plus opravdu velmi hodně spolupracovníků.

Kdo financuje tento měsíčník?

Vydavatelem je PZKO, na vydávání měsíčníku a webu vydavatel získává peníze z každoročních dotací od českého ministerstva kultury a také dotací z Polska. Něco málo nám také vynášejí reklamy, máme samozřejmě i předplatné. S dotacemi je problém z toho hlediska, že jsou vždy pouze na rok, což nám znemožňuje nějaké dlouhodobé plánování dopředu a také nemáme 100% jistotu, že je v následujícím roce obdržíme. I když Polsko teď přistoupilo k tomu, že přiznává dotace na dvou, nebo i tříleté období, což nám hodně usnadňuje práci.

Stalo se vám někdy, že jste je neobdrželi?

V době, kdy byla hospodářská krize, jsme z českého ministerstva kultury obdrželi pouze 3/4 z běžné částky. Tehdy nám hodně pomohlo Polsko.

Podepsala se pandemie covidu-19 na financování *Zwrotu*?

Ne, na financování ne, protože se částky určené na dotace z důvodu covidu neměnily. Spíš naopak, pokud se jedná o sledovanost, období pandemie jsme velmi pěkně zúročili, protože tehdy byl obrovský zájem o informace mj. ohledně otevírání a zavírání polsko-českých hranic. Tehdy nám narostla sledovanost webu zhruba o 400 %, potom to trošku samozřejmě spadlo, ale díky covidu jsme hodně vyrostli.

Jaký charakter má web měsíčníku *Zwrot*?

Webové stránky mají charakter deníku, přidáváme tam pravidelně aktuální události z regionu. To, co se objevuje v měsíčníku, nenajdete na webu a opačně. Soustředíme se na to, abychom měli vlastní informace. Kdysi jsme přemýšleli, že bychom psali polsky o tom, co se děje v Česku, ale zjistili jsme, že dublování stejných informací, jako mají mainstreamová média, nemá smysl. Většina našich čtenářů si stejně tyto informace přečte v češtině. Občas se stane, že napíšeme článek o polsko-české spolupráci, nebo důležitých faktech, ale hlavně se zaměřujeme na polskou menšinu v České republice, kde máme své vlastní články, a nejedná se o témata převzatá z jiných médií.

Ve kterém roce vznikly webové stránky?

Původní verze webových stránek vznikla v roce 2004. Současný informační web vznikl o devět let později.

Má PZKO nějaké speciální nároky na obsahovou stránku *Zwrotu*?

Nikdy jsem se nesetkala s tím, že by mi vedení organizace diktovalo, o čem smíme a nesmíme psát, za což jsem ráda. Z druhé strany, nějaké nátlaky skrze vedení by u mě, jakožto šéfredaktorky *Zwrotu* neprošly. Ale tím, že našim vydavatelem je PZKO, přirozeně propagujeme to, co dělá.

Které rubriky jsou neodmyslitelnou součástí měsíčníku *Zwrot*?

Dlouhodobě se v našem měsíčníku objevují divadelní recenze, které píše Czesława Rudnik a je v tom skvělá. Také jsme se vždy zaměřovali na činnost místních skupin PZKO a nechyběla u nás historická témata.

Jak se změnil náklad novin od roku 2012, kdy vycházelo 1500 výtisků měsíčně?

Jednou dobou se nám podařilo zvětšit počet výtisků na 1600, protože jsme udělali rozhovor s Ewou Farnou, po kterém byla poměrně velká poptávka. Aktuálně jsme zase na počtu 1500 výtisků měsíčně. Toto považujeme za úspěch, protože za těch dvanáct let jsme nezaznamenali nějaký větší pokles zájmu o noviny. Většina výtisků jde v předplatném a něco málo máme také v trafikách, nebo rozdáváme jako propagační materiály.

Jak se změnil počet stran od roku 2010, kdy činil 48 stran formátu A4?

Od 2012 roku, když jsem se stala šéfredaktorkou, se počet stran neměnil. Pouze několik let, v době krize, když bylo třeba snížit výdaje na tisk, tak některé strany byly černobílé. Nicméně v současné době máme celobarevný tisk.

Jak se od roku 2012 proměňovala grafika tohoto měsíčníku?

Co se týče vizuální stránky měsíčníku, snažili jsme se jí dodat více lehkosti, větší počet fotografií. Většinou se to setkalo s kladným přijetím, i když samozřejmě někteří starší čtenáři měli námitky, že dáváme příliš velký prostor fotkám, což znamená méně textů. Myslím si ale, že jsme udělali krok správným směrem. Dost často slyšíme pozitivní ohlasy na to, jak *Zwrot* vypadá.

Jak funguje redakce, podle čeho si rozdělujete témata?

Každý týden máme poradu, kde si rozdělujeme témata, která se objeví na našem webu. Naše redakce funguje hlavně online, protože redaktori kromě *Zwrotu* mají často i jiné zaměstnání. Kromě toho mi přijde zbytečné v současné době je nutit dojíždět každý den do redakce do Českého Těšína. Pro mě je důležitý výsledek práce, nemám potřebu kontrolovat a vidět redaktory, jak sedí v redakci u počítače. Mně stačí, když uvidím odevzdaný článek na čas. Vlastně díky internetu a různým aplikacím nosím celou redakci „v mobilu“. Myslím si, že takto to dobře funguje. Samozřejmě se také setkáváme i v redakci na větších poradách.

Toto se týká webu, ale co tištěná verze měsíčníku?

Pro tištěnou verzi si většinou objednávám témata od externích spolupracovníků. Kromě toho redaktori naší redakce také mají své pravidelné rubriky, takže se pouze dohodneme na tématech těchto rubrik. Problém je ten, že na to, co všechno děláme, je nás hodně málo. Vést měsíčník, online deník plus newsletter v pár lidech je opravdu náročné.

Newsletter, to se jedná o nějakou novinku?

Ano, ten jsme zavedli v roce 2022. Nejdříve fungoval na principu, že když jsme měli čas, tak jsme ho čtenářům zaslali. Nyní ho posíláme pravidelně dvakrát týdně. Jsou tam většinou odkazy na nejzajímavější články, které se objevily na našem webu, plus umístíme odkazy na zajímavé články, které vyšly v polských a českých médiích a zabývají se tematikou polsko-

českých vztahů. V současné době máme kolem 250 odběratelů. Také máme hodně vysoký OpenRaid kolem 40 %, což běžně je průměr kolem 20 %.

Jaká pozitiva má tento Newsletter pro redakci?

Je jich poměrně dost. Za prvé čtenáři, kteří se do tohoto systému zapíší, jsou lidé, které to opravdu zajímá. Pokud někoho nezajímá, co se děje na Záošší, tak se k odběru newsletteru nepřihlásí. Ve většině jsou to tak zvaní *věrní čtenáři*, takže jsme s nimi v neustálém kontaktu, což je pro naši redakci také velmi důležité. Také díky newsletteru vím, jaká témata tuto skupinku čtenářů zajímají, jsou tam velice dobré statistiky. A z toho následně si zhruba umím udělat představu o tom, co tyto čtenáře opravdu zajímá. Také nám tito čtenáři na tento mail můžou odpovědět. Již se mi párkrát stalo, že čtenář mi na newsletter odepsal například s prosbou o dovysvětlení článku. Takže tímto způsobem si budujeme skupinu aktivních čtenářů, kteří se cítí být spjatí s naší redakcí. A také nejsme tolik vázáni na sociální sítě. Kdyby selhal Facebook, nebo Instagram, tak ztratíme kontakt se svými čtenáři. U newsletteru se nám to nestane.

Když padla slova o sociálních sítích, kdy se *Zwrot* objevil na Facebooku a Instagramu?

Ještě před tím, než jsme spustili informační web. Na Facebooku jsme se objevili již v roce 2012, protože založit si účet na této platformě bylo snazší a rychlejší než vybudovat funkční web. Webové stránky máme od roku 2013 a na Instagram jsme vkročili v roce 2017.

Mají sociální sítě nějaký dopad na tištěný *Zwrot*?

Myslím si, že ne. Jedná se totiž o dvě rozdílné sorty čtenářů, kteří se částečně prolínají. Jsem si vědoma toho, že máme mezery v propagování tištěné verze *Zwrotu*, ale na to bychom potřebovali více lidí, a tím jsme se zase dostali k tématu – nedostatek financí. Sociální sítě nás udržují v kontaktu s polskou menšinou a také slouží k propagaci webu, i když to už nemá takový efekt, jako v minulosti, protože stejně jako ostatní média se potýkáme s tím, že tyto sociální sítě omezují dosah našich postů.

V roce 2008 stál jeden výtisk měsíčníku 30 Kč, kdy došlo ke zvýšení ceny?

Před rokem jsme zvedli cenu na 50 Kč. Byli jsme už nuceni zvýšit tuto částku, protože s dobou, kdy šla inflace nahoru, se nám zvedly náklady na tisk a distribuci, také zaměstnanci již nemohli vydělávat tolik, kolik před deseti lety, takže jsme byli nuceni zvýšit cenu měsíčníku o dvacet

korun. S tím, že ještě před zvednutím ceny jsme udělali takzvané podporované předplatné, kde mohli naši čtenáři posílat vyšší částku, a tímto způsobem nás podporovat. To se nám osvědčilo. Aktuálně základní roční předplatné stojí 600 Kč a podporované předplatné 1000 Kč.

Jakou máte s tímto periodikem vizi do budoucna?

Myslím si, že *Zwrot* v porovnání s *Glosem* má jednu výhodu, a tou je fakt, že se jedná o měsíčník. Dle mého názoru měsíčník jako takový má větší šanci na přežití než deníky, protože v tištěných novinách najdete to, co bylo již dříve na webu, nebo o čem už psal někdo jiný.

Kdežto měsíčník, kde je spíše publicistika, má pořád dost vysokou přidanou hodnotu. Je také velká skupina lidí, kteří stále s oblibou čtou tištěná periodika. Takže si myslím, že tady máme větší šanci, že přežije jak měsíčník, tak web. Naším úkolem je do budoucna udělat z nás takové noviny a redakci, která bude v kontaktu se svými čtenáři a která bude synonymem kvalitní žurnalistiky pro polskou národní menšinu v Česku.

6.2 Dějiny měsíčníku skrze jeho obálky

Obrázek 1: Obálka literární přílohy *Szyndzioly* časopisu *Głos Ludu* z roku 1947. Zdroj: Szyndzioly: Dodatek Głosu Ludu poświęcony kulturze i sztuce. Online. In: Śląska Biblioteka Cyfrowa. 2015. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/>. [cit. 2024-04-22].

Obrázek 2: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 1949. Zdroj: *Zwrot*. Online. In: Śląska Biblioteka Cyfrowa. 2014, 16.4.2019. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/>. [cit. 2024-04-22].

Obrázek 3: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 1959. Zdroj: *Zwrot*. Online. In: Śląska Biblioteka Cyfrowa. 2014, 16.4.2019. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/>. [cit. 2024-04-22].

Obrázek 4: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 1967. Zdroj: *Zwrot*. Online. In: Śląska Biblioteka Cyfrowa. 2014, 16.4.2019. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/>. [cit. 2024-04-22].

Obrázek 5: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 1968. Zdroj: *Zwrot*. Online. In: Śląska Biblioteka Cyfrowa. 2014, 16.4.2019. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/>. [cit. 2024-04-22].

Obrázek 6: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 1977. Zdroj: *Zwrot*. Online. In: Śląska Biblioteka Cyfrowa. 2015, 16.4.2019. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/>. [cit. 2024-04-22].

Obrázek 7: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 1985. Zdroj: *Zwrot*. Online. In: Śląska Biblioteka Cyfrowa. 2016, 16.4.2019. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/>. [cit. 2024-04-22].

Obrázek 8: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 1994. Zdroj: *Zwrot*. Online. In: Śląska Biblioteka Cyfrowa. 2017, 16.4.2019. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/>. [cit. 2024-04-22].

Obrázek 9: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 2001. Zdroj: *Zwrot*. Online. In: Śląska Biblioteka Cyfrowa. 2017, 16.4.2019. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/>. [cit. 2024-04-22].

Obrázek 10: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 2007. Zdroj: *Zwrot*. Online. In: Śląska Biblioteka Cyfrowa. 2017, 16.4.2019. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/>. [cit. 2024-04-22].

Obrázek 11: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 2012. Zdroj: *Zwrot*. Online. In: Śląska Biblioteka Cyfrowa. 2018, 16.4.2019. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/>. [cit. 2024-04-22].

Obrázek 12: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 2013. Zdroj: *Zwrot*. Online. In: Śląska Biblioteka Cyfrowa. 2018, 16.4.2019. Dostupné z: <https://sbc.org.pl/>. [cit. 2024-04-22].

Obrázek 13: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 2021. Zdroj: *Zwrot*. Online. In: *Zwrot*. 2021. Dostupné z: <https://cs.zwrot.cz/>. [cit. 2024-04-22].



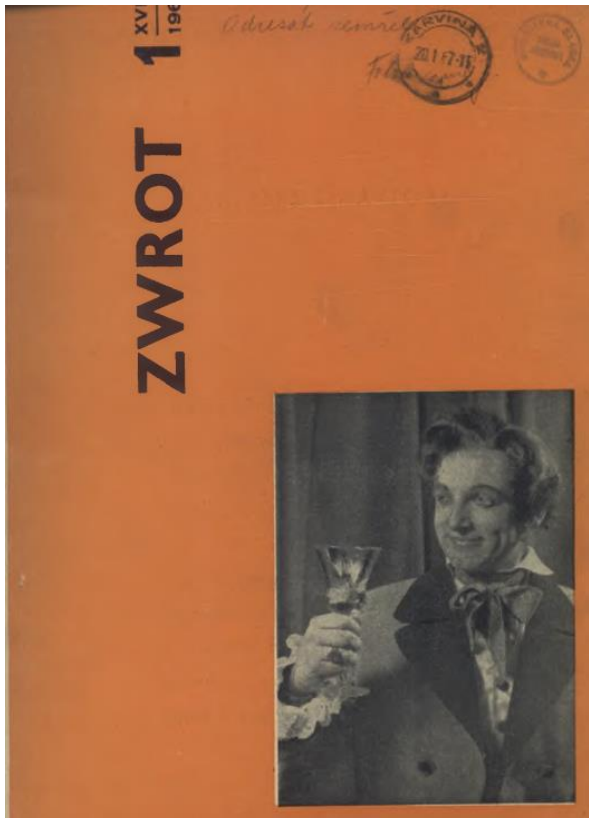
Obrázek 1: Obálka literární přílohy Szyndziolů časopisu Głos Ludu z roku 1947



Obrázek 2: Obálka měsíčníku Zwrot z roku 1949



Obrázek 3: Obálka měsíčníku Zwrot z roku 1959



Obrázek 4: Obálka měsíčníku Zwrot z roku 1967



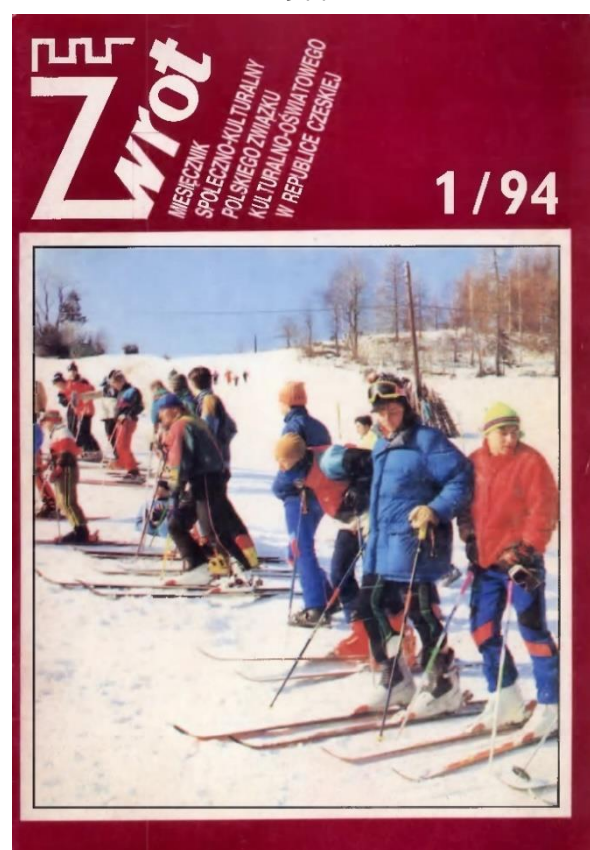
Obrázek 5: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 1968



Obrázek 6: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 1977



Obrázek 7: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 1985



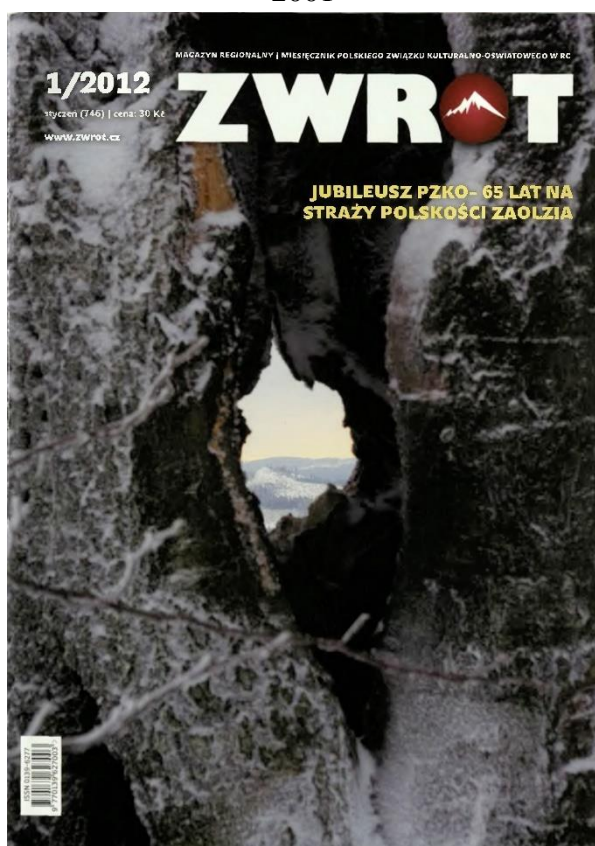
Obrázek 8: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 1994



Obrázek 9: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 2001



Obrázek 10: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 2007



Obrázek 11: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 2012



Obrázek 12: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 2013



Obrázek 13: Obálka měsíčníku *Zwrot* z roku 2021

6.3 Seznam polských zkratek

ZG PZKO – *Zarząd Główny Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego* (Hlavní výbor Polského kulturně-osvětového svazu)

Polský kulturně-osvětový svaz byl založen v roce 1947. Jedná se o společenské sdružení, které se snaží zachovávat identity polského obyvatelstva Těšínského Slezska. Činnost této organizace spočívá v organizaci polského společenského života podle vlastních zájmů členů v oblasti zpěvu, hudby a tance, folkloru, amatérského divadla, sportu atd. Toto společenské sdružení organizuje kulturní akce a udržuje kontakt s živou polskou kulturou prostřednictvím mezinárodní spolupráce. (/online/ PZKO. www.pzko.cz. © 2024)

ŚZLA – *Śląski Związek Literacko-Artystyczny* (Slezský literární a umělecký svaz)

Slezský literární a umělecký svaz byl založen v roce 1937. Slezský literární a umělecký spolek, identifikující se jako nezávislá instituce, potvrzující tvůrčí svobodu svým členům, měl za cíl podporovat vznik regionálně zaměřené slezsko-polské kultury. Představoval se jako prostředník mezi slovanskou literaturou v Československu a polskou společností. Jeho členové zahrnovali umělce, spisovatele, novináře a hudebníky, kteří se hlásili k polskému národnímu původu. V rámci tohoto programu ŚZLA vyvíjel aktivní politiku popularizace domácí tvorby pořádáním malířských a sochařských výstav, autorských a literárních večerů, hudebních akcí a publikačních výstupů (Rosner, 1995, s. 33).

SLA – *Sekcja Literacko-Artystyczna* (Literárně-umělecká sekce)

Když vznikl Polský kulturně-osvětový svaz, těšíňští autoři v této organizaci začali hledat podporu, s cílem vytvoření uměleckého spolku, kde by mohli rozvíjet svou vlastní tvorbu. Výsledkem byla dne 14. října roku 1947 zavedena Literárně-umělecká sekce, která v podstatě přijala program a myšlenkové dědictví Svazu ŚZLA Pawła Kubisze z meziválečného období. Na jeho čele stanul Paweł Kubisz se zástupcem Gustawem Fierlou a sekretářem Gustawem Przewczkem. Posláním této literární sekce bylo sdružovat tvůrčí talenty, ale především iniciovat uměleckou tvorbu založenou na zkušenostech a touhách místních obyvatel (Kaszper, 2017, s.85).

6.4 Šéfredaktoři měsíčníku *Zwrot*

12/1949 – Paweł Kubisz

4/1958 – Tadeusz Siwek

4/1964 – Jan Rusnok

5/1971 – Tadeusz Chrząszcz

12/1972 – Eugeniusz Suchanek

4/1976 – Bronisław Bielan

1/1980 – Halina Kowalczyk

5/1980 – Kazimierz Kaszper

2/1981 – od února roku 1981 po září roku 1983 funkce šéfredaktora není oficiálně obsazena; periodikum řídí, dle vzpomínek Kazimierza Gajdzicy (viz. příloha č. 3) a Mariana Siedlaczka (viz. příloha č. 3), předseda redakční rady Tadeusz Chrząszcz spolu s redaktorem Gustawem Sajdokem.

9/1983 – Piotr Przeczek

12/1990 – Jan Rusnok

7/1992 – Władysław Młynek

2/1993 – Dorota Havlík

5/1995 – Elżbieta Strózczyk

1/2007 – Kazimierz Kaszper

4/2012 – Halina Szczotka

1/2018 – Izabela Żurová

2/2019 – Halina Szczotka